

Iz vsebine

Str. 2 in 3: **Iz borčevskih predsedstev**

Str. 6: **Obrazi**

Str. 8–9: **Partizanska nogometna tekma**

Str. 12: **Umetnost in zdravje**

Naslednja številka TV-15 izide 12. oktobra.

Srečanje na Pasji ravni

Med vrsto srečanj in manjšimi slovesnostmi, ki so bile minulo soboto in nedeljo, je bilo tudi srečanje borcev in domačinov na Pasji ravni, kjer so se spomnili težkih bojev Cankarjevega bataljona v letu 1941 in Prešernove brigade v septembru leta 1944 tam, nad Črnim vrhom pri Polhovem Gradcu.

Zbrali so se pred spomenikom na Pasji ravni, zbranim je spregovoril Karl Leskovec, ki je ob tej priložnosti tudi odkril ploščo na spomeniku, pionirji s Črnega vrha pa so sodelovali v kratkem kulturnem programu.

Foto in besedilo: M. C.

Ob tednu otroka –
2. do 9. oktober

Otroku več in bolje

Vsako leto je prvi ponedeljek v oktobru zaznamovan kot svetovni dan otroka. Ta dan sta ustanovili Mednarodna unija za zaščito otrok in organizacija Unicef zato, da bi vse narode sveta spomnile na njihovo odgovornost do otrok. Spodbuda za tovrstno dejavnost jima je bila Deklaracija o pravicah otrok, ki jo je Generalna skupščina Združenih narodov sprejela pred 30 leti, 20. novembra 1959. Osnovno sporočilo deklaracije je, da mora dati človeštvo otroku najboljše, kar premore. Letos Unicef ne bo razglasil teme mednarodnega dneva otroka, pač pa priporoča, da so dejavnosti v svetu v tednu otroka (prvem oktobrskem tednu) vezane na sprejem osnutka Konvencije o pravicah otrok. Zveza organizacij za vzgojo in skrb za otroke Jugoslavije je letošnje temo tedna otroka poimenovala Pravice otrok v SFRJ – danes in jutri.

Zdi se mi, da se v današnjem času te pravice niso čisto zakoreninile v naši zavesti, saj se ob tolikšnem jamranju in inflaciji »najraje« odškrtno pri otroku. Marsikaj, kar naj bi izenačilo življenjske pogoje, zmanjšalo neopravičene socialne razlike in omogočilo vsaj približno enake razvojne možnosti, je postavljeno pod vprašaj. Da ne govorimo o tistem »več« za otroka. Za družbo je to preveliko finančno breme, ki ga je treba čimbolj prevreči na ramena staršev. Osnovna šola že zdavnaj ni več brezplačna. Zaradi finančnih restrikcij je program dela v osnovnih šolah močno okrnjen. Marsikje so ukinili regrese za hrano, za prevoze otrok v šolo, ki zdaj po več kilometrov hodijo peš, za šolo v naravi... šolske knjižnice ne morejo kupovati knjig, učna tehnologija je zastarela, igrišča so zanemarjena, marsikje so že v vrtcih črtali cicibanove urice. Mnogi otroci so brez varstva. Ostajajo

prepuščeni sebi in česti. Morda se bo z leti pokazala njihova vzgojna zanemarjenost; več obolevosti se že sedaj kaže. Da ne govorimo o nedopustnem dejstvu, da morajo ženske plačevati visoko participacijo za ginekološke preglede, ki naj bi jim omogočili rojstvo zdravih otrok.

Kaj, torej? Morda pomeni prav danes, v kriznih razmerah, skrb za otroka reševanje prihodnosti družbe. Zato ne bi smelo zanje primanjkovati materialnih sredstev, človeške solidarnosti in politične volje.

Živa Drole

Nočni maraton

prava podoba stanja

Tole, dragi bralci, nastaja po najdaljši politični noči v tem letu. Če bi bilo po koledarju, bi se za tem začeli odštevati dnevi do pomladi in odjuge, tole, kar se zdaj dogaja, pa kaže še na dolgo in debelo zimo.

Zasedala je Partija, zasedala državna skupščina – vsi v skrbi za Slovenijo v Jugoslaviji. V maratonskih razpravah pa je bilo le za prgišče argumentov – v glavnem na strani tistih, ki so se morali braniti.

Za kaj sploh gre? Gre, o tem menda zdaj ni več nobenega dvoma, za dve različni videnji poti v prihodnost. Ena in druga sta še v obrisih, vendar ima (recimo ji pogojno) unitaristična vizija to »prednost«, da je v svetu že bila, je in je takorekoč res že »skonzumirana«, ker je že pokazala, kakšni so njeni skrajni dometi, ki predvsem večinacionalne družbe pehajo v neizbežno vsesplošno zaostajanje po principu, da »ima vsakdo za skodelico riža«, da ni nihče dobesedno lačen – zato pa so zaostali vsi!

Druga pot upošteva elemente doslej uspešnih poti k družbenemu napredku v svetu in uvaja sodobnejša spoznanja o opcijah socializma – pri čemer upošteva dejavnik nepreklicnega popolnega angažiranja delovnih ljudi pri delu, po merilih, ki so v svetu splošno veljavna. Zdi se, da je v najglobljih temeljih vendarle bistvo stvari in videnj v odnosu do kategorije dela, v zahtevah po spremenjenem odnosu do dela, znanja in napredka. Za širši svet, za napredek, znanost in nenazadnje, za zgodovino, so veljavna le dejstva. Dejstva pa so rezultati dela, so primerjalni rezultati!

Vsi mi, ki živimo v tej državi, na križišču svetov, se že predolga desetletja o vseh ključnih vprašanjih pogovarjamo naokoli, vselej v lastno škodo, v škodo države in njenih združenih delov. Ne zmoremo moči, da bi odsekali atavistične repaste izrastke naše nevesele preteklosti, da bi od preteklosti potegnili s seboj le tisto, kar nam bo vsem skupaj pomagalo naprej.

Kje je enakopravna in enakovredna beseda katerega koli slovenskega delegata v katerem koli organu federacije, če se že samo v komisiji cekaja za sklepe neke maratonske nočne seje lepo pokaže, da gre za razmerje sil in števil in ne za moč argumentov. Res, gre za »simetrijo« konstitutivnih delov države, gre za princip sile količine, za princip lačnih in nezadovoljnih in nenazadnje, za princip večinskega juga proti manjšinskemu severu. V tem kontekstu pa je jasno, da imajo argumenti, vedenje, znanje, dokazovanje o prednostih in nujnostih določenih predlogov – še najmanj težje.

Kaj smo doživeli? Veliko besed s štirideset let nespremenjenim besednjakom, predvsem pa depresivno potrdilo našim bojaznim, da imajo demokratične poti, ki jih snujemo v slovenski družbi, če so še tako okorne in tipajoče previdne, v drugih okoljih še bistveno manjše možnosti, da bi se sploh začele odpirati.

Konkretno pa se bo najverjetneje stvar osredotočila na tolmačenjih tistih členov zvezne ustave, ki opredeljujejo ustavnost ali pa neustavnost dopolnil k slovenski ustavi. In pri tem, to pravniki prav dobro vedo, se da najboljše ribariti v kalnem tam, kjer je črka ustave (zakona) ohlapna ter nedorečena. Kjer je tako, in če je to v deželi, kjer argument in logika nista konvertibilni valuti, pa od stroke spet zdrsnemo v politiko in politikantstvo ter v našo specialno matematiko razmerij.

Kosovizacija slovenske ustavne dileme je dejstvo, dejstvo je tudi, da gre v bistvu za prihodnost te države in vizije njene poti. Seveda pa je v te opcije težko zajeti vsa vitalna vprašanja, ki jih ne zajema nobena ustava in noben zakon, pa so za dogajanje v družbi najbolj neposredno relevantna: gre za moralo, neposredno delovno in miselno, gre za občečloveško etiko odnosov in za socialistično posebej, če dokazujemo, da gradi le-ta še na višjih in zahtevnejših kriterijih od splošno veljavnih.

Kdo ima pravico, moralno in etično podlago za trditev, da moramo vsi, za vse večne čase, nespremenjeno in nespremenljivo za vedno, do večnosti biti, ostati in bivati v tej in takšni državi, če bi takšno bivanje postalo za del ljudstva neznosno? Ne pozabimo, da mnogi posamezniki, ki jim ta družba ne da dihati, odhajajo v beli svet in jih ni več nazaj. To niso subverzivni elementi, ki bi spodkopavali državo nalašč, to so v veliki večini ljudje velikih dometov, velikega znanja, ki jih okostenelost te družbe onemogoča. Ali bomo mencali tako dolgo, dokler na situ ne bo ostalo le še tisto, česar nihče ne potrebuje? Komu je potrebna država sivih ljudskih mas, ki jih je lahko voditi? In komu je potrebno razgrevanje nacionalističnega elementa s poseganjem v instrumentarij devetnajstega stoletja? Nam ne. Pa tudi vsem Jugoslovanom, ki jim je kaj do svetlejši prihodnosti – ne.

Človek se ob poslušanju teh dolgih nočnih sej sprašuje le, kaj lahko prinese odkrita beseda slovenskih predstavnikov, ki nimajo v tej stiski drugega instrumenta kot to odkrito besedo. Če pa na koncu izgleda, kot da se spet pogovarjamo s hriba na hrib, v pokrajini, kjer vse odmeva in se ljudje ne slišijo med seboj.

B. Ž. J.

Na 20. seji predsedstva zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije

V luči varovanja dobrega Titovega imena

Glede na to, da je dnevni red poleg vprašanja o idejno-politični vsebini napadov na osebo in delo tovariša Tita ter socialistično revolucijo – to je bilo predvideno za obravnavo v prvi točki dnevnega reda – vseboval tudi aktivnost ZZB NOV pred 14. izrednim kongresom ZKJ, nekatera vprašanja o borčevski mednarodni aktivnosti ter informacijo o svetu fonda za nagrado 4. julij, bi si morda kdo lahko mislil, da bo več prostora v razpravi zavzelo vprašanje partije ali pa vprašanja mednarodnega sodelovanja. Toda ne! Pod prvo točko dnevnega reda, kjer so govorili o napadih na osebnost in delo Josipa Broza Tita, je bilo dovolj prostora, da se je tam znašlo vse, kar ta hip teži jugoslovanske borce pa tudi nekaj tistega, kar teži samo nekatere. Čeravno je uvodna beseda predsednika predsedstva ZO ZZB NOVJ Rista Džunova skušala z dokaj diplomatsko besedo zajeti vse, pa ne imenovati nikogar oziroma govoriti med vrsticami, se je kasneje v razpravi, bolj ko se je bližala koncu, vendarle pokazalo, da želijo nekateri govoriti o konkretnih imenih, konkretnih dejanjih in konkretnih republikah.

Brez dvoma drži uvodna ugotovitev Džunova, ko pravi, da je borčevska organizacija že pred časom obravnavala neprincipielne spore, prepire in različne interpretacije posameznih zgodovinskih dogodkov iz naše NOB z apelom, naj se taka navzkrižja prenehajo, saj ne vodijo k izoblikovanju zgodovinske resnice, pač pa prispevajo k no-

vim delitvam med borci in postajajo dodatni dejavnik sporov in razdorov. Ko je v luči takšne ugotovitve izpred dobrega leta Džunov skušal okarakterizirati sedanje stanje, ni mogel reči drugega, kot da bistvenih pozitivnih sprememb na tem področju ni. Ker gre za vesplošno krizo, ki še kar naprej traja, stopajo tudi politična razdeljenost in spori v državi z njo v korak. »Nacionalni in regionalni spori, s katerimi smo že dalj časa soočeni, so danes večji in nevarnejši kot kdajkoli. Zakaj? Zato, ker so delitve in spopadi iz vodstev prenešeni med ljudi in to je tisto, kar nas vse skupaj najbolj vznemirja. Priznajmo, da je to čutiti tudi v naših borčevskih vrstah, ki bi morale biti zaradi svoje življenjske izkušnje do tega odpornejše...«

Pogled v pisanje sredstev javnega obveščanja prav tako kaže delitev informativnega prostora, kjer so »nevtrali« častne izjeme, je menil Džunov. Če je le mogoče, zastopa vsakdo interese »svojega« okolja, krivi vedno druge, ne glede na dejstva in resnico. Kaže, je dejal Risto Džunov, da je največji problem v odvisnosti sredstev obveščanja od nosilcev politične moči v republikah in pokrajinah.

Jugoslovanski borčevski predsednik je opozoril, da bi se spet morali spomniti vojne in revolucije in se resno vprašati, ali je sploh obstajala kakšna druga alternativa partizanskemu odporu proti nacifašizmu ter njegovim pomočnikom in ali ni dandanes, ko je zgodovina že dala svojo

sodbo o tem dejanju ter njegovem izidu, neumno poskušati dokazovati neupravičenost ali napačnost te zgodovinske opcije. Spraševal se je, ali se »kritiki« revolucionarne vojne zavedajo, kaj takšno zanikanje pomeni? Navsezadnje smo kljub vsem slabostim ustvarili dobre temelje za razvoj. Nezadovoljni smo vsi, z marsičem, vendar smo svobodni in neodvisni, naši narodi in narodnosti, so enakopravni, česar brez revolucionarnega boja ne bi dosegli in bi si morali to danes zopet – kdove kolikolič že – priboriti.

»Lahko se prerekamo glede interpretacij posameznih dogodkov, političnih in vojaških odločitev – vendar pa temeljna smer in smisel naše vojne epopeje kot skupnega boja vseh jugoslovanskih narodov za svobodo in za ustvarjanje boljše, pravičnejše oblike skupnega življenja, ne more biti prekinjena, če želimo ostati na stališču svobode, enakopravnosti in resnice...«

Kritično proučevanje našega razvoja odkriva in bo odkrivalo pomanjkljivosti našega sistema, je dejal Džunov, tako na političnem kot na ekonomskem področju, pa naj bodo napake rezultat ideoloških prepričanj, naivnega optimizma ali pa očitnih zablod. Zato ne bomo mogli iz sedanjega krize brez radikalnih družbenih sprememb. Pri tem pa, je poudaril, ne bo nič pomagalo, če v plazovih sipamo obtožbe (zlasti v zadnjem času jih je vse več) na račun Tita, če brskamo po njegovem privatnem življenju ali

pa, če se kdo spravi v nacionalističnih interpretacijah proučevati Titovo delo. Takšni pristopi seveda nimajo nič skupnega z resničnim znanstvenim, kritičnim preučevanjem njegovega dela, dela njegovih sodelavcev ter njihovih zgodovinskih rezultatov. Polresnice proizvajajo interpretacije o Titovi nacionalni pristranskosti in po navadi nastajajo prav iz takšne pristranskosti. Paradoks je, da pada odgovornost za sedanje dogajanje v precejšnji meri prav na tisto družbeno silo, ki je pod vodstvom Tita ustvarjala to Jugoslavijo. V tem smislu je Džunov opozoril na sklepe CK ZKJ o mednarodnih odnosih, ki natančno označujejo negativne pojave v naši družbi.

»Storili bi napako, če bi ocenili, da ima v boju za obrambo načel naše socialistične revolucije naša organizacija in mi v njej pomembnejšo vlogo od drugih, in če bi sprejeli krilatico, ki nam jo dajejo od časa do časa: čuvaj revolucije...«

★

V razpravi so se zvrstili skoraj vsi člani predsedstva ZZB NOVJ. Pomembnejši poudarki, ki so jih potrjevali domala vsi po razpravi Radi-slava Nedeljkovića, so se zavzemali za analizo naše prehojene poti po končani vojni in so menili, da tudi zato, ker takšne naloge še nismo opravili, prihaja do pogledov, ki do dna devalvirajo vse, kar je bilo v novi Jugoslaviji do sedaj storjenega. Dušan Pekić pa je, strinjajoč se z uvodno predsednikovo razpravo, de-

jal, da se je večina vseh težav skoncentrirala v obdobju osmih let, proti koncu Titovega življenja, ko da so se okrog Tita zbrali nekateri ljudje, ki so prepuščali informacije do predsednika po svoji lastni presoji. Menil je, da je bilo to tudi obdobje, ko smo se najbolj in najhuje zadolžili, da bi tako prikrijo številne nesposobnosti in napake v družbi.

Slavko Popović je menil, da je prav, da se govori o Titu in njegovem delu, saj gre navsezadnje za obdobje, ki so ga živeli borci s Titom in ob njem. Opozoril pa je, da je bil prav memorandum srbske akademije znanosti prvi javni napad na Tita. Prav tako je opozoril na vse številne memoarske literaturo, skozi katero skušajo posamezniki »na novo odkrivati nekatere stvari«, pri čemer se pokojni, o katerih je največ besed, pač sami ne morejo več braniti. Opozoril je bilo še več: o indirektnih napadih na JLA in na federacijo, na rabo iztrganih citatov in končno na nujnost, da se morejo in morajo borci takšnim oblikam pritiskavega obnašanja upirati sproti, ob vsakem posamičnem primeru.

Bogdan Pecotić je, ko je govoril o vseh, že prej omenjenih izkrivljanjih, za primer navedel zadnje javno nastopanje Dobrice Čosića in njegovo, iz naftalina privlečeno dilemo (o antantnih apcijah za Italijo v letu 1915). Spraševal se je, komu in čemu utegne služiti takšne bravure priznanega pisatelja.

Ahmed Grubo je vprašanje pogledal z drugega zornega kota in poudaril, kako velik delež so imeli v zadnji vojni in revoluciji prav intelektualci, kar bi danes nekateri radi zamolčali.

Tudi drugi razpravljalci so opozarjali, da ne kaže vsakič, ko kdo vrže med ljudstvo

kost, le-te popasti in jo glodati (kot npr. Čosićeve izjave za Il Tempo), medtem pa gre država v razsulo. Tudi predsednik ZZB NOV Slovenije Bojan Polak-Stjenka se je oglasil in menil predvsem, da ne smemo politizirati raziskovalne tematike, ampak se moramo opirati na znanost ter se hkrati upirati lažnim znanstvenim metodam. Najbolje bomo branili Tita in revolucijo, če bo tisto, kar je dobrega od revolucije, preživelo.

Milan Pribić je menil, da je takšno polemiziranje možno, ker je neka generacija naslednjim pač to omogočila. Šele znanstvena analiza preteklih desetletij nam bo odgovorila na številna relevantna vprašanja o naših poteh in stranpoteh v prihodnost. Pri tem, je dejal Pribić, ne dvomi, da je ljudstvo napake pripravljeno odpuščati, če se jih seveda javno prizna.

Nekateri so to priložnost na seji izkoristili tudi za to, da so hoteli okrcati hrvaška in slovenska sredstva javnega obveščanja (D. Pekić). Pojavilo se je tudi vprašanje, zakaj ne bi govorili o slovenskih ustavnih dopolnilih, ki tudi »zanikajo Titovo delo – oziroma – zanikajo pridobitve njegovega časa«.

Če rezimiramo zadnjo sejo zveznega borčevskega predsedstva, lahko rečemo, da se je, sicer v blagi meri, v njej vendarle zrcalilo vse tisto, kar se sicer dogaja na politični sceni te dni in bi se morda celo razbohotilo, če ne bi za umirjen zaključek poskrbel politično večji Risto Džunov. Žal v številnih pogledih na Tita, Titovo pot in revolucijo še ni bilo prostora za nekatere poglede in vprašanja o ubogljivosti in pridnosti, ob katerih izobrazba, znanje in samostojno razmišljanje res niso bili v prednosti.

B. Ž. J.

OBVESTILO O USKLADITVI INVALIDSKIH PREJEMKOV VOJAŠKIH INVALIDOV PO ZVEZNIH IN REPUBLIŠKIH PREDPISIH IN INVALIDSKIH PREJEMKOV CIVILNIH INVALIDOV VOJNE

Z odredbo sekretarja Zveznega sekretarja za delo, zdravstvo, vprašanja borcev in socialno politiko se zneski osebne invalidnine vojaških invalidov, družinske invalidnine in povečane družinske invalidnine, dodatka za postrežbo in tujo pomoč ter ortopedskega dodatka povečajo glede na porast povprečnega mesečnega osebnega dohodka v SFRJ v prvih šestih mesecih leta 1989 v primerjavi z letom 1988 za 311,3% od 1. januarja 1989.

Novi zneski navedenih denarnih prejemkov so višji glede na prej določene za 16,69 odstotka in veljajo od 1. januarja 1989, izplačani pa bodo predvidoma v novi višini za mesec oktober skupaj z razliko od 1. 1. 1989 do 1. 9. 1989, 1. oktobra 1989.

Glede na zvišanje invalidskih prejemkov po predpisih o vojaških invalidih so se (za enak odstotek) zvišali tudi invalidski prejemki civilnih invalidov vojne in sicer osebna in družinska invalidnina in dodatek za postrežbo in tujo pomoč.

Prejemki vojaških invalidov:

osebna invalidnina skupina	din
I.	2.955.400
II.	2.141.800
III.	1.620.400
IV.	1.196.600
V.	852.000
VI.	528.100
VII.	357.300
VIII.	172.300
IX.	128.600
X.	86.900

družinska invalidnina in povečana družinska invalidnina od 1. 1. 1989 din

– za enega uživalca družinske invalidnine (drugi odstavek 36. člena zakona o temeljnih pravicah vojaških invalidov in družin padlih borcev) 192.400

– za enega uživalca družinske invalidnine, ki to pravico uveljavlja kot družinski član padlega borca (tretji odstavek 36. člena zakona o temeljnih pravicah vojaških invalidov in družin padlih borcev) 384.800

– povečana družinska invalidnina (39. člena zakona o temeljnih pravicah) vojaških invalidov in družin padlih borcev) 1.026.100

dodatek za postrežbo in tujo pomoč od 1. 1. 1989 din

za prvo stopnjo 2.533.600
za drugo stopnjo 1.949.100
za tretjo stopnjo 1.364.500

ortopedski dodatek od 1. 1. 1989 din

za prvo stopnjo 855.000
za drugo stopnjo 652.500
za tretjo stopnjo 420.300
za četrto stopnjo 203.300

Prejemki civilnih invalidov vojne žrtve fašističnega nasilja

civilna invalidnina skupina	din	žrtve fašističnega nasilja
I.	1.477.700	1.847.125
II.	1.070.900	1.338.625
III.	810.200	1.012.750
IV.	598.300	747.875
V.	426.000	532.500
VI.	264.050	330.062

civilna invalidnina družinskih članov (za enega družinskega člana)

po invalidu skupine din po invalidu ŽFN din

I.	1.034.390	1.292.987
II.	749.630	937.037
III.	567.140	708.925
IV.	418.810	523.512
V.	298.200	372.750
VI.	184.835	231.043

dodatek za postrežbo in tujo pomoč

za prvo stopnjo	2.153.560
za drugo stopnjo	1.656.735
za žrtve fašističnega nasilja, ki obdržijo 15 odstotno povečanje dodatka v skladu z določili 12. člena zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o civilnih invalidih vojne	1.905.245

II.

Invalidski dodatek, dodatek za postrežbo in tujo pomoč, dodatek za samohranilce ter družinski dodatek po zakonu o vojaških invalidih in denarna pomoč po zakonu o civilnih invalidih vojne se po sklepu predsednika Republiškega komiteja za borbe in vojaške invalide ponovno uskladijo z upoštevanjem šeste in sedme medletne uskladitve pokojnin v SR Sloveniji od 1. 7. 1989 naprej, tako da se povečajo za 62 odstotkov.

III.

Stalne občinske priznavalnine pa se bodo po sklepu Odbora udeležencev Družbenega dogovora o priznavalninah udeležencev NOV od 1. septembra 1989 naprej povečale za 62 odstotkov. V tem odstotku sta zajeti medletni uskladitvi pokojnin v SR Sloveniji za 35 in za 20 odstotkov.

IV.

Osnova za priznavanje dodatka zaposlenim udeležencem narodnoosvobodilne vojne znaša od 1. 5. 1989 dalje 5.317.624 din.

Strateški razsežnosti evropskega zблиževanja

Ko je pred nekaj več kot štirimi leti sovjetski voditelj Mihail Gorbačov napovedal perestrojko na notranjem področju v SZ in novo mišljenje na zunanje političnem področju, so začeli na Zahodu iskati skupno strategijo v odnosih z vzhodno Evropo. Takšna skupna politika zahodnih držav je postala neizogibna v novejšem času, ko je na Poljskem in Madžarskem prišlo do sprememb, ki so bile, še ne tako dolgo, bolj na področju politične fantastike, kakor pa stvarnosti. Nekdaj na pogled sila monolitni vzhodni politični blok se je začel cepiti.

Veliko idej je bilo slišati o tem, kakšna naj bi bila ta skupna zahodna strategija in kaj naj bi vsebovala skupna zasnova Zahoda do vzhodne politike. Zabeleženih je bilo veliko idej in sklicanih še več političnih posvetovanj na to temo. Eno takšnih »okroglih miz« so nedavno tega sklicali v Bonnu, njena tema pa je bila: Perspektive skupne zahodne politike do Vzhoda.

Osnovno vprašanje je bilo, ali perestrojka v SZ deluje ali ne. Bivši zahodnonemški

kancler Helmut Schmidt je bil mnenja, da bo mogoče na to vprašanje odgovoriti šele čez pet let. Schmidt je tudi sicer znan kot črnogled politik, ko gre za ocenjevanje gospodarskih sposobnosti vzhodnoevropskih držav. Dejal je, da se možnosti za uspeh perestrojke zmanjšujejo vsakih šest mesecev. Za začetek uspeha je pomembno, da potrošniki opazijo izboljšano preskrbo. Tudi če bo perestrojka v SZ uspela, je treba računati z nacionalnimi premiki, ki bodo, kot pravi Schmidt, povzročili težave na Češkoslovaškem, v DR Nemčiji in na — Balkanu!

Udeleženci posvetovanja ponavljajo moralne vrednote, ki so na Zahodu neke vrste svetinja in pravijo, da jih mora kot takšne sprejeti tudi Vzhod, in da pri tem ne more biti nikakršnega popuščanja. Morala ni deljiva, pravico do samoodločbe narodov morajo »na vzhodu razumeti tako, kakor jih razume zahod«. Dotaknili so se tudi vprašanja — kaj je uspešnejše: ali ameriška politika izsiljevanja sprememb s silo in pritiskom, ali pa nadaljevanje zahodno-

nemške politike iz sedemdesetih let, to je politike postopnega približevanja in majhnih korakov?

Ni bilo enotnega odgovora, kakor ga tudi ni bilo na vprašanje, s kakšnimi konkretnimi ukrepi bi kazalo podpreti, opogumiti tiste vzhodnoevropske države, ki jim je takšna pomoč najbolj potrebna, bi verjetno že imeli tudi skupno zahodno-vzhodnoevropsko politiko. To se ni zgodilo, zato tudi iskane skupne politike še ni.

Iz krogov zahodnonemških konzervativnih ideologov je bilo slišati nekaj namigov o tem, kakšna naj bi bila ta skupna politika: Zahod ne more voditi procesa reform na vzhodu, ne more vplivati nanj in ga pospeševati ali zavirati. Vse je odvisno od modrega ravnanja. »Socialistično-komunistične« države so zabredle v vseobsegajočo krizo političnega, družbenega in gospodarskega sistema, kar vpliva na njihove medsebojne odnose. Te odnose vzhodne države vse bolj doživljajo kot breme; erozije vzhodne zveze domnevno ni več mogoče zadržati. Torej, potrebna je

skupna strategija zahoda do opisanih procesov v vzhodni skupnosti.

»Novo politično razmišljanje«, ki ga omenjajo tudi dokumenti ob obisku Mihaila Gorbačova v Bonnu, temelji na načelih, kot so: človek in njegovo dostojanstvo morata biti v središču politike, države in narodi pa imajo suvereno pravico, da svobodno odločajo o svoji usodi. Pravilnost tega načela potrjujejo ta-

ko politika reform v SZ, kakor tudi razvoj na Poljskem in Madžarskem. Končni cilj takšne usmeritve je odprava razdeljenosti Evrope in ustvarjanje že znanega »evropskega doma«, katerega temelji so neomejeno spoštovanje integritete in suverenosti vsake države, pravica vsakega, da si sam izbere družbeno-politični sistem, neomejeno spoštovanje norm mednarodnega prava, spoštovanje človekovih pravic ter varstvo interesov narodnih manjšin.

Skupna strategija Zahoda v odnosih z vzhodom naj bi temeljila na načelih, ki med drugim pravijo, da se Zahod nikoli ne sme vmešavati v no-

trnaje zadeve teh držav, da zaostrovanje krize ni v njegovem interesu, da Zahod ne sme hujskati ene vzhodne države proti drugi, temveč dovedati partnerjem na Vzhodu, da bodo možnosti za sodelovanje toliko boljše, kolikor bolj bodo pri njih napredovale reforme.

Za skupno politiko do Vzhoda bi se morale zavzeti in se ji pridružiti vse zahodne države, nosilec politike pa bi bila Zahodna Evropa. Vse prav, toda tudi tokrat se zastavlja vprašanje, oziroma kar več vprašanj hkrati: kaj, kako, koliko, komu in kdaj. Potem pa bo mogoče ta načela spremeniti tudi v prakso.

■

Združeni narodi se spoprijemajo z novimi izzivi

Začelo se je jesensko, že 44. redno zasedanje generalne skupščine ZN, na katerem bodo že samo v skladu z dnevnim redom obravnavali okoli 150 tem. Ker pa sodobni svet nenehno preseneča, v dobrem ali v slabem pomenu besede, ne gre dvomiti, da dnevnega reda ne bodo še dopolnjevali.

Posebnost letošnjega zasedanja — končano naj bi bilo do novoletnih praznikov — je delež neuvrščenih držav pri reševanju svetovnih problemov na takšnem srečanju, kot je generalna skupščina svetovne organizacije. Našo državo je doletela čast, da je kot predsedujoča gibanja obrazložila delegatom v Generalni skupščini, kaj je bilo rečeno v Beogradu na 9. konferenci. Nastop predsednika predsedstva Janeza Drnovška je bil uvod in kažipot obnem, obrazložitev programa, ki je ves posvečen miru na svetu ter srečnemu življenju vseh njegovih prebivalcev.

Sodeč po dnevnem redu zasedanja se bo generalna skupščina, ta svojevrsten »svetovni parlament«, letos ukvarjala predvsem s takimi imenovanimi socialnimi vprašanji. Ker je hladna vojna že preteklost — takšno mnenje namreč prevladuje — se bodo ZN lahko bolj posvetili varovanju človekovega naravnega okolja, boju proti mamilom, boju proti terorizmu, nasilju na ulicah, veletoku beguncev po svetu ter raznim kršitvam človekovih pravic. Vmes se bo še vedno treba dotakniti starih problemov: razoroževanja ali domačih kriz, bolj

poredko pa bodo prišle na vrsto teme z mednarodnih gospodarskih odnosov.

Priče smo nenavadnemu soglasju obeh super sil, da naj imajo socialne teme prednost v mednarodnem življenju. Na prejšnjem zasedanju generalne skupščine je sovjetski zunanji minister Ševardnadze poudaril predvsem pomen človekovega naravnega okolja, nekajkasneje pa je v svojem govoru pred Generalno skupščino tudi sovjetski voditelj Gorbačov predlagal ustanovitve posebnega Varnostnega sveta za človekovo okolje.

Na takšen zasuk pri določanju prioriteten nalog svetovne organizacije so brez dvoma vplivale izkušnje, kot so bile Černobil, spoznanje, v kako nevarnih okoliščinah živimo ter težki socialni problemi, ki niso prizanesli niti prvi državi socializma SZ in o katerih še ne vemo veliko. K temu je treba prišteti politične ocene, da se obdobje vojaških in političnih konfrontacij odmika, in da bo SZ veliko uspešneje uveljavljala svoje vitalne interese, če se bo identificirala z vse bolj prevladujočim naziranjem najširše svetovne javnosti, če se bo bolj približala razvitemu delu sveta.

Zahodni svet vedno težje kontrolira svojo razvito tehnologijo in vzporedno s tem spoznava, da se kopičijo naloge v zvezi s človekovim okoljem, uživanjem mamil in onesnaževanjem. Po izboljšanju odnosov med Vzhodom in Zahodom je bilo kar pričakovati, da bodo ta vprašanja

prišla na prvo mesto. Ameriški predsednik George Bush bo verjetno prvi ameriški predsednik za »človekovo naravno okolje«, poleg vseh drugih funkcij in nalog, ki so povezane z najvišjim položajem v Beli hiši. Tako je tudi lažje razumeti, zakaj se je predsednik odločil za tako širok program boja proti mamilom, ki je dobil že mednarodne razsežnosti.

Široka svetovna javnost je brez dvoma za učinkovit boj proti mamilom in drugemu zlu, ki zastrepilja človekovo življenje in okolje, v katerem živi. Po svoje so to demonstrirale tudi neuvrščene države, ko so na 9. konferenci v Beogradu vključile boj za naravno okolje med vseobsegajočega programa varstva človekovih pravic in življenja, pri čemer bi morale razvite države veliko več storiti za splošno izboljšanje razmer v državah v razvoju, ki so v še posebno nevarnejšem položaju kot deponije razvitih industrijskih držav.

Kaj hitro pa bi bili sredi resne nevarnosti; tedaj namreč, če bi se ZDA res vojaško angažirale v boju proti mednarodni trgovini z mamilami. Ameriško ministrstvo za vojno je že prevzelo del obveznosti, kar je po mnenju nekaterih opazovalcev dogajanje razumljivo in logično, dokler se nanaša na preprečevanje tihotapljenja mamil v ZDA. Toda, kaj narediti, da se to vpletanje ne bo spremenilo v direktne operative naloge in angažiranje na ozemlju drugih držav, kar v sebi skriva nevarnost še drugih voja-

ških operacij in političnega pritiska.

V takšnih pogojih vsesplošnega onesnaževanja se, kot je čutiti, krepijo na svetu nekatere stare politične sile. V Ameriki so to tiste sile, ki nasprotujejo nadaljnjemu jedrskemu razoroževanju, v Zahodni Evropi pa pristaši demilitarizacije, vendar samo na oni, drugi strani, ne pa tudi doma. Nekaj takšnega je bilo čutiti pred dnevi na sestanku Mednarodnega inštituta za strateške raziskave v Oslu. Včasih je bilo geslo zahodnih strategov: budnost pred vojaško nevarnostjo z Vzhoda in ohranjanje politične stabilnosti. Njihova

današnja ocena je, da se je vojna nevarnost morda res zmanjšala, da pa narašča politična nestabilnost. To pa po njihovem mnenju še nadalje zahteva budnost in opiranje na močan NATO. Z drugimi besedami, zavzemajo se za razoroževanje, ne pa tudi za dezangaziranje.

Pred meseci, ko je iz Bele hiše odhajal predsednik Ronald Reagan, je bilo vsaj na videz storjeno praktično vse za drugi del jedrskega razoroževanja med super silama. Gre za zmanjšanje strateških jedrskih raket za polovico. Videli smo, da Reaganov naslednik George Bush ne hiti s prizadevanji za izpolnitev dogovorjenega. Prejšnji teden je njegov ameriški kolega Baker na srečanju s sovjetskim zunanjim ministrom Ševardnadzejem s težavo spravil iz sebe obvestilo, da bo

novi »summit« spomladi prihodnjega leta. V Bushovem predlogu za drastično zmanjšanje klasične oborožitve v Evropi mnogi vidijo le manever, da bi odložili sporazum o jedrski razorožitvi, v katerem bi se morala prav Amerika marsičemu odreči.

Videti je, da bodo Varnostni svet za človekovo okolje ustanovljen prej, kot bodo dosegli vseobsegajoči in zavezujoči sporazum o jedrskem razoroževanju. Govorili bodo o »socializaciji« svetovne organizacije, nihče, razen neuvršenih, pa ne spregovori nobene besede o gospodarski problematiki na svetu. Sicer pa, kako bi na tem področju lahko dosegli kaj bistvenega, če se ne bodo odrekli vsaj dela sredstev, ki sicer gredo za oboroževanje?

■

Politkomisar Sime zbira in komentira

Načrt za razbitje Jugoslavije

Prekaljeni borec proti vsemu, kar le malo diši po Titu in avnojski Jugoslaviji, beograjski književnik Vuk Drašković, je spet presenetil javnost, tokrat z načrtom razbitja Jugoslavije, avnojske seveda.

Seveda pa v Srbiji, ki jo vodi Slobodan Milošević z neomejenimi pooblastili, kot jih po vojni še ni nihče imel, niso odkritemu razbijalcu avnojske Jugoslavije skrivili niti lasu...

Vuk Drašković je izjavil (navajam): »Poleg vsega tega, kar sem rekel že 4. marca na izredni skupščini Združenja književnikov Srbije — namreč, da mora biti naša država parlamentarna, demokratična in večstrankarska, to pa pomeni detitoizirana, ker vsega tega ne bomo dobili, dokler bomo predani svetim zaobljubam Josipa Broza — je nujno zagotoviti enotnost duhovnega in kulturnega srbskega prostora, seveda pa tudi hrvaškega in slovenskega, v okviru Jugoslavije.

Narodu, oškodovanemu v titovski Jugoslaviji, srbskemu narodu, je nujno vrniti z revolucijo in po revoluciji odvzete narodne pravice v Hrvaški, Bosni in Hercegovini, Črni gori in Makedoniji, še zlasti pa v Hrvaški. Srbi na Hrvaškem niso nikakršni tujci, nobena manjšina, uživati morajo vse pravice, ki jih imajo tudi Srbi v Srbiji: pravico do svojih nacionalnih institucij, do svoje pisave cirilice, do najtesnejše duhovne povezanosti s svojo matično državo Srbijo. Srbov nihče ne sme poditi iz Hrvaške in jih tudi raznarodovati ne.

To mislim tudi o Srbih v Bosni in Hercegovini, Črni gori in Makedoniji, kjer so jih

po vojni nasilno raznarodovali in ker je prišlo do nasilnega jemanja srbskih cerkva in samostanov, in to v prestolnici srbskega srednjega veka.

Srbi na Hrvaškem morajo, če bosta pokrajini ostali v okviru Srbije, dobiti pravico do avtonomije, imeti morajo svojo avtonomno enoto. Tako je moje mnenje.

Kar se tiče Bosne in Hercegovine, menim, da bi morali tudi tu ustanoviti tri avtonomne enote: srbsko, muslimansko in hrvaško.

Srbov v Črni gori nihče ne sme odrekati in prepovedovati pravice do njihovega narodnega imena.

Druge rešitev je unitarna Jugoslavija, v kateri bi odpravili vse meje. To bi morda lahko bila sreča, vendar je zaradi spleta zgodovinskih okoliščin, slabih izkušenj in našega sovraštva, verjetno izključena. Vendar ponavljam: kakršna koli razumna in civilizacijska rešitev se mi zdi nemogoča, če pred tem ne bomo izvedli detitoizacije! (Podčrtal Sime) konec navedka.

Ker je sedaj na udaru srbskih propagandistov vseh možgih kalibrov in usmeritev sedanja Hrvaška, ki je po mojem mnenju le vse predolgo molčala, sem zbral nekaj podatkov o Srbih na Hrvaškem in o njihovem položaju.

Po uradnih podatkih iz leta 1981 je bilo izmed vseh prebivalcev SR Hrvaške 11,6 odstotkov Srbov. Delež Srbov v posameznih profesionalnih in socialnih skupinah Hrvaške pa je znašal: politični delavci (voditelji) 17,7 odstotka, vodilni gospodarstveniki 12,5, sistemska inteligenca 11,9, strokovnjaki 7,5, VKV in KV delavci 13,7, NKV delavci 18,4, kmetje 11,2 in obrtniki 5,8 odstotka.

Delež Srbov med političnimi funkcionarji Hrvaške pa je

znašal: v občinah, 21,4 odstotka, v regionalnih skupnostih občin 13,8 in v republiki kar 24,8 odstotka.

Ti podatki zgovorno pričajo, da Srbi na Hrvaškem niso ekonomsko, socialno, pravno in politično diskriminirani, zaradi česar so beograjski propagandisti vrgli kost za glodanje o »asimilaciji Srbov na Hrvaškem«.

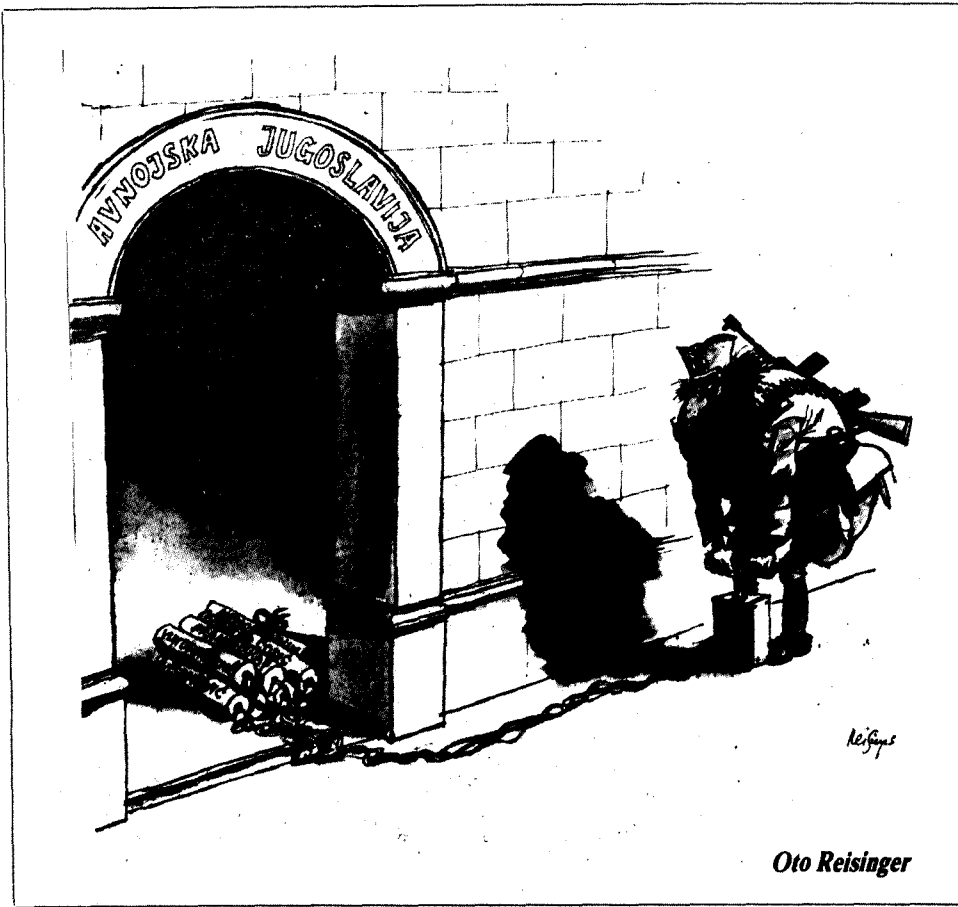
Od vseh Srbov na Hrvaškem jih živi 95 odstotkov v petdesetih občinah. V prvi skupini občin, kjer je nad polovico prebivalcev Srbov, so: Donji Lapac, Vojnić, Dvor,

Slunj, Ogulin, Vrbovsko, Požarevica, Slatina, Grubišno Polje, Vukovar, Otočac, Daruvar in Gospić.

V občinah Orahovica, Kralovac, Osijek, Slavonska Požega, Beli Manastir, Sisak, Novska, Drniš in Virovitica je Srbov od 20 do 30 odstotkov.

Od 10 do 20 odstotkov je Srbov v občinah Našice, Nova Gradiška, Vinkovci, Donji Miholjac, Garešnica, Bjelovar, Sinj, Duga Resa in Džakovu.

Zagreb, Reka, Zadar, Split, Šibenik, Pulj, Dubrovnik,

Oto Reisinger

Knin, Titova Korenica, Gračac, Virginmost, Kostajnica, Glina, Benkovac in Obrovac.

V drugi skupini, kjer je Srbov od 30 do 50 odstotkov, so občine: Pakarac, Petrinja,

Slavonski Brod, Koprivnica in Kutina sestavljajo skupino občin, kjer je Srbov pod 10 odstotki, kar pa z ozirom na velikost teh mest ni nezamisljiv podatek.

Najbolj pa me je presenetil Draškovićev napad na — Črno goro, za katero je sam vodja srbskega naroda Milošević trdil, da je drugo oko srbske glave...

Ne vem, kako bo ta grob Draškovićev napad na Črno goro prenesel šef črnogorskih komunistov mag. Momir Bulatović, ki je v beograjski Politiki izjavil: »Sleherna politika, ki je, umetno ali s silo, hotela ločiti srbski in črnogorski narod, oddaljiti Črnogorce od Jugoslavije in jih pridružiti neki drugi tvorbi, je bila in je obsojena na propad. S srbskim narodom imamo skupno zgodovino in številne vezi. Vsi, ki mislijo, da je mogoče to izbrisati z raznimi etnogenezami in drugimi izmišljotinami, veljajo že zdavnaj za neresne sobesednike. Zdaj nekateri širijo govorice, o katerih verodostojnosti se lahko vsak poštenjak prepriča tisti hip, ko se sprehodi po Črni gori. Seveda pod pogojem, da v žepu nima revije DANAS.«

(Moja pripomba: DANAS je zagrebški tednik, ki se redno spopada z lažmi, ki jih posreduje zlasti bulvarski tisk dežel, v katerih se je »dogodil narod«...)

Jugostovski javnosti manj znani predsednik predsedstva SR Črne gore dr. Branko Kostić, ki je eden zadnjih Mehikancev »bivše politike«, ki je v zapletenih črnogorskih obračunih celo napredoval od podpredsednika republiške valde v šefa naše najmanjše države, sedaj brez rezervno podpira »mladočrnogorce« in seveda Miloševića. Njega zato prav nič ne moti, da v Črni gori nosijo le Miloševićeve slike, ker je — po njegovem — Milošević osebnost, ki je vzpostavila pristen stik z narodom, bodisi iz Srbije ali drugod. V Črni gori pa ne kritizirajo Miloševića tudi zato, ker ga vse preveč kritizirajo v drugih sredinah, posebno še v Sloveniji...

Tako zvestim Miloševićem sodelavcem v Črni gori zato ne bodo prav nič ljube Draškovićeve izjave, ki je v svoji stalni skrbi za Srbe zunaj Srbije Črno goro kar izenačil s Hrvaško, Bosno in Hercegovino in Makedonijo, kar je povsem nezaslišano...
Vaš Sime

Odmeva

Smo borci revolucije res že za odpis?

Ne spominjam se, v katerem časopisu sem prvič zasledil kratko vest o štrajku celotnega časopisnega teama TV-15, kar je že dalo slutiti, da naš časopis ne bo ugledal belega dneva. V današnji 35. številki TV-15 pa sem prebral obširne prispevke; marsikaj je odkril zlasti Jošt Rolc, sicer član časopisnega sveta TV-15. Podobaril je pomen izhajanja glasila z brez dvoma bogato revolucionarno vsebino. Človek skomaga da ne najde besed! Vse to je dokaz revnosti naše družbe, na čelu z RO ZZB NOV v Ljubljani. Svoje menda dodaja še kolektiv Založbe Borec. Ali res naša revolucionarna družba ne najde sredstev za nemoteno izhajanje in izdajanje svojega glasila? Smo revolucijo že preživeli? Je za vse nas, zlasti pa za naš mladi rod revolucija že čas o katerem ni več potrebno pisati?

Temu svojemu zadnjemu stavku bi utegnil celo pritrčiti. Zakaj? Zato, ker ugotavljam, da žal nekoč ugledna Titova Jugoslavija drvi v vse večje brezno inflacije, ko je 5000-dinarski bankovec s Titovim likom iz dneva v dan vse manj vreden. Vsak hip bomo morali za en sam dolar odšteti že sedem bankovcev s Titovo podobo. To je sramota za vse tiste naše, žal nesposobne politike, ki vodijo našo državo in z nami samoupravljajo... Vse to je huda žalitev za borce revolucije.

V TV-15 sem sicer prebral, da se bo menda

usoda njegovega izhajanja odločila že naslednji dan, v petek, 22. septembra. Priznam, sem optimist, da se bo zadeva glede rednega izhajanja TV-15 ugodno razpletla. Vendar za kako dolgo? Bo ponovno potrebna stavka uredništva? Ali ni prava sramota, za vse odgovorne, da morajo delavci ubrati zadnjo pot tj. da prekinejo z delom? Priznam, da sicer sledim razmeram v hiši na Miklošičevi 28, kjer peščica ljudi pripravlja iz tedna v teden prispevke za redno izhajanje glasila in vem, da se finančna revščina v tej hiši vleče že leta nazaj. Mnogo urednikov je zato odšlo, saj so preprosto obupali nad tistimi, ki so odgovorni za reden dotok denarja. Je k vsemu temu še potreben komentar?

Pa naj razmišljam še dalje. Začuda nam v Titovi Jugoslaviji nikoli ne zmanjka denarja za organizacije evropskih, pa tudi svetovnih športnih prireditev, tekmovanje, še manj pa za »rajžanje« naših politikov po svetu. Z njimi pa rajža še cel štab strokovnjakov in osebnih varuhov. Ni nam zmanjkalo denarja niti za nakup več kot 730 osebnih vozil za potrebe vrha neuvrženih, kajti vsaka država je menda lahko razpolagala najmanj s sedmimi vozili. Ta vozila bodo sedaj po vsej verjetnosti po sumljivih kanalih prepehljena v garaže vplivnih ljudi, ki bodo zanje, razumljivo odšteli le desetino realne vrednosti. Pri tem naj se spomnimo na primer, kako je Josip Vrhovec, glavni mož Univerziade v Zagrebu, pred leti omogočil nakup francoskih vozil renault 21 določenim vplivnežem. Med njimi jih je bilo nekaj tudi iz Slovenije. Ali res živimo v tako skrompirani državi? Kako dolgo bo vsa ta svinjarija še trajala, kajti vsega, kar se pri nas dogaja, res že ne morem drugače označiti? Menim da si vsi borci še kako želijo, da bi naši vladarji še malce preučili ideje naše revolucije in se nad vsem tem pošteno zamislili...

Franjo Hovnik

Zapisu o pohodu na Porezen ob rob

Kot domačin, doma pod Poreznom, sem se tudi sam udeležil pohoda 27. avgusta na to mojo in našo priljubljeno goro. Moti pa me, da je člankar zapis o tem pohodu v TV-15 zmaličil in se sprašujem, ali je bil sploh zraven. S prijateljem sva prispela do planinske koče ob 10.30 in se po kratkem počitku takoj podala na vrh, da ne bi zamudila proslave. Pri sami koči je bilo le malo pohodnikov, ko pa sva prišla na vrh, je tudi ta sameval s peščico ljudi. Medtem ko sva si privezala dušo in čakala na proslavo, sva s predsednico planinskega društva Cerklje Katarino Filipič izmenjala nekaj besed o vzrokih slabe udeležbe. Mogoče, sva menila, je bila kriva slaba vremenska napoved za tisti dan.

Potlej sva se s prijateljem še malo zadržala na vrhu in uživala ob čudovitem razgledu po vrhovi. Ura je bila že krepko čez enajsto, o proslavi pa ni bilo ne duha ne sluha; delegacija pionirjev je prinesla venec in ga položila k spomeniku padlim borcem. Medtem sva se tudi midva vrnila h koči in ugotovila, da sva pravkar zamudila skromno slovesnost, ki se je odvijala kar tam. Ljudi se je nabralo malo več kot sto, za razpoloženje pa so poskrbeli godci iz Trebuše. Seveda fotografija, ki je bila objavljena o pohodu v TV-15 ni bila posneta tega dne, saj na proslavi ni bilo videti ne vojakov ne kadetov iz Tacna. Morala je nastati kdaj drugič. Menim, da gre za zavajanje javnosti.

Pa še nekaj me zanima: kako je z borčevskimi pokojninami? Pred letom se je veliko govorilo in pisalo o tem, ali smo izenačeni z drugimi

upokojenci, ki so dobili v štirih letih preračun pokojnine s po 5 odstotki pribitka na leto, kar znese v 4 letih 20 odstotkov. O tem bi rad zvedel iz »prve roke«.

S tovariškimi pozdravi,

Tone Kosmač, Jesenice

Odgovor uredništva

Kar zadeva vašo jezo o poročanju s Porezna, naj vam pojasnimo, da se je našemu poročevalcu nekaj zapletlo s fotoaparatom in smo, nič hudega sluteč (in upajoč, da se zato res ne bo zgodilo nič »kriminalnega«) predložili fotografijo o lanskem pohodu. Sicer pa se je Jože Čurin pogovarjal o izvedbi in programu proslave s Katarino Filipič, predsednico planinskega društva Cerklje, ki je imela slavnostni govor. Udeležba je bila letos slabša zato, vsaj nekateri so tako ugotavljali, ker je bilo letos prav na isti dan srečanje planincev v Dovjem, kjer so odkrivali spomenik Jakobu Aljažu.

Glede vašega vprašanja o pokojninah pa smo se za odgovor pozanimali na SPIZ. Povedali so nam takole: tisti upokojeni borci, ki prejemale pokojnino z naslova delovne dobe, prejemale pokojnino kot vsi ostali zavarovanci in tako tudi povišanje. Tisti pa, ki imajo pokojnino odmerjeno od zajamčene pokojnine, praviloma tega povišanja ne dobivajo. Tem se pokojnina povišuje na osnovi dejanskih OD in primerjalno s pokojnino, odmerjeno od zajamčene osnove. Če je odmerek po dejanskih OD večji, se začne izplačevati takšna pokojnina, če pa je prej navedeni odmerek manjši, dobiva upravičenec še naprej zajamčeno borčevsko pokojnino.

Uredništvo

Z energijo in iskrivim duhom skozi življenje

Pred kratkim je Mara Senjor iz Maribora praznovala šestinsedemdeseti rojstni dan. Še vedno je polna življenjske energije, bistrega uma in iskrivega duha. Rodila se je na Dunaju, v mestu poskočnih valčkov, doraščala na goratem Tirolskem, ki mu je ostala zvesta do danes, kajti še vedno rada po malem planinari in uživa v gorski tišini. Leta 1920 leta se je s starši preselila v Maribor, kjer je končala učiteljske. Ker se je takoj po diplomi poročila, ni nikoli učiteljevala. Njen mož je znan Mariborčan, višji sodni svetnik dr. Davorin Senjor, ki je bil predsednik Planinskega društva, Českoslovaške lige, po vojni predsednik Društva upokojencev itd. Po njem so poimenovali planinsko postojanko v Ribnici na Pohorju, ki so jo partizani 1945. leta zažgali zaradi bojazni, da bi se v njej zasidrali Nemci.

V družini Senjorjevih so se rodili štiri otroci. Do vojne

so živeli srečno, saj je bilo kulturno in družabno življenje takrat v Mariboru zelo razgibano, tudi medsebojni odnosi med Jugoslavlani so bili vsekakor boljši od današnjih. Med vojno je bila družina razen dveh starejših otrok iz prvega Senjorjevega zakona – Smiljane in Mladena, ki sta se skrivala na Dravskem polju – izseljena v taborišče Schelklingen pri Ulmu, pozneje pa naprej v Tübingen. 1945. leta so se vrnil nazaj v delno porušeni Maribor, v njihov opustošeni dom. Ob vrnitvi jih je zadela pretresljiva vest, da so Nemci na Ptuj ustreli Senjorjevo tridesetletno hčerko Smiljano zaradi sodelovanja s partizani. Pokopana je v skupnem grobu talcev na Ptuj. Tudi sin Mladen, ki je pozneje postal inženir in profesor se je boril v partizanih, postal podpolkovnik in bil težko ranjen. Posledice je čutil vse življenje, saj je pozneje še živčno zbolel in je že dolgo mrtev.

Povojna leta so bila za vse težka, hudo je bilo, ker so otroci študirali na univerzi in to brez stipendij. Tako je Mara Senjor zaradi finančnih težav morala prvič v službo.

Zaposlila se je pri Mestnem vodovodu Maribor, kjer se je soočila z povsem novim delom in ji diploma učiteljice ni dosti pomagala. Tako se je ob službi izpopolnjevala na ekonomski šoli in naredila potrebne izpite, da je dobila izo-

brazbo, ki jo je potrebovala. To delo jo je utesnjevalo in jo duhovno hromilo, kajti rada je brala in se kulturno udeleževala. Bila je presrečna, ko je dobila zaposlitev v Študijski knjižnici, kjer je delala šest let. Na ta kolektiv in na oba ravnatelja, Janka Glazerja in Jara Dolarja, jo vežejo lepi spomini. Potem nekaj časa ni hodila v službo. Leta 1960 ji je umrl mož, kar jo je zelo prizadelo. Ker je samoto zelo težko prenašala, saj je razgibana in nemirna, vednoželjna ženska, in ker je želela ostati sredi življenja in dela, ki bi ji prinašalo zadovoljstvo, se je že v dokaj zrelih letih vpisala v tečaj angleščine in nemščine na Vekšu in na Delavski univerzi. Ker je bila zelo prizadevna, je kaj kmalu začela sama predavati nemščino na Delavski univerzi. Tako je šele pri sedemdesetih letih stopila pred svoje prve »odrasle« učence in se tako znašla v svojem pravem poklicu učiteljice, ki

jo je navdušil.

Na delavski univerzi je poučevala devetnajst let. To je bil njen najsrečnejši čas, odkar je ostala sama, saj je živel v prisrčnem in prijetnem kolektivu. Še danes se vseh rada spominja, ker jo je delo, ki ga je opravljala z velikim veseljem, zanimalo in zadovoljevalo. Tudi njeni bivši učenci ji še danes pišejo z izletov. Zaradi uspešnega in prizadevnega dela, ki ga je opravljala do svojega šestinsedemdesetega leta, je Mara Senjor prejela prvo priznanje Delavske univerze že pred desetimi leti, drugo pa letos, ob njeni 30-letnici obstoja. Kljub visoki starosti naša Mara ne počiva. Doma, v okusno urejenem stanovanju se ne zadovolji le z gospodinjskim delom, temveč še vedno inštruirajo. Hodi v naravo, živi z njo, jo občuduje in uživa v njeni lepoti. Če le more, obuje »gojzercje« in jo mahne na Urbana ali na Pohorje.

Zelo je navdušena nad organizacijo izletniške dejavnosti pri Društvu upokojencev Ma-

ribor-Center, ki prireja vedno zelo zanimive in poučne izlete, katerih se često udeležijo. Še vedno rada potuje, spoznala je že osemnajst tujih dežel in odkrila njihove znamenitosti. Misli, da je tudi starejšemu človeku potrebno gibanje, družabnost, umsko delo. Morda je zaradi tega zdravega načina življenja še pri teh letih tako mladostna, čila, sproščena in polna sle po življenju, po doživetjih na lepih izletniških poteh. Je prijetna sogovornica, ki zna razumevajoče prisluhniti sočloveku, mu pomagati, če je potrebno. Mara Senjor dobro ve, kako je treba življenje živeti, ga spoštovati, kakšno pač je. Rada živi in njena starost je lepa, saj ni osamljena, čeprav živita njena otroka v tujini. Vseskozi so v tesnih stikih, se medsebojno obiskujejo in živijo v prisrčnih odnosih. Sleherno njihovo srečanje je za vse velik praznik, ki ga pa često zasenči spomin na Smiljano in Mladena, ki ju ni več med njimi.

Sonja Golec

Delavec, obrtnik, kmetovalec

Stružnica pod okriljem spomeniškega varstva

Sonce je že zdavnaj zašlo, mrak vdira na dvorišče Pepelove domačije, za vrati delavnice pa se čuje enakomerno vrtenje transmisijskega pogona stare – zgodovinske stružnice, na kateri je delal v mladih letih sam Franc Leskošek-Luka. Na drugem koncu ob delavnici je hlev, v katerem so štirje rejni biki, ki se poskušajo bosti, a jim veriga to preprečuje. Od nekdaj pride star možakar. Seževa si v roke in kmalu sva v sproščnem pogovoru. Zvem, da sta sin Lovro in hčerka Mira še na njivi in da bosta vsak čas prišla. Ob čakanju na sina povrtava tudi po njegovem življenju. Dvainosemdeset let že šteje, še vedno pa je dokaj vitalen in poseka še precej mlajše od sebe pri marsikakšnem delu. Življenja ni imel rožnatega, zato mu ni nobeno delo pretežko. Bil je v službi režima, kruh si je služil s tapetnistvom, z veliko ljubeznijo pa se je vračal v objem matere zemlje, njiv in travnikov. To ljubezen pa je znal prenesti tudi na svoje sinove in hčere. V času vojne vihre je vedel, kje je njegovo mesto, zato je pristopil k partizanom.

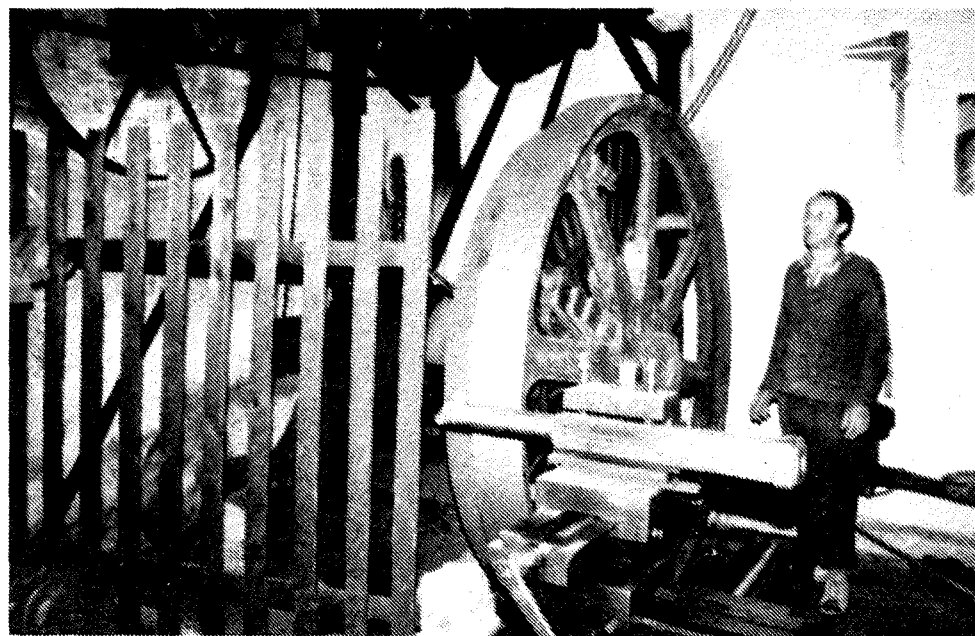
Ravno začneva politizirati, ko se med vrati pokaže sin Lovro, ki je prava kopija svojega očeta Lovra – Pepelovega ata. Oče odide krmit bike, midva pa se spravi na čelni stružnici, v katero je vpeto velikansko kolo. Lovro ga struži za rudnik Mežica, služi pa za dvigovanje zapornic pri hidroelektrarni. Stružnica je častitljive starosti, preden jo je Lovro kupil, jo je uporabljal v žalskem Feralitu delavski revolucionar, borec in poznejši politik ter častni občan žalske občine Franc Leskošek-Luka. Zato in zaradi starosti je stružnica pod okriljem spomeniškega varstva. Še vedno kljubuje zobu časa in Lovro je nanjo nadvse ponosen, omogoča struženje izdelkov do 3000 mm premera. Dela mu ne manjka, zato mu je ob rednem delu v službi ter delu na polju vedno prekratek.

Lovro se je rodil med vojno leta 1942, končal je vajeniško šolo v Celju ter dopisno srednjo strokovno v Ljubljani. Dolga leta je bil zaposlen v Feralitu, sedaj pa je že nekaj časa v KIV Vransko. Veselje do dela in inovativna ži-

lica pa sta ga pripeljala med popoldanske obrtnike. Ravno v času mojega obiska je dokončeval prvo od serij Peltonovih visokotlačnih turbin, ki bodo postavljene v sklopu privatnih elektrarn v Zgornjesavinjski dolini in drugod. Je edini tovrstni proizvajalec v naši dolini. Prav tako pa je tudi edini, ki izdeluje hidravlične ovne, izdeluje jih od številke 1-7. Z njimi je moč premagati od 0–210 m višinske razlike. Izdelava teh ovnov, ki omogočajo črpanje in porivanje vode iz nižjih v višje predele brez kakršnega pogona, je z atestom inštituta Jožefa Štefana iz Ljubljane, kar daje garancijo za njihovo delovanje.

Takšen je Lovro, ob vsem delu pa je velik ljubitelj narave in planin in le malo je vrhov v naši ožji domovini, kamor še ni stopila njegova noga. Rad se spominja trenutkov planinarjenja. Žal mu za to danes zmanjkuje časa, če le utegne, pa se poda v naravo, ki mu je navsezadnje ne manjka ob delu na polju, čeprav to ni pravo nadomestilo.

Darko Naraglav

Lovro Pepel ob stružnici, na kateri je nekdaj delal tudi Franc Leskošek-Luka

Hvala vam, Križajeva mama

Franja Križajeva je ugasnila v začetku tega meseca. Rodila se je v vasi Orehek pri Postojni pred dvaindevidesetimi leti in se 1970. leta preselila v Postojno, kjer je poslej živela s hčerko Vando.

Kako težko življenje je imela, polno odrekanj! Pa vendar je ostala vedno ponosna in zavedna slovenska žena. V takem duhu je vzgajala tudi svojih pet otrok. Tako v času italijanske okupacije kot potem, ko je napočil, še posebno za Primorsko, odločilni čas »biti ali ne biti«, je takoj našla mesto v tem boju. Na njenem domu v Orehku, po domače pri Križajevih, je bila prva okrožna konferenca slovenske protifašistične zveze (SPŽZ). K delu te organizacije je pritegnila tudi ostale sodelavke.

Prvi hud udarec je prizadel njeno družino leta 1942, ko

so fašisti odpeljali družinskega očeta – njenega moža. Ni se več vrnil, saj je umrl v taborišču Mauthausnu. Leta 1944 so zaprli tudi Franjo, skupaj z osemnajstletno hčerjo Vando. V taborišču Ravensbrück sta doživljali vse grozote tamkajšnjega življenja. Istega leta, 23. aprila 1944, so v ulici Ghega skupaj s še nekaterimi domačini obesili tudi njenega sina Draga. Sin Miloš je padel

leta 1944 med partizani na Sremski fronti. Vsi ti dogodki so v Križajevi mami prav gotovo pustili hude posledice, vendar se ni nikoli pritoževala.

Človek je lahko le pretresen in ponosen, če pomisli, kakšne ljudi smo imeli! Takšne, ki so tvegali ne le svoje življenje ampak tudi življenja svojih najdražjih, ki so jih morali tiho v sebi objokovati in navzven ravnati kot trdni ter nemomajni revolucionarji.

Nehote se priplazi v srce vprašanje, ali smo se vsem tem Križajevim mamam oddolžili, če že ne drugače, vsaj s prijazno besedo ali obiskom... Znajo mladi ceniti vse, kar je od vojne generacije terjala NOB?

Od Križajeve mame smo se poslovlili v Orehku. Ljudje so prišli od blizu in daleč.

Štefan Bratina

INDUSTRIJA GRADBENEGA MATERIALA
GRADNJA ŽALEC

EDINI PROIZVAJALEC
IZDELKOV **schiedel**[®]
V JUGOSLAVIJI

LATKOVA VAS – DIREKTOR,
KOMERCIALNI SEKTOR, TEHNIČNI SEKTOR IN SPLOŠNI SEKTOR

TELEFON: (063) 701-003, 701-009, 701-011, 722-027, 722-078
● TELEX: 33533 YU. SIGRAD
● ŽALEC – RAČUNOVODSKI SEKTOR ● TELEFON: (063) 710-740, 710-741 ● ŽIRO RAČUN: SDK ŽALEC 50750-601-19072

Elkroj

KEMIKALNA INDUSTRIJA
JUB
DOL PRI LJUBLJANI

JUB

Barve spremenijo dom

Novo branje iz Mladinske knjige

Angleški obveščevalci —vohuni ali junaki

Te dni je izšla pri MK knjiga *Angleški obveščevalci-vohuni ali junaki* izpod peresa našega rednega sodelavca Jožeta Vidica. Na dokumentaren način, znan iz njegovega siceršnjega pisanja, se je lotil doslej malo obdelovane teme – delovanja in tragične usode naših ljudi, zvečine Primorcev, ki so se znašli kot italijanski vojaki v angleškem ujetništvu oziroma kot vojaki starojugoslovanske vojske v Kairu, in se na različne načine vključevali v osvobodilno gibanje v domovini oziroma v zavezniške aktivnosti. Mnogi so se v angleški armadi izurili za obveščevalce in diverzante ter so v skupinah prihajali v Jugoslavijo vse od mladosti 1943.

Tukaj vam predstavljamo odlomek iz knjige, ki govori predvsem o tistih ljudeh, ki so bili poslani k partizanom, natančneje v Slovenijo, kjer so se priključili partizanskim enotam.

Vsi zavezniški obveščevalci so se bili namreč po sporazumu z zavezniki dolžni priključiti partizanom ter v njihovem sodelovanju opravljati svoje naloge. Obveščevalci so bili naklonjeni narodnosvobodilnemu gibanju in njihov delež je bil zanj pomemben.

Prvi radiogrami za Kairo

Čeprav so si trije padalci s svojim zglednim obnašanjem takoj pridobili simpatije borcev in funkcionarjev štaba POZ in PK KPS za Primorsko, je slednje nekaj časa le grizlo vprašanje, kje je oddajnik na baterije (akumulator). Patrule so ga iskale več dni. Je morda padel v roke sovražniku? Morda v Sočo? Kaj, če ga imajo kje skritega, da bi lahko občasno skrivaj in brez vednosti vodstva oddajali poročila za Kairo?

Vprašanje se je razvzplodilo, ko so vzpostavili zvezo. Iz Kaira so sporočili, da se je padalo z oddajnikom v letalu zataknilo in pilot ga je pripeljal v Egipt.

Štab cone in PK KPS sta soglašala, da padalcem morajo omogočiti zvezo z Kairom, ker bo to od začetka upora prva zveza z zavezniškim štabom. Zveze s slovenskim vodstvom NOG ni bilo, čakanje na navodila pa bi lahko le škodovalo. Priložnost je treba izkoristiti.

Komandant primorske operativne cone je bil Mirko Bračič – Bradač, politični komisar pa Dušan Pirjevec-Ahac, ki sta bila na to dolžnost imenovana 21. 2. 1943. Oba sta bila prej na enakih položajih v Soškem odredu. Dušan Pirjevec je bil rojen 20. marca 1921. leta v Solkanu. Maturiral je v Ljubljani in se 1938. vpisal na ekonomsko fakulteto v Zagrebu. Že pred vojno je bil član komunistične partije in je sodeloval pri »Slovenski mladini« in »Ljubljanskem zvonu«.

Leta 1941 je bil Pirjevec organizator narodnosvobodilnega gibanja na Dolenjskem in pozneje na Notranjskem in na Primorskem in na Koroškem. Po vojni je doštudiral svetovno književnost, literarno teorijo in slavistiko. Zaposlen je bil najprej kot strokovni in nato kot znanstveni sodelavec v Inštitutu za literaturo pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti. Doktoriral je leta 1961. Nato je bil redni profesor za svetovno književnost na Filozofski fakulteti, sodobni literarni teoretik, publicist, filozof, književni zgodovinar, kritik in urednik. Umrli je leta 1977 v Ljubljani.

Mirko Bračič se je rodil 16. marca 1915 v uradniški dru-

žini v Trstu. Po prvi svetovni vojni se je družina preselila v Tržič na Gorenjskem. V Ljubljani je končal meščansko šolo. Pred vojno je bil aktivni narednik kraljeve garde. V narodnosvobodilno gibanje se je vključil že julija 1941. Med NOB je bil komandant 3. partizanskega bataljona Ljuba Šerčerja, nato Notranjskega odreda in komandant 3. grupe odredov, leta 1943 pa komandant Loškega in Soškega odreda.

Po kapitulaciji Italije je bil imenovan za komandanta 14. divizije in je decembra 1943 padel v bojih za Kočevje. Po njem so imenovali brigado (Bračičevo) in ga razglasili za narodnega heroja.

Predno je Mirko Bračič februarja 1943 prevzel novo vojaško dolžnost, ga je Kardelj poklical na razgovor v Dolomite. Takrat mu je za radiotelegrafista dodelil Draga Hartnerja-Harija. In ta je potem pomagal padalcem tehnično urediti zvezo s Kairom. Tako kot Bračič je bil tudi Hartner leta 1911 rojen v Trstu kot sin avstroogrškega policijskega nadzornika. Ko je leta 1915 Italija stopila v vojno, je oče poslal družino v svoj rojstni kraj Vanetino pri Cerkevniku v občini Lenart (Prekija). Leta 1919 se je družina vrnila v Trst, oče pa je bil že interniran v tržaškem gradu kot nevaren Slovenec. Italijanska oblast mu je dala na izbiro: ali naj odidejo na jug Italije, ali pa v Jugoslavijo. Odšli so v Maribor.

Drago je v Ljubljani končal študij na tehniški fakulteti, kjer je predaval znani šahovski vele mojster dr. Milan Vidmar.

»Bil sem član partije,« se spominja Drago Hartner-Hari. »Od leta 1932 pa do vojne sem bil vsako leto zaprl po nekaj tednov zaradi politične dejavnosti. Sem spomeničar. Kot tehnik sem vseskozi delal pri tajni radijski oddajni postaji »Kričac« v Ljubljani.

Ko sva bila z Bračičem pri Kardelju, mi je slednji dal pesmarico Mateja Bora Previharimo viharje, ki jo hranim še danes. Kardelj mi je pokazal, kako bom iz prvih črk vsake kitice sestavil šifro za oddajanje brzojav in za dešifriranje. Te pesmarice tedaj zunaj Slovenije ni imel nihče, zato šifre ne bi mogel odkriti noben, niti sodobni elektronski aparat.

Iz Tolminskega Loma me je štab cone poslal v bližnjo Illovarjevo ciklostilno tehniko, kjer so že bili prvi trije padalci. Njim so me dodelili kot strokovnjaka in nadzornika.

Ko sem se seznanil z njihovim oddajnikom in sprejemnikom, sem sklenil, da bomo oddajališče skušali urediti v Desklah, vasi na drugi strani Soče. V tisti vasi je bila rojena moja mati, tam so živeli moji sorodniki.

V hišo tete Alojzije Zidarič

Takole je bila pakirana zavezniška pomoč slovenski partizanski vojski, ki je prispela z letali in padali.

nisem mogel, ker je bil poleg karabinjerske postaje v Desklah. Po terencih sem jo obvestil, naj zvečer pride v zgornji del vasi, v hišo v kraju Podkava, kakor mu pravijo domačini. V hiši se je zbralo skoraj petdeset vaščanov. Bila je to politična akcija aktivistov Osvobodilne fronte. Sklicali so jih, da bi videli padalce, ki nam jih je za zvezo poslal britanski vojaški štab. Zakaj smo pravzaprav prišli semkaj, nismo povedali nikomur. Pozneje je za sestanek zvedela policija in mnoge aretirala. Med njimi je bila moja šestnajstletna sestra Marica Zidarič, ki se je po mojem sicer vrnila iz internacije, toda za posledicami je umrla že čez mesec dni.

V naslednjih dneh smo električno napeljavno potegnili od hiše mojega daljnega sorodnika Manfreda, kajžarja in priložnostnega delavca. Ni dočakal svobode, ker so ga fašisti ubili.

Spali smo v grmovju nad

Desklami. Manfredova sosedica je imela šest otrok, a je za nas kuhala in nam od vseh največ pomagala. Veliko sta nam pomagali tudi dve sestri iz hiše nad cesto na koncu vasi in njun gluhonemi brat.

Električni kabel smo skozi grmičevje in leskovje potegnili dvesto metrov daleč v gozd, kjer smo napravili priključek za radijski sprejemnik. Vedeli smo, da bodo prej ali slej na kable naleteli otroci ali patrola karabinjerjev.

Prve tri brzojavke so padalci oddali v Kairo na velikonočni ponedeljek, 26. aprila 1943, točno mesec dni po prihodu v štab cone. Najprej so radiotelegrafisti obvestili Kairo o srečnem pristanku in povezavi s partizani. Takoj na to pozdravno brzojavko štaba cone, v kateri Bračič in Pirjevec sporočata, da sta vojaška predstavnika borečega se primorskega ljudstva, ki se bori proti italijanskemu fašizmu znotraj kraljevine Italije, in sicer v slovenskih predelih Gorice, Trsta in Vidma. Obljubil sta podatke o oboroženi italijanski vojaški sili, v zameno pa naj bi jim poslali lahko avtomatsko orožje, minometalce, metalce plamena, strelivo,

z Vrhovnim štabom angleške imperialne vojske. Zavezniško pomoč v orožju, ponujeno preko vaših padalcev, bi naši dve brigadi, ki operirata v zaledju italijanske vojske, nujno potrebovali in z njo v še večji meri nanašali izgube italijanski vojski v skupno korist zavezniških oboroženih sil. Naši partizani premagujejo nadčloveške napore samo, da pridejo do orožja. Njihova bojevitost in pripravljenost za prenašanje vseh žrtev že s slabim orožjem in preprostimi sredstvi zadajata italijanski vojski velike skrbi ter zaposlujeta in vežeta razmeroma velik del italijanske vojske. Naša obveščevalna služba vam bo dajala na razpolago dragocena poročila...

Mi potrebujemo moderno oborožitev za približno dva tisoč mož. Za naš partizanski način bojevanja najbolj potrebujemo: lahke mitraljeze, brzostrelke, eksploziv za rušenje, lahke aparate za radiotelefonijo. V stanju smo, da popolnoma zavarujemo mesto, kjer bi pustili orožje, določili bi ga takoj, ko bi nam vi določili čas spuščanja...

Iz Egipta so padalci prejeli odgovor:

je vaša varnost važnejša od informacij.

Padalci so 4. maja 1943 v brzojavki sporočili, da so se prepričali, da brez partizanske pomoči ne morejo delovati. »Tu je povsem drugačen položaj, kot smo govorili tam. Ni prav, da je bela garda nepoznana v Egiptu, ker je hujša do samih Lahov. Priključili smo se Osvobodilni fronti, našim partizanom, ki se bori po celi Primorski. Imajo zanesljive ljudi, dajali nam bodo podatke. Delamo neovirano.

Naslednjega dne je kontrolor Hari napisal brzojavko, padalci pa so jo odposlali:

»Ljudstvo na Primorskem zelo razgibano – stop – vsaka vas ima osvobodilni odbor – stop – partizanske čete in terenski zaupniki kontrolirajo vso Primorsko – stop – mlajši letniki, ki še niso bili vpoklicani, se vsi javljajo v partizane – stop.«

No, tisti »stop« je v vsakem telegramu, vendar ga pisci zaradi lažjega branja izpuščamo. Velja omeniti še to, da je Jaka Avšič odposlal brzojavko s svojim pravim imenom, z navedbo čina. Pri tem je zaprosil voditelje na Primor-

vo, eksploziv, sanitetni material in radijske postaje.

Aleš Bebler je poslal telegram v imenu primorskega osvobodilnega gibanja.

V tistem času je na Primorsko prišel namestnik komandanta glavnega štaba NOV in POS polkovnik Jaka Avšič. Bil je na inšpekcijskem potovanju po partizanskih enotah na Primorskem. Posebno se zato, ker so pripravljali ustanovitev dveh brigad, Gradnikove in Gregorčičeve, kar se je zgodilo konec aprila.

Telegram Jake Avšiča se glasi:

»Vrhovnemu štabu angleške imperialne vojske

Nahajam se na inšpekcijskem potovanju vojaških enot Primorske operativne cone Slovenske narodno-osvobodilne vojske, ki operirajo na teritoriju kraljevine Italije v slovenskih provincah Trst, Gorica in delu Udin. Izkoriščam izredno priložnost, ki mi jo daje zveza vaših padalcev telegrafistov, da stopim v stik

»Resnično nam je drago, da ste v osvobodilni fronti. Izrazite jim vse naše iskrene simpatije. Smatrajte se kot vez med njimi in nami. Seznanite nas malo z njihovim delovanjem in če potrebujete našo pomoč. Kakšne so možnosti vašega informativnega delovanja? Stalno se zavedajte, da

skem, da njegovo ime v Sloveniji še ne objavljajo, ker bi se sovražnik lahko maščeval nad sorodniki. Za Slovence naj bo še naprej Branko Hrast. O tem je PK KPS za Primorsko 27. aprila 1943 obvestil CK KPS, kakor tudi o prihodu padalcev. Poročilo so priložili vse tri brzojavke...

V splošni akciji pomoči prizadetim v elementarni nesreči – ki je letos prizadela več krajev v Sloveniji, posebno po severovzhodni del – so člani krajevne organizacije ZZB NOV Miran Jarc Ljubljana Bežigrad nakazali Rdečemu križu Slovenije 500.000 din.

lesnina

podčrtano z rumeno

Nogometna tekma

med Notranjskim odredom in Ljubljansko brigado je bila odigrana do konca

Klobčič neznank se je začel odmotavati

Na moj članek »Petinštrideseta obletnica partizanskega letališča v Loški dolini«, ki je bil objavljen v tem glasilu 18. maja 1989, se mi je s pismom oglasil Dr. Marko Vrhunec (Ljubljana, Beethovnova 7). V svojem pismu mi je napisal nekaj dragocenih in dokumentiranih podatkov. Tako se je klobčič neznank o skraj za pozabljeni partizanski nogometni tekmi med ekipama Notranjskega odreda in Ljubljanske brigade začel odmotavati. Pismo Dr. Mrka Vrhunca z njegovim dovoljenjem objavljam v celoti.

V TV-15 sem 18. avgusta prebral vaš zapis, v katerem opisujete tudi nogometno tekmo med Ljubljansko brigado in Notranjskim odredom in o njej postavljate nekaj vprašanj.

V svojem partizanskem dnevniku imam dne 30. VII. 1944. zapisano: »Danes se je vršila nogometna tekma med Ljubljansko brigado in Notranjskim odredom. Bil sem sodnik. Tekma se je končala 4:1 (2:1) za Ljubljansko brigado.«

Kot vidite, ste tu dobili dva odgovora: da sem bil glavni sodnik tekme, žal pa nisem zapisal imena stranskih sodnikov. Drugič, da se je tekma končala. Če se prav spominjam, je med tekmo res priletela nemška »štorklja«, ki pa ni bombardirala, temveč je vrgla nekaj ročnih granat. Ko je odletela, smo tekmo nadaljevali in končali.

Na vašo druga vprašanja ne vem odgovorov. Morda bi znal kaj več povedati tovariš Sandi Lah, znani bivši nogometaš »Ilirije«, ki je bil takrat sodnik v Ljubljanski brigadi in, kolikor se spominjam, tudi igral na tekmi. Sedaj stanuje v Ljubljani, Ilirska 32.

V dnevniku sem si 21. julija 1944 zapisal nekaj o prvem pristanku angleških letal v Nadesku, ki se ujema z vašim opisom v TV-15.

Naj povem še to, da sem bil takrat v Loški dolini, ker sem deloval pri Ribniško-notranjskem vojnem področju kot v. d. vojaškega tožilca.

Če si boste želeli še kakšnih podatkov, Vam bom rad ustregel. S tovariškimi pozdravi

Marko Vrhunec

S pomočjo pisma sem prišel v stik s tovarišem Sandijem Lahom. Dogovorila sva se za zmehek 23. junija v kavarni SLON v Ljubljani. Ker se še nisva poznala, sva se dogovorila za razpoznavni znak – tednik TV-15, položen na mizo. Spoznala sva se brez težav in pogovor o partizanski nogometni tekmi je hitro stekel. V prijetnem pogovoru mi je tovar. Sandi Lah povedal veliko zanimivih podatkov.

Idejo za nogometno tekmo je dal Franci Gorenjc-Planinski, operativni oficir v komandi Notranjskega odreda. Franci Gorenjc je bil predvojni član »sokola« in športnik. V organizacijskem in materialnem pogledu mu je tekmo pomagal organizirati Božo Ivanovič-Borko, namestnik odrednega političnega komisarja.

Kako so potekale priprave za nogometno tekmo

Časa za trening in ostale priprave je bilo zelo malo. Posebno malo časa je imela na razpolago ekipa Ljubljanske brigade. Brigada je prišla po dvodnevni marši 27. julija z Dolenjske na

Notranjsko in tu zamenjala Gubčevo brigado pri varovanju partizanskega letališča v Loški dolini. Nogometaši Ljubljanske brigade so tako rekoč s pohoda odšli na nogometno igrišče. Tekma je bila namreč odigrana 30. julija, t. j. štiri dni po prihodu brigade na Notranjsko.

Sandi Lah je 27. ali 28. julija 1944 od Race Gliše, komandanta Ljubljanske brigade in v mladosti navdušenega nogometaša, dobil nalogo, da zbere in formira nogometno ekipo od borcev brigade. Pri zbiranju nogometašev ni imel težav. V brigadi je poznal skoraj vse borce, ki so se pred vojno ukvarjali s športom, posebno se tiste, ki so igrali nogomet. Telefoniral je v bataljone in ukazal nekaterim borcem, naj se 30. julija dopoldan zberejo v komandi brigade v Ložu pri Starem trgu.

Spominja se, da so bili poleg ostalih v ekipo vključeni tile tovariši: Mirko Božič-Feko, golman, Stane Žigon, zvezni igralec, zastavnik Stanko Plevnik, brigadni zdravnik, desni krilni napadalec in poročnik Sandi Lah, brigadni sodnik, srednji napadalec. Ostalih igralcev se žal ne spominja več.

Ker so imeli zelo malo časa, skupaj niso utegnili trenirati. Zato so bili prepričani, da bo ekipa Notranjskega odreda zmagala, kajti za priprave je imela več časa.

Nogometaši Ljubljanske brigade so se zbrali v nedeljo dopoldan, 30. julija 1944, v Ložu. Tu so se dogovorili, kako bodo igrali. Iz Loža so se odpeljali na nogometno igrišče na Nadleškem polju z gasilskim vozom, v katerega sta bila vprežena dva konja.

Na podoben način je bila sestavljena tudi ekipa Notranjskega odreda. Ekipo je zbral Franci Gorenjc-Planinski. Pri sestavljanju ekipe mu je pomagal Alojzij Drenik-Lojze, načelnik obveščevalnega centra Notranjskega odreda. Pred vojno je Lojze Drenik igral nogomet pri novomeškem ELAN.

Da bi zbral o tekmi čim več podatkov, sem sredi avgusta obiskal Lojza Drenika v njegovem lepem vikendu pri Dolenjskih Toplicah. Tovariš Drenik me je že čakal v lopi pred hišo. Spomini na nogometno tekmo so kar vreli iz njega. Povedal mi je, da je bilo v ekipi Notranjskega odreda največ obveščevalcev. Med njimi so na tekmi igrali: Tine Benedičič, pomočnik načelnika obveščevalnega centra, Robert Dorelorenzo, levi zvezni igralec, Dore Puc, Mirjam Hrovat. Za ostalimi igralci bo potrebno še poizvedovati.

Nogometno žogo je s pomočjo tovariša Fegica iz Postojne nabavil Alojzij Drenik-Lojze. Fegic je bil ilegalni sodelavec in aktivist ter je partizanom v Loški dolini pošiljal razne obveščevalne podatke. Ko je nabavil nogometno žogo, jo je po obveščevalnih zvezah poslal v Loško dolino. Žoga je bila stare vrste – potrebno jo je bilo naphiti in zavezati.

Borci Notranjskega odreda in mladina Loške doline so napravili in postavili gole ter igrališče zaznamovali z apnom. Gola sta bila brez mreže. Vsa ta pripravljala dela je organiziral in vodil Božo Ivanovič-Borko, namestnik odrednega političnega komisarja. On je tudi poskrbel za to, da so bili mladina in prebivalci Loške doline pravočasno obveščeni o tekmi.

Ker v tistem času ni bilo mogoče nabaviti nogometnih čevljev in dresov, sta kapetana ekip našla originalno rešitev. Da bi se ekipi med seboj ločili, sta se kapetana ekip dogovorila, da igrata nogometaši Ljubljanske brigade brez srajc, ekipa Notranjskega odreda pa v srajc.

Dr. Stanko Plevnik, ki je igral v ekipi Ljubljanske brigade, se

spominja, da je bil obut v škornje. Ker v škornjih ni mogel igrati, si je od brigadnega bolničarja sposodil čevlje. Imel je zelo dobro kondicijo in je na tekmi veliko tekal.

Čprav ekipi nista imela časa za trening, so bili vsi nogometaši v odlični kondiciji. Kako tudi ne, saj so bile partizanske enote v nenehnih pohodih in bojnih patroljah.

Partizanska nogometna tekma v svobodni Loški dolini

Med partizani in mladino v Loški dolini je bilo veliko zanimanje za nogometno tekmo. Čprav so bile šolske počitnice, so učiteljice osnovne šole iz Starega trga in Iga vasi pripeljale učence v skupinah na nogometno tekmo. V svobodni Loški dolini je bil organiziran reden pouk v osnovnih šolah. Od jeseni leta 1944 je delovala tudi nižja gimnazija.

V nedeljo 30. julija 1944 je bil lep sončen dan. Na improviziranem nogometnem igrišču na Nadleškem polju so se začeli v prvih popoldanskih urah zbirati borci Notranjskega odreda, Ljubljanske brigade, Ribniško-notranjskega vojnega področja, Komende mesta Stari trg ter osebje letališča Nadlesk, med katerimi je bilo tudi osebje zavezniške vojske misije pri komandi letališča. Med gledalci so bili tudi poveljniki in politični komisarji Notranjskega odreda in Ljubljanske brigade, med njimi Filip Tekavec-Gašper, v. d. komandanta Notranjskega odreda. Največje število gledalcev pa je predstavljala mladina Loške doline.

Moštvu sta na začetku tekme gledalce pozdravili s trikratnim ZDRAVO. Že sam pogled na pravo nogometno žogo, ki je nogometaši že leta niso videli, jih je navdajal z veseljem in voljo do igre. Še bolj pa jih je razveselil pogled na množico gledalcev, ki so z vseh strani obkrožili igrišče. Gledalci so z velikim veseljem in zanimanjem čakali, da se tekma začne. Zanje je bila to po več kakor treh letih vojne prva nogometna tekma. Nogometaši in gledalci so bili prepričani, da bo vsaj za tri dve uri prenehala vojna vihra z vsemi svojimi strahotami in grozotami. Bili so prepričani, da se bodo v tem času lahko prepustili brezskrbnemu toku igre. Pa ni bilo tako.

Tekma je bila v začetku precej ostra. Ekipa Notranjskega odreda si je prizadevala čim prej dati gol. Zaradi tega so nogometaši

Notranjskega odreda igrali zelo zagnano in ofenzivno. Tempo takšni igri je dajal Franci Gorenjc-Planinski. Po 15–20 minutah se je igra umirila.

Prvi polčas se je končal z rezultatom 2:1 za Ljubljansko brigado. Oba gola za Ljubljansko brigado je dal Sandi Lah. Gol za Notranjski odred pa je dal Lojze Drenik. Tov. Drenik se spominja, da je dobil žogo od zadaj in jo čez golmana poslal v gol Ljubljanske brigade.

Domobranska »štorklja« ni mogla preprečiti igranja nogometne tekme

Drugi polčas se je začel z željo ekipe Ljubljanske brigade, da poveča rezultat in ekipo Notranjskega odreda, da rezultat izenači. Gledalci so navdušeno navijali za svojo ekipo.

Dr. Stanko Plevnik je dobil žogo z levega krila in jo brcnil naravnost v gol Notranjskega odreda. Ekipa Ljubljanske brigade je tako povečala rezultat na 3:1.

Sredi vnatega tekmovalnega razpoloženja se je naenkrat izza hrabra Devina pojavila domobranska »štorklja«. Spustila se je nizko nad igrišče in nanj vrgla par ročnih granat. Seveda je bila tekma, čeprav brez znaka sodnikove piščalke, takoj prekinjena. Nogometaši in nekateri od gledalcev so se vrgli na zemljo, večina gledalcev pa je stekla proti bližnjemu gozdu. »Štorklja« je napravila polkrog, se vrnila nad igrišče in ponovno odvrгла nekaj ročnih granat. Na srečo ni bil nihče ubit ali ranjen. »Štorklja« je nato odletela proti Gornjemu Jezeru in čez Cerkljsko jezero v smeri Rakkeka.

Petnajst minut zatem, ko je sovražno letalo odletelo, so se nogometaši in gledalci ponovno zbrali na igrišču. Tekma se je nadaljevala. Nogometaši in gledalci so pokazali veliko poguma, kajti sovražno letalo bi se lahko vrnilo in ponovno napadlo. Mnogi so se ozirali v nebo, da ne bi bili ponovno presenečeni. V takem »previdnem« razpoloženju je bila tekma odigrana do konca. Končni rezultat tekme je bil 4:1 za Ljubljansko brigado.

Zmagala je ekipa Ljubljanske brigade, ker je imela v svojih vrstah večje število predvojnih nogometašev. Tekma je bila ves čas fer. V času tekme ni bil napravljen niti en težji disciplinski prekršek. Ni pa bila na posebni strokovni višini – bila je bolj namenjena razvedrilo. Poleg tega je imela tekma velik moralni po-

men v tistih težkih vojnih časih, ko so od vsepovsod prihajale le novice o vojnih strahotah. V tistih težkih časih je nogometna tekma delovala kakor zdravilna mast, položena na rano.

Nogometaši obeh ekip so z igranjem tekme pokazali veliko značajskih kvalitete in bojne morale ter sle po življenju. Mnogi med njimi so na nogometno igrišče prišli tako rekoč iz bojnih patrolj, zased in straž. Po končani tekmi pa so jih spet čakale nove naloge.

Tekma je bila resnično pomemben dogodek v naši narodnoosvobodilni borbi na Notranjskem. Prav zato je ne smemo pozabiti.

Proslava obletnice v znamenju športnih prireditev

Letos bo minilo 45 let, odkar je v svobodni Loški dolini delovalo prvo partizansko letališče v Sloveniji. Minilo bo 45 let, odkar je 31. divizija NOV in POS prenesla z Gorenjske in s Primorske težke ranjence, ki so se do takrat zdravili v skritih partizanskih bolnicah »Franja« in »Pavla«. Minilo pa bo tudi 45 let, odkar je bila odigrana nogometna tekma med ekipama Notranjskega odreda in Ljubljanske brigade.

V nedeljo, 17. septembra 1989 bo v Loški dolini na Nadleškem polju organizirana proslava 45. obletnice teh dogodkov. Organizatorji so se potrudili in dali proslavi športni značaj.

V okviru proslave bo organiziran letalski miting, na katerem bodo prikazali akrobatsko letenje jadralnega letala, skoki padalcev, prevoz ranjencev s helikopterjem, pobiranje in dostava pošte z letalom UTVA-75, bojno delovanje štirih letal tipa »Kragulj« in druge letalske aktivnosti.

V sklopu proslave bo istega dne, na predlog odbora Notranjskega odreda, organizirana povratna nogometna tekma med ekipama Notranjskega odreda in Ljubljanske brigade. Ker med borci omenjenih dveh enot ni več aktivnih nogometašev, bosta tekmo odigrali ekipi osnovne šole »Notranjski odred« iz Cerknice in osnovne šole »V SNOUB Ljubljanske« iz Ljubljane.

Odbor skupnosti borcev Notranjskega odreda in Ljubljanske brigade vabita borce svojih enot, da pridejo v Loško dolino in si ogledajo nogometno tekmo, prisostvujejo na proslavi obletnice letališča Nadlesk in prenosa ranjencev ter si ogledajo letalski miting.

Mitja Tollazzi

Vojni spomini na Vis in Malto

Več kot 800 borcev NOV Jugoslavije se je leta 1944 zdravilo v zavezniških bolnicah na sredozemskem otoku Malta.¹ Bil sem med njimi in tu so moji spomini in pričevanja iz teh časov.

Na poti od Visa do Malte sem preplul tri morja: Jadransko, Jonsko in Sredozemsko. Ne bom opisoval svojega potovanja na Vis, ki se je začelo, ko so me izpustili iz fašističnega zapor v Šibeniku ob kapitulaciji Italije leta 1943, pa tudi preboja do Sratoka in Brstanova, kjer so ustanavljali 8. dalmatinsko brigado, ne. Svojo pripoved pričnem s spomini na poslednje dni leta 1943.

Vis

Tudi sam sem bil na zdravljenju v vojaški bolnici na otoku Visu. Tja sem prišel po dolgem in utrudljivem potovanju, ki se je začelo sredi septembra 1943. leta v ambulantnem sprejemališču na planini Moseč. To moje naporno potovanje je potekalo preko

skalne globeli (klanca) na Mosorju, pa vse od Biokova do Podgore ob morju in potem naprej z leseno ladjico partizanske mornarice vse do Korčule, Hvara in na koncu še do Visa.

Tam v Podšpiljah, majhni viški vasi, v kateri je bil eden od oddelkov vojaške bolnice 8. korpusa, so se pacienti in sanitetno osebje poslavljali od starega leta 1943. Tisti, ki so bili fizično in zdravstveno dovolj pri močeh, so sedeli za mizami, drugi pa so ležali na svojih bolniških posteljah. Kar precej jedi je bilo pripravljeno: meso, testenine, sir, maslo, nemška margarina, več vrst keksov in biskvit. Od pijače smo imeli črno in belo vino, trščansko pivo in celo neko italijansko mineralno vodo. Vse to je bolnica dobila po zaslugi hrabrih mornarjev NOV, ki so nekje na Jadranskem morju prestregli ladjo Tunizia, ki je služila Nemcem. Iz Trsta je v nacistične bolnice v Albaniji dovažala hrano in pijačo. In tako se je ta, po vojaško rečeno »provijant«, znašel namesto na nemški jedil-

Josip Gojanović

ni mizi v Albaniji tukaj na Visu, na naših, partizanskih bolniških mizah.

Slovo od starega leta in dobrodošlica novemu je bila skromna, zmerno vesela, ob tihi narodni in partizanski pesmi. Priznati moram, da smo bili skoraj vsi prepričani, da bo novo, 1944. leto zadnje leto krvave 2. svetovne vojne. Še slutili nismo, da se bomo bojevali skoraj pet mesecev še v letu 1945, da bodo nekateri med nami ponovno ranjeni, nekateri mrtvi.

Te noči smo izvedeli, da bodo z otoka Visa evakuirali vse težje ranjence in bolnike, in da so prvi transport že pospremili na pot preko Komize do osvobojenega ozemlja v Italiji.

V naslednjih dveh dneh so tudi v našem bolniškem oddelku napravili seznam tistih, ki bodo odšli na nadaljnje zdravljenje v zavezniške bolnišnice. Na seznamu je bilo napisano tudi moje ime.

Nisem si natančno zapomnil datuma, ali je to bilo drugega, tretjega ali četrtega januarja 1944. leta, ko so nas v večernem mraku v Komizi vkrcali na manjšo britansko desantno ladjo. Zdi se mi, da je bila podobna našim današnjim manjšim trajektom. Še istega večera smo izpluli iz komiškega pristanišča. Zunaj nas je pričakalo silovito razburkano morje. Pihal je močan zimski jugo.

Ležal sem v gornjem, palubnem delu ladje, pod kapitanskim mostom, in prav v našem prostoru je bila tudi dežurna bolničarka. Lotevala se jo je morska bolezen, ki jo je silila na bruhanje. Stopila je k vratom in jih odprla, v tistem trenutku pa je pljusnil visok val, ki je poskrpil tudi tla in postelje. Opetekajoč se v velikanskih valovih, se je ladja v zgodnjih jutranjih urah bližala italijanski obali.

Italija

Prav počasi smo zapluli v veliko pristanišče Barija in presenečeni zagledali veliko potopljenih zavezniških transportnih ladij. Le sem pa tja je z nekaterih iz vode gledal vrh jamborja in kakšen višji dimnik. V zraku nad mestom je plavalo več privezanih velikih protiletalskih balonov. Pozneje smo izvedeli, da na nemška letala 31. 12. 1943. leta, skrita za zavezniškimi bombniki, ki so se po bombardiranju vračali na svoja letališča, presenetila protiletalsko obrambo Barija. Presenec je tako uspešno zadeti več ladij v pristanišču. Ker so bile nekatere ladje natovorjene z eksplozivom in strelivom, so posadke odprle ventile. Ladje so se tako spustile na dno in se izognile eksploziji.

Pristali smo ob obali, kjer so nas čakali sanitetni avtomobili, ki so nas prepeljali do

Junaški prleški kurir

Alojz Gaberc-Iztok je bil rojen leta 1920 v Veržju, znanem trgu sredi Murskega polja. Bil je sin kmečkih staršev, zato je občutil vse stiske tega sloja prebivalstva. Družina je bila narodno zelo zavедna in Alojz prav tako. Čeprav je delal doma na kmetiji, je našel toliko časa, da se je vključil v društvo Sokol. Tu se je vzgajal v naprednem duhu. Ob vdoru okupatorja je med kmečkim prebivalstvom na Murskem polju širil prepričanje, da nacisti ne bodo dolgo na slovenski zemlji, in tako dvigal nacionalno zavest.

Prvi stiki s partizani

V prvi stik s partizani je prišel že leta 1943. V Veržju je bil povezan s takratnimi aktivisti, še posebej s Francom Galundrom, Vilijem Hedžetom, Rudijem Seršonom in drugimi. Z njimi se je večkrat sestajal v Veržju v nekdanjem Marjanišču, kjer je imel Franc Galunder svojo sobo. Tu so kovali načrt za akcije, se pogovarjali o ljudeh, ki bi jih bilo potrebno pridobiti za sodelovanje v OF, o trošenju letakov, zbiranju orožja, sanitetnega materiala in hrane za partizane. Alojzu Gabercu je bila zapupana naloga partizanskega kurirja.

Pobeg pred nasilno nacistično mobilizacijo

Ko so nacisti spomladi 1942 v Spodnji Štajerski uvedli svojo vojno pravo in pričeli mobilizirati štajerske Slovence v svojo vojsko, so septembra 1943 mobilizirali tudi Alojza Gaberca. Ker se ni zmenil za poziv, so ga prišli na dom iskat nemški orožniki. Obšel si je staro jugoslovansko uniformo in takega so ga vkljenjenega odpeljali z vlakom v Radgono. Vodili so ga vkljenjenega po radgonskih ulicah, sredi Radgone pa je zakričal: Tako vodijo slovenske prostovoljce v nemško vojsko! Ko sta ga nacistična orožnika pričela pretepati, je z vso silo udaril enega, nato pa še zbil drugega in pobegnil. Na ljutomerskem območju se je zopet povezal z aktivisti.

Zaupane so mu bile odgovorne kurirske naloge

Po dogodkih v Radgoni je Alojz Gaberc deloval v ilegali. Kot kurir je opravljal odgovorne naloge. Ker so bile povezave s Pohorjem večkrat pretrgane, je vodil več novincev in ubežnikov iz nemške vojske v Medžimurje. Vzdrževal je zvezo med postajama TV 15 A in TV 15 B. Večkrat je spremljal člane okrožnega odbora OF Ljutomer, prenašal pošto in opravljal druge naloge. Zadrževal se je tudi v čebelnjaku Alojza Novaka v Veržju, kjer sta z Novakovim sinom Mirkom skopala partizanski bunker.

Sodeloval je pri številnih sabotažnih akcijah

Skoraj ni bilo partizanske akcije na Murskem polju in v okolici, v kateri ne bi sodeloval kurir Alojz Gaberc. Tako je sodeloval pri raznih ustrahovalnih akcijah, ki so jih izvedli aktivisti na nekatere krajevne kmečke vodje, izdajalce in druge pronacistično usmerjene ljudi. Jeseni 1944 so nameravali aktivisti OF napasti vodjo graničarjev v Veržju, vendar tega niso storili, da ne bi okupator izvedel represalije nad prebivalstvom. Novembra 1944 so prleški partizani razorožili Leopolda Burgerja, komisarja pri Ribičevem mlinu v Cezajncih, ki je po bitki varoval ta mlin. Zagrozili so mu, naj zapusti Mursko polje, kar je tudi storil. V tej akciji je sodeloval tudi Alojz Gaberc. Vključen je bil tudi v partizanske ekonomske akcije in akcije za pridobivanje orožja ter razne akcije raznašanja letakov s katerimi so partizani opozarjali nacistične izdajalce, da bodo po vojni odgovarjali za svoje zločine. Nemška poročila nam navajajo, da so partizani 16. novembra 1944 na cesti Cezanjec - Ljutomer streljali na nemškega orožnika Otta Gebharda in ga ranili. Ugotovljeno je, da je tudi v tej akciji sodeloval Alojz Gaberc. Februarja 1945 je bil v skupini partizanov, ki so se nameravali prebiti v ljutomerskega na štrigovsko območje. Na Kameščaku so padli v zasedo kozakov. V spopadu je bil ranjen Alojz Križanič

— Miro, sekretar okrajnega odbora ZSM Ljutomer. Alojzu Gabercu in ostalim pa je uspelo prebiti obroč. Preveč je bilo, če bi naštevati vse akcije, v katerih je sodeloval ta prleški kurir. Že iz povedanega pa lahko ugotovimo, da skoraj ni bilo dneva, ko partizani Murskega polja ne bi izvedli vsaj manjše akcije, v kateri je sodeloval tudi kurir Iztok.

Usodni 26. april 1945

Aprila 1945 je že povsod dišalo po svobodi. Prekmurje je bilo osvobodeno, na desni strani Mure pa je od Ormoža pa tja do Razkrižja potekala pozicijska vojna. Gibanje partizanov je bilo izredno težko, saj je bilo v tistem času v Slovenskih gorah dosti okupatorjeve vojske. Partizana Alojz Gaberc — Iztok in Alojz Gorjak sta včasih izgubila povezavo s ostalimi partizani, zato sta jo ponovno skušala najti. Dne 24. aprila 1945 sta krenila iz Precetincev v Vidanovce k družini Vrabel, od tam pa sta šla nazaj v Radoslavce k hiši št. 29., kjer sta hotela dobiti zvezo s partizani. Nekdo ju je izdal in nacisti so ju iznenada aretirali i odvedli na domačijo št. 14. Pričeli so ju zasliševati in pretepati. Naslednji dan so ju odpeljali na orožniško postajo Sv. Jurij ob Ščavnici, nato pa v prostore župnišča. Strašno so ju mučili, toda ničesar nista hotela izdati. Vsa pretepana in izmučena so nato odvedli v hišo št. 18 pri Sv. Juriju ob Ščavnici, kjer je bil začasni sedež deželne policije. Sklenila sta, da bosta pobegnila. Z vso silo sta zbila na tla stražarja in pričela bežati. Stražar je skušal zadržati Alojza Gorjaka, nato pa je streljal na Alojza Gaberca in ga ubil, medtem ko je Alojzu Gorjaku uspelo pobegniti. Alojz Gaberc-Iztok je tako padel na pragu svobode. Po osvoboditvi so svoji njegove posmrtno ostanke prenesli v rodni Veržje. Ime Alojza Gaberca je vklesano na spominski plošči Osnovne šole Veržje, po njem pa se imenuje tudi ulica v Veržju in pionirski odred.

Med ljudstvom Slovenskih goric je zapisan kot pogumen partizanski kurir in vsi se ga s hvaležnostjo spominjajo.

mag. Drago Novak

Vlak brez voznega reda:

Tako se je rodilo bratstvo in prijateljstvo med nami

Bila je pomlad, težka in mračna. Jugoslavija je krvavela. Prišli so sovražniki ter nam vzeli svobodo, ubijali, požigali in preganjali. Sejali so smrt na vsakem koraku. Imenovali so nas razcapance, divjake. Bali so se našega kljubovanja, naših svobodoljubnih prednikov, naše vere v lepša pomladna jutra. Razkosali so nam sveto domovino, hoteli so nas ustrahovati, a še pomislili niso, koliko moči je bilo v nas stoletja, ko so naši očetje, dedi in pradedi goloroki branili našo zemljo. V tistih težkih, usodnih dneh so bili tudi mnogi Slovenci pregnani s svojih domov.

Prišel je 10. maj l. 1941. Sledili so zapori: Ptuj, grad Borl, Maribor, Meljska vojašnica, kjer so Nemci organizirali taborišče za vse Slovence, ki so morali zapustiti svoje domove. V tistih usodnih dneh se je govorilo in šušljalo, da bodo prvi transporti Slovencev odpeljali v Srbijo. Ko smo to slišali, smo na tihiem govorili: »Samo na jug, na jug!« Neka neznana notranja slutnja nam je govorila, da nam bo med brati na jugu lepše in boljše. Naša slutnja nas ni razočarala.

Zdi se mi, kakor da bi bilo danes. Bil je lep, sončen julijski dan. Kmetje so želi pšenico, to skromno travo, ki hrani ves svet. Po dolgi, negotovi vožnji v neznanost se je naš transport nesrečnikov ustavil v Čačku. Tam so nas Nemci, oboroženi s puškami, mitraljezi in bajoneti, peljali po mestu do čačanske gimnazije. Nato so šli po druge. Domačini so nas prisrčno in toplo sprejeli, kakor znajo le oni. Po nekaj dneh so prišli po nas kmetje iz okoliških vasi in nas odpeljali na svoje domove, daleč v vasi in zaselke ob Zahodni Moravi, pod planinami Jelico. Ovčarom in Kablarom. Z nekaj družinami sem tudi jaz prišla v vas Jezdino in Loznico. Domačini so nas toplo sprejeli. Nikoli ne bom pozabila stare mame, »bake Lile«, ki je bila v vasi zdravnik, zobozdravnik in babica. Sprejela me je na domačem dvorišču, prišla za roko, me poljubila in peljala v kuhinjo, kjer je bilo

na mizi polno raznovrstnih dobrot. Še danes mi zvenijo v ušesih njene tople besede: »Pri nas se počuti kakor doma! Kar bomo imeli mi, to boš imela ti, pred tabo ne bomo ničesar skrivali.« Te besede so kot zdravilo legle v moje srce. Tako je bilo tudi v drugih vaseh, v Mršincih in Slatini. Občutek imam, da se jim ne bom nikoli oddolžila za vse, kar so mi nudili, še posebej za tople in iskrene besede v najtežjih dneh svojega življenja.

Prišli smo v kotel, kjer je vse vrelo in se pripravljalo na upor proti okupatorjem in domačim izdajalcem. Tudi mnogi Slovenci so se na najrazličnejše načine vključili v narodnoosvobodilno gibanje. Mnogi so bili borci, nekateri so bili tudi ustreljeni, zaklani, zažgani. Tako so v Kraljevu poleg domačinov ustrelili okrog 100 Slovencev. Nekateri so padli v težkih borbah pri Kragujevcu, Čačku, na Zlatiboru in drugod. Ti kraji so se spremenili, posodobili, a ljudje so ostali isti, taki, kakršni so bili: dobri, prisrčni, odprti srca.

Vlak »Bratstva in enotnosti« bo letos oktobra odpeljal iz Slovenije v Srbijo. To je vlak srca, razuma, ljubezni, ki povezuje dva bratska naroda že dolga leta. In nobena politika ga ne more prekiniti, ker te pravice nima. Prijateljske in bratske vezi se širijo, saj je veliko občin in KS pobratenih z občinami, KS in šolami v Srbiji.

Star pregovor pravi: »Pravega prijatelja spoznaš v nesreči.« Tega ne smemo nikoli pozabiti.

Vsem prijateljem v Čačku, v okoliških vaseh in zaselkih, tam daleč ob Zahodni Moravi, ob njenih čistih in bistrih potokih, ki napajajo žive in obkrojujejo mrtve, pod planinami Jelico, Ovčarom in Kablarom, prisrčna hvala za vse!

Danica Zidarič

Odšel je še en dober človek

V krajevni skupnosti Podčehova je živel in preživel zadnji del svojega življenja. Na vseh področjih, kjer je bilo potrebno aktivno delo, si ga lahko našel. Kar pet let je bil sekretar OK ZRVS Maribor-Rotovž in dolga leta predsednik področnega odbora koroških partizanov v Mariboru. Beseda je o Silvu Ajdišku, po rodu revircu, naprednjaku, borcu NOB in znanemu povojnemu aktivistu. Zanj so značilne vse tiste, tolikokrat šablonsko zapisane, vendar resnične življenjske črte: skromen, pokončen, delaven, poln življenja. Rodil se je pred devetindesetimi leti v trboveljski delavski družini. Klajski čas je obiskoval ljubljansko klasično gimnazijo, vendar mu je šolanje preprečilo težko življenje in se je moral naravnost iz solskih klopi podati za delom. Razmere, v katerih je živel in ljudje okrog njega so ga oblikovali v upornika, borca za boljše in pravičnejše življenje. Dobesedno je spoznal usodo proletarcev, saj je moral poprijeti za vsako ponujeno fizično delo.

V času vojne se je preselil k materi v Ljubljano in deloval v NOG vse

dokler ga niso Italijani avgusta 1941 zaprli. Devetega septembra istega leta so ga izpustili iz Sempetrske kasarne. Potem je svoje aktivno delo v odporu nadaljeval in bil že februarja dvainštiridesetega sprejet v SKOJ. Ker pa je bil kot mnogi mladi aktivisti izpostavljen in v vse večji nevarnosti, je moral že poleti v partizane. Najprej je postal borec Tomšičeve. Že čez dober mesec pa je bil dodeljen k zaščitni četi Glavnega štaba NOV in POS.

September (bilo je osmega) so ga pri opravljanju dolžnosti v Velikih Laščah ujeli Italijani in ga odgnali v zloglasno taborišče na Rab ter od tam naprej v Renicci.

Tako kot številne druge naše ljudi po italijanskih taboriščih je tudi njega odredila šele kapitulacija Italije. Srečno se je prebil do slovenskega ozemlja in se vključil v Dolomitski odred ter nato v Prešernovo brigado. Njegov spomin na tisti čas pa je bil in ostal tudi njegova velika bolečina, saj je doživel tragični boj 3. bataljona na Pokljuki.

Februarja trinštiridesetega se je znašel v Koroškem odredu, najprej

kot pomočnik in nato kot politični sekretar čete, pa kasneje kot sekretar partijske celice v bataljonu in bataljonski obveščevalec. Od začetka štiriinštiridesetega je bil šef obveščevalcev obveščevalnega centra v Ziljski dolini in nato obveščevalni oficir v Koroškem odredu. Takoj po osvoboditvi je deloval pri Ozni in po demobilizaciji opravljal vrsto nalog v kmetijstvu in gozdarstvu.

Za njim ostaja praznina, ki jo čutijo tudi zamejski Korošci, so zapisali ob njegovi prerani smrti njegovi sotovarši, ki so poudarjali njegove človeške vrline in predanost graditvi nove Jugoslavije.

Drago Miklavc

železniške postaje. Vkrkali smo se v vagone, označene z rdečim križem. Kmalu smo krenili na pot, ki nas je pripeljala do Brindizija. Tja smo prišli pozno ponoči, namestili pa so nas v postelje pod velikim bolniškim šotorom.

Zjutraj, še pred svitom, me je nekdo zbudil. Ko sem odprl oči, sem nad seboj zagledal črn obraz, z žarečimi očmi in nasmehom. Njegove črne skodrane lase je pokrivala bela kapa. Bil je to »niger«, črni vojak, bolničar v britanski vojski. Brez besed mi je v usta porinil tenko stekleno cevko. Ker sem se tako hitro prebudil, sem bil resnično presečen in vznemirjen. Tedaj še nisem vedel, da je bila tista cevka termometer, s katerim so merili vročino v ustih.

Za zajtrk smo dobili svojevrstno ovseno kašo, tako imenovani »poridž«. Čeprav ni bila ne vem kako okusna, smo jo prav hitro pospravili, saj smo bili precej lačni. Zvedeli pa smo tudi, da je v njej veliko vitaminov in mineralov. Topli napitek, ki so ga pripravili za nas, je bil nesladkan indijski čaj.

Naslednje dni so nas higijensko in sanitetno »obdelali«: striženje, britje, kopanje, natančni klinični pregledi, rentgen in podobno. Vsakemu so določili diagnozo in jo vpisali v medicinsko dokumentacijo. Dobili

smo staro, toda še uporabno in čisto perilo, obrabljene, toda urejene britanske vojaške uniforme. Razkužili smo naše partizanske kape. Če so bile še uporabne, smo jih obdržali, če ne, smo na tiste angleške, ki smo jih dobili, našli rdečo zvezdo.

Po osem dnevnem bivanju v tej šotorski bolnišnici v Brindiziju so nas z vojaškimi vozili pripeljali do Taranta, kjer je bila velika zavezniška bolnišnica »General hospital 22«. To bila je kar zajetna zgradba. V njej so ležali in se zdravili vojaki različnih zavezniških armad z vseh celin. Tam so bili Avstralci, Novozelandci, Kanadčani, Indijci, belci in črnci iz Afrike. Od Evropejcev so bili tam poleg Jugoslovancev še Poljaki, Britanci in nekateri posamezniki iz drugih držav.

Ker so v tem času potekali ostri boji tako na jugoslovanskih kot italijanskih bojiščih, so vsak dan prihajali transporti z novimi ranjenci in bolniki.

Nekega dne je nekdo v naši bolniški sobi dejal, da na nosilih v hodniku leži pravkar prispeli Jugoslovanci, ki čaka, da ga razporedijo v sobo. Stopil sem ven na hodnik in prvega vprašal, od kod so prišli. Dejal je, da iz Korčule. Pozanimal sem se, če je kdo prišel iz Vele Luke. Z roko mi je pokazal nosila v bližini in jaz sem stopil bliže. Zgledal sem suh, blede in izmučen obraz z globo-

ko vdrtimi očmi. Vprašal sem: »Tovariš, ti si iz Vele Luke. Poznaš morda Franka Miroševiča?« Trpeče oči so me žalostno in ne da bi trenile gledale. Tako znane so se mi zdele, toda na neznanem (tujem) obrazu jih nikakor nisem mogel prepoznati. Minilo je nekaj trenutkov, preden sem spoznal te žalostne oči. Prav na teh nosilih je ležal moj dober prijatelj, tovariš, s katerim sva bila skupaj v isti celici fašističnega zapora v Šibeniku, Franko Miroševič. In tako se je zgodilo, da sem njega samega spraševal po njem, saj ga nisem takoj spoznal. Sklonil sem se k njemu, ga objel, nato pa sva se prijateljsko poljubila na lica. Prav po tihi in z naporom mi je pripovedoval o svoji poti vse od dneva, ko je Italija kapitulirala in ko smo odšli iz ječe, pa vse do prihoda na rojstni otok in Vele Luke. Tam je takoj po prihodu, pa čeprav težko bolan, postal komisar baterije. Bolezen, ki jo je prinesel seboj še iz italijanskega zapora v Šibeniku, se mu je po težkem umiku in velikih naporih še poslabšala. Zdravniki, ki so ga poslali semkaj, so mu povedali, da je hudo bolan. Poslušal sem njegovo žalostno izpoved, potem pa so ga bolničarji odnesli v sobo, ki so mu je dodelili. Obiskoval sem ga, toda čez nekaj dni je umrl, pogumno, zavedno, kot pravi komunist.

V tej vojaški tarantski bolnici nam je čas

tekkel ob vsakodnevni terapiji, zdravniških pregledih in medsebojnih pogovorih o tem in onem, najpogostejše pa o borbah.

Zvečer 21. januarja leta 1944 so nam rekli, naj se oblečemo in pripravimo za potovanje. Izdali so ukaz, da mora vsak, ki ima pištolo ali kakšno drugo orožje, le to odati. Nihče ni vedel, kam gremo. Posadili so nas na nosila in prenesli do ambulantnih vozil. Pripeljali so nas do tarantskega pristanišča, kjer nas je čakala velika bela ladja Dinard. Njena nosilnost je bila kakšnih 5 tisoč ton in je bila novozelandska. Na njenih bokih in dveh dimnikih so izstopale velike oznake rdečega križa, ki so bile še posebej razsvetljene. Vkrkali smo se zelo hitro, spotoma pa so nas še pregledovali, ali ni kdo vendarle vzel s seboj orožja. Ponoči je ladja odpeljala iz Taranta proti jugu. Plovba po mirnem morju je bila kar prijetna. Vožnja je trajala en dan in dve noči. Drugega dne plovbe smo v svitu na plavem horizontu opazili oddaljene obrise nekega otoka. Od posadke ladje smo izvedeli, da je to Malta. Nekaj milj stran od njene obale smo srečali dve britanski vojni ladji. Vse do vhoda v ozko pristanišče sta nas spremljala dva rušilca in velik patroljni čoln.

(Nadaljevanje prihodnjici)

Letos že drugo spominsko znamenje v Trseku

Veliko spominsko znamenje z imeni žrtev fašističnega nasilja v času NOV so v Trseku, v Slovenski Istri, odkrili za letošnji praznik koprške občine. V nedeljo, 15. oktobra 1989, pa bodo odkrili še eno spominsko znamenje – ploščo, ki bo obeležila privrženost in enotnost prebivalcev Treske z borci Istrskega odreda, v NOV in danes.

Dve spominski znamenji o NOB v majhni slovenski istrski vasi izpričujejo, da so Trskovci ljudje, ki ob pogledu v prihodnost ne pozabljajo na svojo preteklost.

Po prvi svetovni vojni je v Trseku živelo 189 prebivalcev, po drugi pa 201. Preživljali so se z živinorejo, vinogradništvom in dninarstvom. Po letu 1945 se je število prebivalcev začelo zmanjševati. S kmetijstvom, ki je bilo najbolj zapostavljeno v hribovitih predelih, tudi v Slovenski Istri, se ni dalo več preživljati. Po štirih desetletjih se je odhajanje zaustavilo pri številki 51, in na srečo vse kaže, da se bo število odslej povečevalo.

Zgodovinski zapisi povedo, da so se Trskovci že leta 1921 izkazali kot zavedni Slovenci. Skupaj z vaščani sosednjih vasi so se v Marezigah pri Truskovski kapelici s koli in sekirami branili oziroma spopadli z italijanskimi fašisti. Njihovo narodnoosvobodilno gibanje je bilo dobro organizirano. Prvi med organizatorji je bil domačin, okrožni aktivist, Kristijan Kozlovič-Stefan. V enote NOV je odšlo 25 vaščanov, štirje so padli, med njimi tudi Kristijan, ki je padel 26. oktobra 1944 blizu Trsta. Na območju vaše skupnosti je v spopadih z okupa-

torji padlo še 7 borcev od drugod. V Trseku je bilo po kapitulaciji Italije že 12 članov KPS, 22 skojevcev, 30 članov ZSM (Zveza slovenske mladine), poleg njih pa še 17 vaščanov, ki so delovali v različnih organih in odborih. Trsek je bila ena od štirinajstih vasi petega istrskega okrožja OF. V teh vaseh, kot npr. v Trseku, Popetrah, na Bočajih, Truškah, Loparju, Zabavljah idr. so se mladi vključevali v NOG in v svojo organizacijo približno v enakem številu, tako da je to okrožje imelo kar 268 članov SKOJ. Z borci Istrskega odreda so Trskovci prišli v stik proti koncu leta 1943, ko so patrolje 3. bataljona I. O. obiskovale vasi tega rajona, in v začetku leta 1944, ko si je štab 3. bataljona izbral Trsek za svoje taborišče. Dne 20. marca 1944 je 1. bataljon I. O. z dvema četama zamenjal 3. bataljon. Z novodošli mi borci so se začele nove akcije in še tesnejše sodelovanje z vaščani. Že prvi teden se je v Trseku zbralo 122 novincev, ki so z borci I. O. odšli v Brkine, v druge enote odreda in 7. korpusa. To se je potem ponavljalo dalj časa. Štab bataljona je bil v hiši Petra Kozloviča-Žerjava, v nekaterih sosednjih hišah pa so bila skladišča hrane in opreme, prenočišča za borce

in novince, skrivališča za ranjence, čevljarska delavnica in izhodiščne točke za akcije borcev tja do Kopra, Sečovelj, Pirana in Buzeta.

Ugodne razmere za partizansko bojevanje in narodnoosvobodilno gibanje v Slovenski Istri oziroma Istri sploh pa so se končale v avgustu 1944. leta, ko so Nemci, v strahu pred angloameriškim izkrcavanjem v Istro začeli z večdnevno ofenzivo z imenom Prien. Položaj ljudi, aktivstov in borcev je postal nevzdržen. To izpričujejo tudi poročila odredovega obveščevalca, Vlada Čebolina, o tem, kje so koga Nemci ulovili, ubili, koliko hiš zažgali, koliko živine odpeljali itn. Navzlic terorju, tako poroča obveščevalec, pa je bila moralna ljudstva odlična. Sovražnik dosega nasprotno od tistega, kar želi...

Fašistični vojni teror nad istrskim ljudstvom se je zaostroval vse do konca vojne, odredov bataljon pa se je moral umakniti v Brkine. Posamezni odredovi borci so se po vojni kdaj pa kdaj oglašali v vse bolj zapuščenem Trseku, dokler se ni tam po dolgih štiridesetih letih začutilo, da se življenje vrača. In 15. oktobra bo v Trseku, že drugič to leto, zopet toliko nekdanjih borcev I. O., kot jih je bilo leta 1944. Takšno pričakovanje daje enkratni občutek zadovoljstva, tako prebivalcem Trseka kot nekdanjim partizanom Istrskega odreda.

Maks Zadnik

Državno odlikovanje Eugeniji Buttolo

»Vesela sem prejetega odlikovanja, še bolj pa bi bila, če bi še živeli moji sinovi!« je z ganjeno besedo v lepi slovenščini izjavila EUGENIJA Buttolo potem, ko ji je predsednik SO Tolmin Marjan Klavara izročil državno odlikovanje medaljo zaslug za narod s srebrno zvezdo, s katero jo je odlikovalo predsedstvo SFRJ.

Eugenija Buttolo se je rodila pred 89 leti v Vedronzi v Videmski pokrajini. Je italijanska državljanka. V zakonu je rodila 10 otrok. S svojo družino je do leta 1948 živela na Žagi pri Bovcu. Sedaj začasno živi pri hčerkah v Belgiji.

Družina Buttolo Jožefa je od leta 1943 vse do konca vojne podpirala NOV in z njo organizirano sodelovala. Že 13. 10. 1943 ji je umrl kot žrtev vojne njen desetletni sin.

1. 2. 1945 je izgubila sina Vita, ki je padel na Novi Oselci v Poljanski dolini, ko je bil s svojo četo v zasedi med Fužinami in Trebijo. Vito je vstopil v NOV septembra 1943 in bil kot komandir čete predlagan za oficirski čin.

28. marca 1945 ji je padel sin Ferdinand, podoficir v zaščitnem bataljonu 9. korpusa. Tudi Ferdinand je vstopil v NOV po kapitulaciji Ita-

lije. V bitki s sovražnikom je padel na Reki pri Cerknem.

Oba, Vito in Ferdinand, sta bila že v času NOB odlikovana za hrabrost. Sin Primo je vstopil v NOV sredi leta 1944. V južni Italiji se je priključil prekomorski enoti in se boril v Dalmaciji in Slovenskem Primorju. Iz JLA je bil demobiliziran s činom postvo SFRJ.

ročnika.

Mladoletni sin Feruccio se je priključil jugoslovanski vojski ob koncu vojne.

Slovesnosti ob podelitvi odlikovanja so se udeležili številni njeni sorodniki, predstavniki ANPI za Videmsko pokrajino iz Vidma, njeni rojaki iz Benečije, predstavniki borčevske organizacije iz Republike, Občine Tolmin, krajevnih organizacij ZZB NOV iz Žage in Bovca, predsednik občinske konference SZDLJ Tolmin in drugi.

Danilo Šuligoj

Za zgodovinsko resnico

Prispevek 7. SNOUB Franceta Prešerna pri razorožitvi italijanske vojske ob kapitulaciji Italije septembra 1943 leta

Odbor skupnosti borcev 7. SNOUB France Prešeren je nekočkrat razpravljal o tem, kako so v nekaterih dokumentih obravnavane borbe in razorožitve italijanske fašistične skupine »21. april« ob kapitulaciji Italije pri Dolenji vasi, na cesti med Kočevjem in Ribnico. Odbor je prejel številne proteste in izjave borcev te brigade. Pripombe in kritike letijo predvsem na to, da se v dokumentih negira ali pa bistveno zmanjšuje delež, ki ga je v tej borbi imela tedanja Gorenjska (po Turjaku Prešernova) brigada. Ta borba in razorožitev se prikazuje kot izključno delo Tomšičeve brigade. Odbor je zamen poskušal popraviti to napako in podati objektivno sliko takratnih dogajanj. Akcija je zgodovinsko objektivno podana v monografiji Prešernova brigada Stanka Petelina, ki je izšla leta 1967. Do danes ni temu še nihče nasprotoval, vendar pa niso popravljene netočnosti (neresnice) v nekaterih objavljenih dokumentih, še več, Odbor se upravičeno boji, da se bodo te še nadaljevale.

Tako je v obrazložitvi za podelitev domicila Tomšičevi brigadi ob 40-letnici ustanovitve v občini Kočevje in Velenje navedeno, da je to akcijo izvedla Tomšičeva brigada. Enako je opisano tudi v kroniki (doslej izdani) Tomšičeve brigade, dalje tudi v knjigi Vodnik po partizanskih poteh (na strani 163 za občino Ribnica) ter na spominski plošči občinske hiše (sedaj pa Krajevne skupnosti v Dolenji vasi pri Ribnici) kot tudi v Vojaški zgodovinski monografiji Narodna osvobodilna vojna na Slovenskem 1941–1945 (izšla 1976) na strani 508 in 509.

V želji, da se potvarjanje zgodovine ne bi nadaljevalo, ter da bi vsakomukomur, ki si to zasluži, dali dolžno priznanje, želimo seznaniti javnost o tem, kako je ta akcija resnično potekala. Naš opis te akcije je enak kot opis iz monografije Stanka Petelina.

Brigada (takrat še 8. Gorenjska, po boju na Turjaku pa preimenovana v 7. SNOUB Franceta Prešerna) je bila ob kapitulaciji Italije na Dolenjskem v sestavi 14. divizije. Tja je prispešla mesec dni pred kapitulacijo Italije, po tragediji na Žirovskem vrhu. Tu naj bi se vojaško uredila ter moralno in kadrovsko opomogla. V brigado je bil razporejen tudi nov komandant Dušan Švara-Dule. Na dan kapitulacije 8. septembra je bila brigada na območju Travnogore. Tu je komandant brigade Dušan Švara-Dule po kurirju Glavnega štaba Slovenije sprejel 9. septembra povelje, da se z brigado nemudoma vrne proti Dolenji vasi pri Ribnici, kjer se je na cesti zaustavila sovražna kolona. Ta je bila iz Kočevja in je štela okoli 1200 Italijanov in belogardistov (imenovana »21. aprile«). Hotela je doseči italijansko mejo in se v Italijo zaradi kapitulacije razformirati.

Italijansko kolono je Tomšičeva brigada zastavila na cesti Kočevje–Dolenja vas–Ribnica, njena predhodnica pa na gričku kote 528, iz katere je gospodarila nad vso bližnjo okolico. Sovražnikov položaj na cesti so bili mnogo boljši, ker je cesta speljana po nasipu in je bila zato Italijanom idealen zaklon, izza katerega so imeli pregled nad vso planjavo prav do gozda.

Gorenjska brigada je ob prihodu s Travnogore 9. septembra zvečer zasedla izhodiščne položaje za napad na robu gozda, vzporedno s cesto na razdalji kakih 150–200 metrov. Kolono je bilo treba napasti in z bojem prisiliti k vdaji. Akcija je bila usklajena. Načrt za napad je bil sledeč: Gorenjska brigada naj bi s svojimi tremi bataljoni (sicer šibkimi, bilo je vsega okoli 350 borcev) ob 1.00 uri 10. septem-

bra z jurišem napadla sovražno kolono na ravnem odseku ceste pri Dolenji vasi v celi dolžini. Tu so se Italijani in belogardisti utrdili za cestnim nasipom. V dogovoru z Dakijem, komandantom Tomšičeve brigade, naj bi enote njegove brigade z 2. bataljonom Gradnikove brigade istočasno napadle sovražnika na gričku (kota 528) in Gorenjski brigadi tako ščitile hrbet. Iz te kote 528 so namreč Italijani in belogardisti z ognjem obvladovali celotno dolino in tako ščitili svojo kolono na cesti.

Bataljoni Gorenjske brigade so krenili v napad ob dogovorjeni uri. Italijane so hoteli presenetiti in so se zato brez streljanja v tišini plazili čez polje skozi koruzo proti cesti. Italijanski stražarji so jih opazili in so začeli strejati. Iz italijanskega orožja se je vseprek usulo – fašisti niso varčevali z municijo. Zato so se morali borci brigade umakniti nazaj na izhodiščne položaje. Imeli so že nekaj ranjenecov. Napad ni uspel zaradi močnega ognja Italijanov s kote 528 v bok borcem Gorenjske brigade in pa zato, ker enote Tomšičeve brigade niso ob dogovorjeni uri napadle te kote. Komandant Gorenjske brigade Dule je nato poiskal zvezo s komandantom Tomšičeve brigade Dakijem in ponovno so se dogovorili za nov napad na kolono ob 5.00 uri istega dne. Gorenjska brigada naj bi napadla kolono po celi dolžini, enote Tomšičeve pa grič s koto 528. Tako se je tudi zgodilo. Borci Gorenjske brigade (1., 2. in del 3. bataljona) so se v največji tišini zelo previdno pomikali po travniku in tu in tam skozi koruzo proti cesti. Bila je precej gosta megla. Del tretjega bataljona je ponoči celo v velikem loku obšel kolono Italijanov ter se tako približal koloni z nasprotni strani.

Na povelje »juriš« so borci planili proti italijanskim položajem vzdolž cele kolone na cesti. Ker je napad potoke po usklajenem načrtu in so ga hkrati izvedli borci Gorenjske brigade na kolono in Tomšičeve na koto 528, je bil tako silovit, da so borci že v prvem naletu vdrli v sovražnikove položaje ter Italijane prisilili k vdaji. Italijani so presenečeni dvigali roke in na povelja odmetavali orožje. Gorenjci pri tem drugem napadu namreč niso dobili ognja v bok s kote 528 in je akcija zato lahko uspela.

Borci Gorenjske brigade so razoroževali kolono še ves dan in šele zvečer zapustili prizorišče boja. Tu so bila razna vozila, tanki, tovorni in osebni avtomobili ter veliko raznega orožja in opreme. Ker je bilo borcev veliko manj kot sovražnikov so vse zajete vojaške in poveljnike borci takoj po skupinah odpeljali v gozd, jim odvzeli orožje in jim onemogočili kasnejši upor.

V boju so padli štirje borci Gorenjske brigade: Jože Podlipnik-Zimčev, Leopold Pavlus-Bedanc, Matevž Krizman in borec s partizanskim imenom »Žalosten« za njegovo ime in imek se ne ve), več pa je bilo ranjenih. Med zaplenjenim orožjem, ki ga je Gorenjska brigada v tej borbi zaplenila, je bilo tudi 12 topov. Pred vdajo so te topove Italijni onesposobili tako, da so izlekli zapirale in jih pometali po koruzi. S težavo in na velik pritisk so Italijni spet usposobili dva topa, ki ju je Gorenjska brigada poslala Šerčerjevi, ki je z njimi dokončala borbo s plavogardisti v Grčaricah.

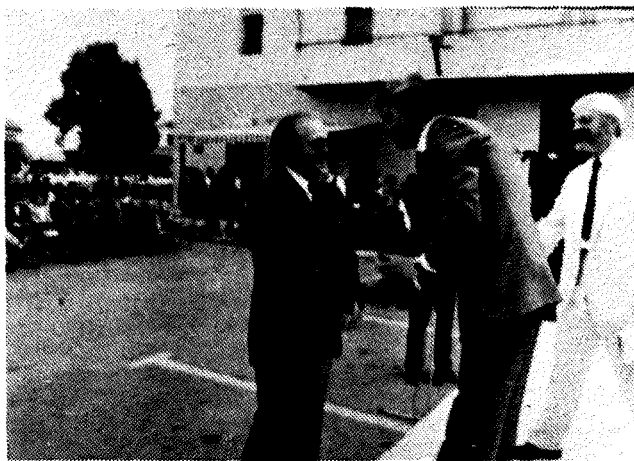
Iz opisanega lahko vidite, da je imela Gorenjska brigada v boju pri razoroževanju kolone grupacije »21. Aprile« ključno vlogo, ne pa nikakršne, kakor to opisujejo nekateri.

Odbor skupnosti borcev 7. SNOUB Franceta Prešerna

Podgrad v znamenju priznanj OF

Na prijetni proslavi v Podgradu, v krajevni skupnosti nedaleč od Ilirske Bistrice, so v prisotnosti številnih gostov, predstavnikov DPO in krajanov slovesno izročili priznanja OF – bronaste značke nekaterim domačinom. Tako so priznanja prejeli: Rudi Šepič, Hektor Šepič, Jože Mavrič, Drago Jagodnik, Jože Tomažič in delovna organizacija Plama.

Besedilo in foto: P. Nikolić

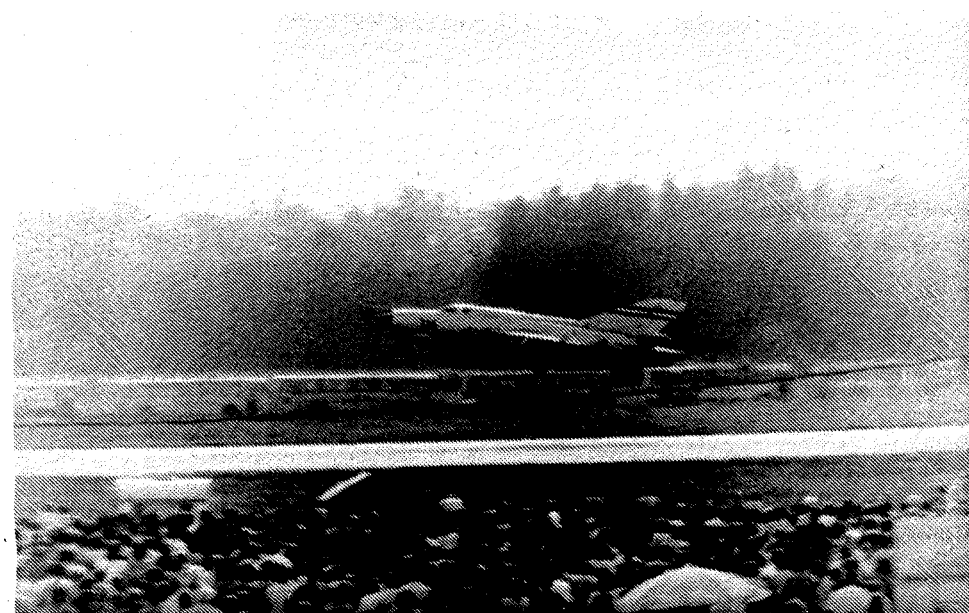

Generalko in miting so začeli padalci

Helikopter gazelle med prikazovanjem njegovih zmogljivosti

Ko je pod nebo poletelo letalo mig-21, so bili gledalci nestrpni, saj so vedeli, da bo za njim nastopilo letalo mig-29

Za vzlet je mig-29 potreboval precej krajšo stezo, kot pa njegov starejši brat

Ob obletnici prvega motornega letalskega poleta pri nas

Senca nad prireditvijo

Letališče na Brniku je bilo minuli konec tedna spet prizorišče velikega letalskega mitinga, s katerim smo Slovenci in drugi jugoslovanski narodi zaznamovali osemdeseto obletnico prvega motornega letalskega poleta na naših tleh, ki ga je opravil naš rojak Edvard Rusjan.

To je bila v treh letih že druga takšna prireditev, saj smo leta 1986 na ta način zaznamovali tudi stoto obletnico Rusjanovega rojstva.

Na generalki, kije bila v soboto, in na mitingu, ki je bil v nedeljo, se je ob pristajalni

in vzletni stezi brniškega letališča zbralo več kot 65 tisoč ljudi. Prišli so iz vseh slovenskih krajev, precej jih je bilo iz zamejstva, pa tudi iz drugih krajev Jugoslavije.

Ceprav je oba dneva letalskega programa megla nekoliko ovirala izvedbo programa in so morali organizatorji začetek generalke in mitinga premakniti za uro in pol, so bili na koncu vsi zadovoljni s prireditvijo. Organizatorji zato, ker je prireditev uspela, gledalci, ker so lahko dva dni občudovali pogum in izurjenost sodelujočih v programu,

civilni in vojaški piloti in drugi pa, ker so lahko pokazali, kaj vse znajo.

Uradno se je prireditev na brniškem letališču začela v soboto dopoldna, ko je poveljnik jugoslovanskega vojnega letalstva generalpolkovnik Anton Tus uradno odprl letalski miting in hkrati tudi razstavo o razvoju našega vojnega letalstva, življenju mladih pilotov in gojencev Vojaške letalske akademije. Slovenski letalski modelarji pa so prikazali svoje izdelke.

Številni obiskovalci, med njimi je bilo največ učencev

srednjih šol iz vse Slovenije, so imeli nato dovolj časa, da so si ogledali razstavljen vojaška letala super galeb, jastreb, orel, mig-21 in najnovejšo pridobitev našega vojnega letalstva, sodobno nadzvočno lovsko letalo mig-29. Poleg tega so lahko videli tudi transportne vojaške helikopterje mil mi-8, katerih življenjska doba se počasi izteka in lahki bojni helikopter gazelle, ki ga po francoski licenci izdeluje tovarna Soko iz Mostarja.

Protiletalska obramba pa je na Brniku pokazala del svoje radarske opreme, protiletalske topove in protiletalske rakete.

Letalska enota milice je obiskovalcem pokazala svoje helikopterje jet ranger III, bell 212 in bell 414.

Z več kot uro zamude pa se je začela generalka. Začeli so jo padalci, ki so skočili iz vojaškega helikopterja z višine 1000 m, nadaljevala pa so jo jadralna letala DG-300 Elan in blanik. Nato so štiri letala utva-75 pokazala različne plete v različnih formacijah. Svoje znanje so pokazali tudi piloti motornih zmajev. Piloti helikopterjev Letalske enote milice pa so prikazali reševanje s pomočjo letečih strojev. S tem je bil zaključen tisti del programa, v katerem so sodelovali civilni piloti in padalci.

Vojaški del mitinga je začel pilot helikopterja gazella, nadaljevala pa sta ga pilota letala super galeb in orel. Že hrup na začetku vzletne steze je napovedal, da bo pod nebo poletelo nekaj glasne in res je poletel nadzvočni lovec

mig-21, ki je tako napovedal, nastop svojega precej mlajšega brata mig-29. Ta pridobitev našega vojnega letalstva je večino zbranih očarala s svojo eleganco v zraku in svojimi letalskimi zmogljivostmi.

Po nastopu miga-29 so se pod nebo nad brniškim letališčem dvignila živopisno obarvana letala naše letalske akrobatske skupine »Leteče zvezde«, ki so tudi zaključila generalko. Enako je miting potekal tudi v nedeljo.

Na žalost pa je vsa brniška prireditev potekala v senci tragičnega dogodka, saj je v petek med treningom strmoglavilo vojaško letalo jastreb, pilot pa je umrl v razbitinah svojega letala.

Besedilo in foto:
Bojan Kuntarič

Prireditev ob osemdeseti obletnici prvega motornega poleta pri nas je odprl poveljnik jugoslovanskega vojnega letalstva generalpolkovnik Anton Tus.

Največ zanimanja so obiskovalci pokazali za novo vojaško letalo mig-29.

Zdravljenje z umetnostjo

ali: glasba in slikarstvo sta lahko spodbuda in ventil

V zadnjih letih zdravniki vse bolj ugotavljajo, da se pri najrazličnejših boleznih posveča vse premalo pozornosti psihi kot sprejemniku vidnih, zvočnih in drugih vtisov. Ugotovljeno je, da hrup in kričeče barvno okolje moteče vplivata na zdravje ljudi, vse bolj pa se utrjujejo tudi spoznanja, da tako pasivno kot aktivno uživanje v dobri glasbi ali likovni umetnosti ugodno vplivata na zdravje.

Obstajajo terapije z barvami, ki so sicer obrobne, vendar jih s pridom uporabljajo v zdravilski industriji, pa tudi v arhitekturi zdravstvenih objektov. Nekateri psihoterapevti raziskujejo nagnjenja posameznih pacientov do določenih barv in skušajo tudi iz teh informacij potegniti določene sklepe. V štiridesetletnem raziskovanju je dr. Max Lüscher izoblikoval osebnostni barvni test, ki se ga uporablja celo za presojanje delovnih sposobnosti. Že od davnin je znano, da različne barve delujejo na toploto zelo različno, in da so s tem povezane tudi barvne kombinacije, ki so tipične v posameznih deželah – pogosto se povezujejo barvne kombinacije s podnebjem, z izročili o pomenu barv pa tudi s tipičnimi rastlinami in tipi pokrajine.

Neka norveška študija pa navaja, da so poskusi pokazali, da ljudje v modro pobarvanih prostorih naravnavaajo termostate grelnih naprav kar za tri stopinje višje kot tisti, ki živijo v prostorih, obarvanih rdeče. Nekatere druge študije navajajo različno stopnjevanje koncentracije, spomina in dojemanje časa – v prisotnosti različnih barv.

Poznavalci, ki se že dlje časa ukvarjajo z raziskavami na tem področju tudi trdijo, da različne barve neposredno vplivajo na živčni sistem.

Ob upoštevanju raziskav o vplivih barv na človeško počutje so se razvile tudi likovne terapije. Za zdravljenje

ljudi so jih najprej uporabljali v psihiatričnih bolnišnicah.

V ZDA, kjer že običajno stvari hitreje potekajo, so likovne terapije kaj hitro prestopile ograje umobolnic, ker so ugotovili, da likovna terapija vsesplošno lajša duševne in čustvene motnje ter omogoča pacientom izražanje sanj in fantazij brez besednega opisovanja. Tako se namreč bolniki izognejo (po Freudu opredeljene) kritične presoje jaza.

Ni nujno, da ste poseben likovni talent, dovolj je že, da zberete korajžjo in si privoščite to sprostitev na belem papirju brez strahu in pomislekov, da bi se vam kdo utegnil zaradi vaših let ob takem početju posmehovati.

Podobne terapije priporočajo z glasbo. V Angliji so takšni poskusi šele na začetku, vendar jih jemljejo nadvse resno. Dovolj kompetentno je o tem spregovoril slavni glasbenik Yehudi Menuhin, ki je dejal, da je bila glasba vedno terapija, česar pa smo se zavedli šele v sedanjem trpečem svetu.

Zgodovina glasbe omenja ime Richarda Brocklesbyja, ki je trdil že sredi 18. stoletja, da bi bilo treba takrat, ko pri zdravljenju psihičnih težav odpovedo druge metode, seči po glasbi. Šele dobrih sto let kasneje so zdravniki po svetu vzeli take napotke zares in skušali s pomočjo glasbe vzpostavljati stike nad zdravčimi in zdravljenici. Danes navajajo izredne učinke glasbe v geriatričnih oddelkih bolnišnic in drugod. Tudi pri uporabi glasbe v zdravstvene namene gre lahko za pasivno ali aktivno rabo. Vse to, vplečevanje glasbe kot dejavnika za vzpostavljane psihičnega ravnovesja ali pa likovnega udejstvovanja (oziroma upoštevavanja barvnih in likovnih učinkov), vpliva na razbijanje sivine, kot je nek filmski igralec lepo opisal svoje zdravljenje.

Še ena podoba našega turizma

Kako so urejeni slovenski avtokampi

Iznajdljivi gostje ponavadi že ob koncu turistične sezone razmišljajo, kam bodo odšli na dopust prihodnje leto. Ste se morda naveličali vročine ob morju, je bilo preveč ljudi, vam plaža ni bila všeč, ste zjutraj in dopoldne strahoma pogledovali, kdaj bo spet zacvetelo morje? Morda že zdaj razmišljate o drugačnem dopustu, pa nimate ideje, ali pa se vam dopust v Bovcu, Bohinju, Gozdu Martuljku, Dolenjskih Toplicah in na Otočcu ne zdi ravno pravi.

V vseh naštetih in še številnih drugih krajih so tudi avtokampi. Slovenske avtokampe smo od junija do septembra obiskovali tudi v uredništvu jutranjih oddaj Radia Ljubljana, kjer smo pripravljali redne nedeljske jutranje oddaje o tem. V tej akciji smo poskušali predstaviti čim več avtokampov, šteli smo tuše s to

plo vodo, ocenjevali čistočo stranišč, iskali smo senco, spoznavali, kako prijazni so ljudje...

Vsi avtokampi, ki smo jih obiskali, so bili dobro označeni, opozorilne table na glavnih cestah dobro vidne. Izjema je bil le avtokamp v Višnji Gori, ki je bil označen le v kraju samem. Tudi kategorije kakovosti, kampi so od I. do III. kategorije, niso bile povsod vidne, delovni čas pa so nekateri avtokampi krojili po svoje. V Kanalu ob Soči nismo našli nikogar, Polovnik v Bovcu je bil čez opoldne zaprt, v Dragočaji ponoči ni nikogar in tako naprej.

Posebna kategorija so zdraviliški avtokampi v Čatežu, Atomskih, Dolenjskih in Moravskih Toplicah. Ti imajo prav zaradi zdraviliškega turizma dolgoletno tradicijo, za dopust v njih se odloča veliko

stalnih gostov, med njimi je precej sindikalnih. V zdraviliških avtokampih so prevladovali domači gostje, ki so bili v vseh ostalih zelo redki. Ponudba v avtokampih je vedno boljša, gostje si lahko sposodijo čolne, kolesa, lahko veslajo po bližnjih jezerih in rekah, lahko spoznavajo dobro označene bližnje kraje. V Atomskih Toplicah studio Atomček skrbi za preživljanje prostega časa med dopustom tudi v deževnih dneh.

Skratka, tudi v avtokampih so ugotovili, da šotor in prikolica, sonce in zrak niso dovolj. Zaposleni, med njimi je veliko honorarnih sodelavcev, v večini slabo govorijo tuje jezike. Tudi ponudba zloženk in zgibank je bila slaba, saj Slovenci pravzaprav nimamo celovite informacije o slovenskih avtokampih. Center za ekonomsko in turistično pro-

pagando pri gospodarski zbornici Slovenije je šele proti koncu sezone izdal skromen spisek 39 avtokampov v Sloveniji.

V zadnjem času se v ponudbo avtokampov vključuje vse več zasebnikov, zanimivi so kampi v dolini Soče, kjer se ustavljajo v glavnem kajakaši, kanuisti in ribiči.

Gosti, s katerimi smo se veliko pogovarjali, so bili navdušeni nad naravo, jezeri, termalnimi vodmi, Sočo. Kritizirali so včasih neurejene sanitarije, imeli bi več tople vode, urejene odtoke, boljšo preiskrbo.

Torej, narava je svoje naredila, avtokampi v Sloveniji so na zares lepih krajih. Zdaj so na vrsti ljudje, da popravijo napake in izboljšajo ponudbo, kajti gostje so vse bolj zahtevni. Ponudbo bo treba izboljšati tudi zaradi cen, ki so bile v povprečju od 7 do 10 zahodnonemških mark. Domači gostje so plačali bivanje v vrednosti sedemdesetih odstotkov, kar za, recimo, štiričlansko družino, v teh časih ni malo.

Aljana Jocif

Bliža se čas vinske trgatve

Še nekaj malega o vinu

Slovenci slovimo sicer po pridnosti in umnem gospodarjenju, nič manjši pa ni naš sloves vinskih bratcev, pijancev in kronikov. S padcem standarda pa se poleg številnih negativnih stvari, vsaj na tem področju, dogaja nekaj zanimivega. Ljudje so se, tako nam vsaj zatrjujejo vinarji (z njimi smo se pogovarjali na minulem ljubljanskem vinskem sejmu), vse bolj začeli zanimati za kakovostna vina, ki stanejo več in jih v kulinariki priporočajo za spremljavo k različnim jedem. Čeprav ostaja vino naša tradicionalna pijača, se pač mora tudi ta kapljica povezovati s spreminjanjem našega načina življenja. Sveža kislina belega vina pospešuje prebavo, medtem ko so bogata rdeča vina prepojena s taninskimi snovmi in zlasti priporočljiva za boljšo prebavo mastnih jedi ter pomirjanje občutljivih želodcev. Dopolnilo k jedem predstavljajo le suha vina, nikakor pa ne sladka ali polsladka. Obstajajo sicer pravila (v mednarodni prehrani), da sodi k temnemu mesu rdeče in k belemu mesu belo vino, vendar se tako strogih pravil niti najstrastnejši gastronomi ne držijo vedno.

Za aperitiv ponudimo suho, visoko kakovostno belo peneče vino (primerna je katera izmed znanih slovenskih penin). Včasih nam gostitelji v času aperitiva ponudijo tudi več vrst vin v pokušino. K temu početju pa skoraj obvezno sodi tudi čmokanje, ki sicer velja za grdo razvado.

K predjedem priporočajo tista vina, ki vsebujejo dovolj ekstrakta, nimajo pa preveč izrazite cvetice (bukeja), ki bi prizadela vonj in okus jedi. Običajno so to lahko sveža bela vina s prijetno kislino, po možnosti suha. Slavne »fine« predjedi, kakršne so kaviar in raki, zalivamo z bogatejšim kiselkastim belim vinom.

K juhi običajno vina ne ponujamo, h kuhanim ali ocvrtim belim ribam nudimo prav tako belo vino z nevsiljivo cvetico (laški rizling, šipon, zeleni silvanec, malvazijo, rebulo ali beli pinot). K plavim ribam pa se poda suhi sauvignon.

Če je glavna jed sestavljena iz mesa in dopolnjena z zelenjavo ter drugimi običajnimi prilogami, se k takšnemu jedilniku poda

močno vino. Obratno pa se k skromni mesni jedi poda lažje vino. Kakor smo že uvodoma povedali, se natančnejši kulinariki držijo pravila o belem in temnem mesu, za natančnejše vedenje pa dodajmo, da štejemo k temnejšim vrstam mesa govedino, gos, raco... ki jih dopolnjujemo z rdečimi vinskimi sortami: modrim pinotom, kabermetom, barbero, refoškom, teranom ali izjemoma s povsem suhimi poznimi trgatvami šipona ali laškega rizlinga.

K sladcam običajno sodijo polsladka peneča vina ali pa pozne trgatve z nekaj nepovrtega sladkorja. Pravijo, da se posebno k orehovim slaščicam odlično poda traminec in rumeni muškati.

Tudi sir je jed, ki jo včasih strežejo na koncu. In k siru se dobro podajo nekatere vrste vina. Francozi celo pravijo, da se k vsaki vrsti sira poda drugo vino. Če je bilo pri glavni jedi na mizi rdeče vino, lahko s takšnim tudi ob siru nadaljujemo. Nepisano pravijo je: čim ostrejši so siri, toliko lažje naj bo spremljajoče vino, pa naj bo belo ali rdeče.

Čeprav mnogi mislijo, da morajo biti diabetiki prikrajšani za vinske dobrote, temu ni tako. Takšnim bolnikom priporočajo le, naj raje segajo po suhih vinih, ki ne vsebujejo sahara in glukoze.

B. Ž. J.

Jesenska ponudba

Krompirjev kruh

Hotela sem že zapisati, da vam bo tale in še nekaj prihodnjih receptov prišlo prav zlasti v času suhih denarnic – pravilneje pa bi bilo, če bi rekla – v času, ko naše denarnice kar pokajo – od malo vrednih bankovcev.

Nekdanje cenjene, poceni kmečke jedi, repa in korenje, niso nujno tudi »slabo življenje«. Poleg tega, da v glavnem tolčemo vsi skupaj vse večjo revščino, pa moramo ugotovljati še nekaj: da so naše splošne jedilne navade kar dvakrat zgrešene. Jemo povprečno odločno preveč, obenem pa se prehranjujemo drago in enostransko. Naša kosila brez mesa so že v principu proglašena za

revna, ogljikove hidrate pa si privoščimo zvečine v takšni obliki, kakršne je bila družina vajena že od prednikov. Če je bila družina »krompirjeva« – in skoraj vse slovenske družine so bile takšne – potem utegne biti krompir skoraj na vsaki slovenski mizi vsak dan. Pozabljeni ostajajo jedi iz ješprena, leče, prosa, ajdove kaše, riža... In vse to se je začelo takrat, ko so delovne ženske dokončno zapustile svoja domača ognjišča in prepustile družinsko kuharsko usodo le še sem ter tja kakšni dobrohotni babici.

Zdaj, ko nam jesenska narava narekuje spravila za ozimnico, najbrž spet večina med nami najprej pomisli na krompir.

Sledita še repa in kislo zelje ter najrazličnejša zelenjava za v zmrzovalne skrinje. Tokrat ne bomo pogledali v vaše zaloge, ampak smo se odločili, da vam v nekaj prihodnjih prispevkih ponudimo nekaj receptov, ki bodo primerni tako revnemu življenju kakor tudi zdravju.

Danes vam nudimo poleg pregovora »jej malo – jej dobro« še recept za krompirjev kruh.

Krompirjev kruh naredimo iz: 100 dag krompirja (cca 2 srednja debela gomolja)

150 dag moke (lahko tip 800) 4 dag kvasa

1 žlička sladkorja, soli po okusu, mešanice mleka in vode ter iz dodatka ščepca mleto kumino.

Kvas, sladkor in žličko moke vmešamo v malo mleka, da vzhaja. Skuhane in olupljene krompirje pretlačimo (lahko kar z vilicami), prelijemo hlad-

no mleko in dodamo sol ter vzhajajoč kvas, moko in vse skupaj zamesimo. Dobro je, če se tega početja lotimo zvečer, ker je za testo zdravo, če vzhaja celo noč. Vzhajanega potem zjutraj premesimo in oblikujemo v dve štruci, ki naj zopet nekaj časa vzhajata. V 220 stopinj Celzija segreti pečici pečemo kruh celo uro. Dober tek vam želi

B. Ž. J.

Razstava zvenečih imen v Cankarjevem domu

Vajeni vsesplošnega siromašnja, zlasti v kulturi naroda, smo kar malo nejeverno pogledali, ko so v ljubljanskem Cankarjevem domu pred dnevi odprli razstavo zvenečih imen svetovnega slikarstva – nemških in likovnih mojstrov iz začetkov (in nadaljevanja) obdobja ekspresionizma, nekaterih članov znanih skupin Modri jahač iz Most.

Nemški ekspresionizem je še poudarjeno dvignil ceno grafičnim tehnikam, sicer pa je bil predvsem odsev spremenjenih filozofskih pogledov na svet ob koncu prejšnjega oziroma na začetku tega stoletja, predvsem pa spremenjenega pogleda na socialna, estetska pa tudi politična vprašanja. Vse to se je zrcalilo ne le v slikarstvu, ampak tudi in še pose-

no v literaturi in glasbi. Norvežan Edvard Munch je v marsičem utiral ekspresionistom novo likovno pot. Spet se je v polni meri začel uveljavljati lesorez in plakat je zadobil nove pomene.

Imena Maxa Beckmanna, Otta Dix, Erica Heckla, Emila Noldeja in Karla Schmid-Rottluffa imajo tudi danes svoje trdno mesto v svetovni likovni umetnosti pa tudi nemški ekspresionizem, ki v vseh umetnostnih zvrsteh vodi v nove svetovne umetnosti »brez pokoja«, pomeni prelomnico v umetnosti dvajsetega stoletja. Zato je razstava v Cankarjevem domu tem bolj dobrodošla kulturna prireditev mednarodnega pomena, v naši vsesplošni tovrstni suši.

B. Ž. J.

Emil Nolde: Družina, 1917

Na obisku v Muzeju ljudske revolucije Slovenije

Sprotno prilagajanje načrtov

Po precejšnjem presledku smo se spet oglasili v Muzeju ljudske revolucije Slovenije, da bi ravnatelj Staneta Mrviča povprašali, kaj snuje in kaj načrtuje ta naša osrednja ustanova za vprašanje muzejskega prikazovanja novejših slovenske zgodovine in še posebno NOB.

Znano je, da tudi muzeji, kot na primer gledališča ali druge kulturne ustanove, pripravljajo za novo (jesensko-zimsko-pomladansko) sezono najrazličnejše novosti, predstavitve in podobno. Zatorej smo najprej vprašali, kaj bo to sezono novega za obiskovalce.

Vse do konca leta, je povedal naš sogovornik, bodo pripravljali veliko razstavo orožja, opreme in obleke slovenske partizanske vojske, kar je pač ta naša vojska uporabljala od začetka pa vse do konca druge svetovne vojne. S tem prikazom, za katerega so si v MLRS zagotovili sodelovanje vseh slovenskih muzejev in oddelkov muzejev revolucije, želi javnosti predložiti predvsem bogastvo depojev, pa tudi prikaz izgleda slovenske partizanske vojske, ki bo lahko koristil mnogim, zlasti umetnikom, ki s filmskim in televizijskim medijem segajo v ta čas. Za takšno rabo bo razstavo spremljal tudi obsežen katalog, kjer se bodo znašle še najrazličnejše oznake činov in drugega.

Nosilec naloge za pripravo omenjene razstave je kustos Vanja Martinčič, računajo pa, da bi utegnili biti razstava nared ali do konca leta ali pa vsaj za slovenski kulturni praznik.

Leto 1990 bo, vsaj tako je bilo razumeti iz ravnateljevih besed, za muzejske delavce v MLRS v marsičem še posebno naporno. To bo namreč zadnje leto srednjeročnega plana 86–90, hkrati pa konec že drugega srednjeročnega načrta, v katerem se ni uresničila načrtovana gradnja nove stavbe slovenskega muzeja revolucije. V muzeju se prav dobro zavedajo vseh objektivnih težav v družbi, vendar pa dejstvo, da ostajajo nekako »ne krop ne voda«, deluje moteče na njihovo redno delo. V staro stavbo in opremo v tem času niso vlagali sredstev in se je tako stanje od konca sedemdesetih let še močno poslabšalo.

Odločili so se, da ne bodo več čakali, da se bo odločalo o njihovi usodi in pustili, da propada stara stavba, muzealije, depoji in – kar je izredno pomembno – da že lep čas ne morejo obiskovalcem pokazati časa in strokovnim sposobnostim primerno stalno zbirko – razstavo. Prav zato so se odločili, da v letu

1990 sanirajo staro poslopje gradu v Tivoliju, da ga tudi ustrezno adaptirajo in izboljšajo razmere za njihovo temeljno dejavnost. Sem sodi tudi načrtovanje sodobnejše nove stalne razstavne postavitve, saj se dobro zavedajo, da obstoječa, ki je bila postavljena ob koncu šestdesetih let, ne ustreza več oziroma potrebuje osvežitve in posodobitve. Ker pa je ta naloga zajeten delovni zalogaj, ga prej kot v dveh letih ne bodo mogli uresničiti – upoštevajoč dejstvo, da se bo v hiši tudi zidalo...

Ravnatelj muzeja pa nas je še opozoril, da ne kaže pozabiti, da imajo vsi strokovni in drugi delavci v muzeju tudi redne naloge, ki izhajajo iz srednjeročnega delovnega načrta, da mnogi med njimi delajo postdiplomske – magistrske in doktorske naloge, in da se k vsemu temu zdaj tudi že praktično pripravljajo na avtomatsko obdelavo podatkov, kakor so jo bili izglasovali in načrtovali v širšem slovenskem medmuzejskem dogovarjanju. Ob uvedbi takšne obdelave podatkov pa bo postal MLRS tudi indok center za področje zgodovine NOB in revolucije, kar bo terjalo še dodatno strokovno prilagajanje in delo, ob matični nalogi koordiniranja te dejavnosti med slovenskimi muzeji in oddelki muzejev revolucije.

Muzejska mednarodna povezava, ki so jo izoblikovali že pred leti, teče po načrtih, največ stikov imajo s sorodnimi muzejema v Minsku in Varšavi; na medrepubliški ravni pa zelo dobro sodelujejo s sorodnim muzejem v Zagrebu (s katerim tudi načrtujejo večjo skupno akcijo prikaza sodelovanja slovenskega in hrvaškega naroda v času NOB).

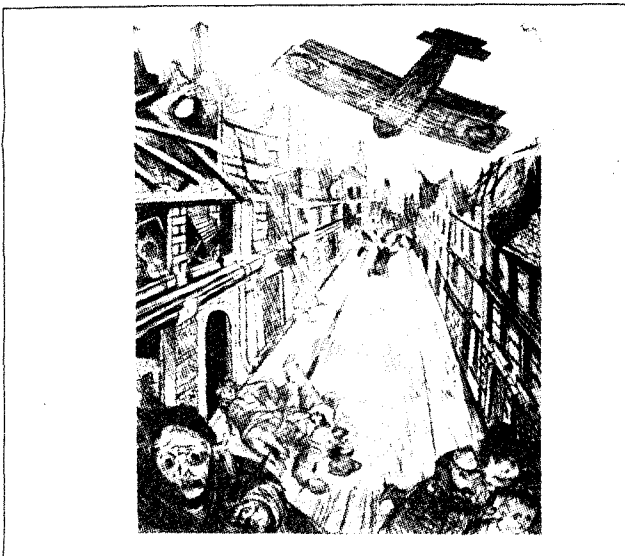
Končno (last but not least) je Stane Mrvič omenil še eno zahtevno nalogo, ki se je bodo morali v kar najkrajšem času lotiti: obnove velikanskega fonda fotonegativov, ki imajo življenjsko dobo približno štirideset let, poleg tega pa so že nastajali v pomanjkljivih povojnih pogojih, potem pa bili, vsaj mnogi med njimi, močno eksploatirani.

O delu v Muzeju ljudske revolucije Slovenije smo tokrat kar izčrpno poklepetali, pa bi bili na koncu skoraj pozabili omeniti njihovo pedagoško delo in pripravo (oziroma, če smo natančnejši – načrtovanje) razstave Življenje na listkih, ki bo zajemal čas med letoma 1945 in 1950. Ampak to bo morda v letu 1990.

B. Ž. J.

Otto Dix: Mesto na hribu, 1918

Otto Dix: Bombni napad, 1924

Po deželi religij, gurujev in svetih krav

Čar vzhoda

Mik skrivnostnosti daljnih indijskih dežel ni pojenjal vse od Marka Pola pa do današnjih dni. Seveda so naši predniki gledali na daljne svetove v začetku bolj praktično in manj filozofsko-civilizacijsko. Zato je vedno novim generacijam Evropejcev na pohodih in popotovanjih po Indiji ta dežela kazala vselej nove in nove obraze, nova prostranstva neznanega, od temeljev – v pogledih na svet skozi številne religije, pa do tistega konkretnega, kar se iz verovanj in razumevanja sveta odlikava v umetnosti in kulturi nasploh.

Ko sva enajstega novembra s prijateljem prispela v Indijo, je živo srebro kazalo 37°C. Vročina je bila – posebno za nevajenega Evropejca – neznošna. Najhujša vročina v Indiji konec novembra sicer že ponehjuje, tako da se v tem času spet začne turistična sezona. Od vsepovsod se prično zgrinjati mladi in malce manj mladi, nekdanji »otroci cvetja«, ki si ogledujejo »obljubljeno deželo«.

Od konca novembra do nekako konca februarja, začetka marca vlada v Indiji hladno obdobje. A tudi takrat na jugu ni hladneje kot pri nas poleti. Na severu, že v višini New Delhija ali ob reki Ganges pa je stvar bistveno drugačna – predvsem noči so tako mrzle, da tudi nekaj odej in pulo-

verjev ne zadostuje! In čim višje greš, bolj je seveda mrzlo. Tako nama je, kljub temu da sva bila namenjena v Kašmir, uspelo priti le do Rishikesh, pa še tam sva že kar pošteno zmrzovala!

Toplo obdobje ponovno nastopi približno v začetku marca in še preden se zaveš, spet pojejo ventilatorji, lije pot v potokih in brez prestanka teče voda iz tušev. Holi, praznik, ki označuje konec zime, je eden najbolj veselih praznikov v letu. Ljudje se obmetavajo z barvami – v prahu ali pomešanimi z vodo – in tako je moč še nekaj tednov kasneje opaziti moške in ženske v »pisanih« oblačilih in celo krave, ki se zeleno-modro-vijoličaste sprehajajo po ulicah. Temperatura nato nekako

do konca junija narašča, ko se začne monsumi – obilna deževja. A teh sicer nisva doživela, a pravijo, da je to najneznošnejši del leta.

Ko sva se po skoraj šestih mesecih, zadnje dni aprila, vračala domov, je bilo v Bombayju že 46°C. V taki vročini razen air-conditiona ne pomaga nič. Celo zrak peče in ogromno denarja gre za razne osvežilne pijače, hladne napitke ipd., kajti voda v Indiji največkrat ni pitna. Cene so seveda zasoljene, saj so namenjene predvsem tujcem. Domačini si gasijo žejo v glavnem s čaji, ki pa so bolj mešanica sladke vode z mlekom kot kaj drugega, in s kosovim mlekom. Okoli poldneva največkrat poležejo po tleh ali po klopih in spijo,

dokler najhujša vročina ni mimo. Res pa je, da vstajajo zelo zgodaj. Že ob štirih jutraj se začne prvo rovarjenje po ulicah. Indijci namreč niti približno niso tihi ljudje – iz vseh koncev in krajev doni glasba, najpogosteje znane popevke iz popularnih indijskih filmov. Vsi kričijo, se prerekajo, pojejo, igrajo... Hiše, bolj rečeno kolibe, so, razen v največjih mestnih središčih, ves čas na stečaj odprte in iz vsake odmevajo najnovejši napevi. V Indiji ni nikoli miru – kdor bi morda mislil, da je Titova ulica v Ljubljani hrupna, mora oditi v Indijo, pa se bo prepričal, da je prava oaza miru.

Indija je tudi nasploh živopisna razglednica najrazličnejših ras, kultur, običajev, noš... kar vse poraja seveda tudi kopico problemov.

Na severu so prebivalci svetlejši polti; to so potomci nekdanjih Arijev, ki so vdrali s severa in potiskali na jug Dravide, prebivalce temnejše rase. Razlike med njimi so ogromne – medtem ko bi za severnjake včasih skoraj mislil, da so Evropejci, imajo ljudje na jugu ponekod skorajda negroidne poteze.

Prirodni prirastek je v Indiji eden najvišjih na svetu. Leta 1981 je imela Indija že 687 milijonov prebivalcev, njihovo število pa ves čas neustopno raste. Ker si starši na ta način zagotovijo, da bodo na starost preskrbljeni, ne pomagajo nobena propagandna akcija za zmanjšanje natalitete. Običaj je namreč, da sinovi po poroki ostanejo s starši in skrbijo zanje, hčerke pa se primozijo v možovo hišo. Razumljivo je, da so zato zaželeni predvsem moški potomci.

Tudi paleta jezikov, ki jih govore v Indiji, je zelo raznolika: obstaja namreč kar 14 pomembnejših jezikov in več kot dvesto manjših jezikov in dialektov. Najbolj splošno pogovorni jezik je še vedno angleščina, ki je pogosto občevalni jezik celo med tistimi, ki sicer govore isti jezik. Zadnje čase so opazni poskusi vlade, da bi kot občevalni jezik uvedla »hindi«, jezik, ki ga govorijo predvsem na severu. Vendar pa ti poskusi zaenkrat še niso obrodili pravih sadov.

Kaste so naslednji indijski problem – najverjetneje so

kastni sistem pred mnogimi stoletji razvili brahmani, da bi si zagotovili svoj superioren položaj, od tedaj pa se je razvil v enega najbolj zakoreninjenih družbenih sistemov na svetu. Iz ust boga Brahme naj bi po izročilu prišle štiri kaste: brahmani (najvišja kasta duhovnikov, ki ima nadzor nad templji oziroma verskimi zadevami), kšatrije (vojščaki in administratorji), vaišje (roko-delci in trgovci) in šudre (ki so v glavnem poljski delavci). Izven kastnega sistema pa je še peta skupina, to so »nedotakljivi«, harijani, ki opravljajo najtežja in najbolj umazana dela. Nekdaj (ponekod pa še danes!) se je moral pripadnik brahmanske kaste, ki se je dotaknil »nedotakljivega« ali pa je nanj padla le njegova senca, podvreči zelo strogim obredom, da bi se ponovno očistil. Seveda veljajo za nedotakljive tudi vsi tujci in čeprav večina bolj izobraženih Indijcev takih predsodkov nima več, pa so še vedno ohranjeni pri manj izobraženih, predvsem na jugu Indije, kjer je religija še trdneje zakoreninjena kot drugod.

(dalje prihodnjič)

Mirjam Mencej

Lutkovno gledališče Ljubljana ponuja

Za lepše razpoloženje

Res je, da so lutke najbližje najmlajšim, ni pa nujno, da samo najmlajšim. Tudi starejši se radi (vsaj včasih!) izmuznejo iz puste sivine vsakdana v čarobno zasnanjani svet gledališke poezije, plešoćih luči, glasbenega ritma, v varno zavetje lutk in njihovih nenačasnih zgodb. Lutke hočejo, da so njihovi gledalci, njihovi prijatelji z njimi radoživ in veseli, radovedni in indijansko bojevit, pa nežni, pogumni – pač takšni, kakršne so lutke.

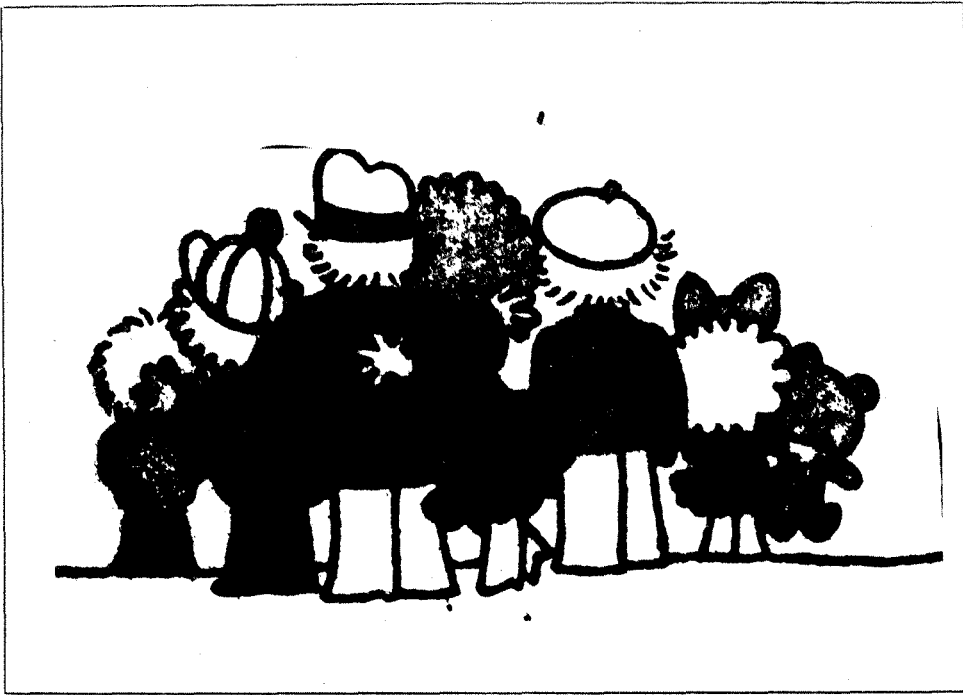
Lutkovno gledališče Ljubljana je za svoje prijatelje tudi letos pripravilo pester izbor dramskih besedil, ki so jih napisali slovenski pesniki. Začelo je 21. in 22. septembra s krstno izvedbo lutkovne igre Svetlane Makarovič Korenčkov palček v režiji Slavka Hrena. Potem bodo na vrsti še premiere Za vrati zajec, avtorja Franeta Puntarja, za Slike iz južnega gozda je poskrbel Ivo Svetina, Dane Zajc je napisal Zakaj in vpra-

šaj, Boris A. Novak Prizori iz življenja stvari, Božo Vovk pa prihaja na oder z igrico Radovedni slonček. Poleg premier bodo obnovili še de-

set že znanih lutkovnih igrice, med njimi na primer Žogico marogico in Sapramiško.

V celotnem spektru letošnjega programa se zrcali slo-

venska samobitnost, naš jezik in naša misel, razgrinjajo še široke domišljajske razsežnosti, prepletata se pravljico in resničnost. **Živa Drole**

Sprehajal sem se po mestu svoje mladosti

Razmišljam o življenju, o svojih trinajstih letih srečnega in brezskrbnega življenja. Sedaj vem, da so to leta moje zgodnje mladosti in mojega otroštva. Čutim, da prav zdaj prihaja prava mladost. Spreminja telo, misli, povzroča nezadovoljstvo s samim seboj in prinaša vedno nova iskanja. Ali bo lepa? Kdo ve? Zato se rada v mislih sprehajam po lepih trenutkih svojega otroštva.

Prijetno se je spomniti tistih let v vrtcu. Rada sem bila s svojimi vrstniki v skupini. Igrali smo se, tovarišica pa je vodila naše igrice tako, da nam ni bilo nikoli dolgčas. V vrtcu sem spoznala tudi svojo prvo prijateljico in še danes traja najino prijateljstvo.

Pravo doživetje je bil tudi prvi šolski dan. Spominjam se lepe šolske torbice, lepo zaviti zvezkov in knjig, rumene rutke in lepe kresničke. Na poti v šolo sem mamo trdno držala za roko, srce pa mi je v prsih močno bilo od prevelikega strahu. Toda v razredu se nam je tovarišica prijazno nasmehnila, z vsakim spregovorila nekaj bodrilnih besed in moj strah se je razblinil.

Še nedolgo tega smo se preselili v novo šolo. Ob tem sem čutila veliko veselje, pa tudi veliko žalost. Ločiti sem se morala od svojih prijateljic na Ribniku. Zelo sem jih pogrešala, v novem naselju pa sem le malokoga poznala. Razveselila sem se psička in muca, ki ju je tata pripeljal domov. Tako se je izpolnila moja dolgoletna želja, da bi imela svoje živali, saj v stanovanju to ni bilo mogoče.

Ne morem pa najti pravih besed, da bi opisala vso svojo srečo in veselje ob rojstvu najmlajše sestrice Andreje. Niti dneva ne moremo več brez nje, brez njenega brbljanja, glasnega smeha in kričanja. Včasih mi nagaja in nato se priljuje, prav hitro pa me navije tudi okrog svojih prstov.

To ni vse, kar mi narekuje spomin. To je le majhna ulica v mestu moje zgodnje mladosti, je le kratek sprehod, prijetni spomini, nepozabni trenutki, ki iz leta v leto gradijo moje življenje.

TJAŠA VIDMAR, 7. a
OŠ Borisa Kidriča
Ajdovščina

Pogovor z Jožetom Rajtmajerjem, pomočnikom direktorja za področje razvoja železnic v Celju

To in ono o Železniški postaji Celje

Odpravil sem se na Železniško gospodarstvo, da bi izvedel kaj o železnici. Sprejel me je tovariš Jože Rajtmajer in mi z veseljem odgovarjal na vprašanje.

KOLIKO JE STARA ŽELEZNIŠKA POSTAJA CELJE?

»Poslopje stoji že od leta 1846, to se pravi, da je staro 143 let. Seveda pa je bilo marsikdaj dograjeno in večkrat prenovljeno.«

KAJ BOSTE ŠE OBNOVILI?

»Podaljšali bomo tire. Vgradili bomo sodobne naprave. Vse to bo na drugi strani postaje, v novo zgrajenem stolpu. Tu bo centralno vodenje prometa. Vse bo potekalo elektronsko.«

KOLIKO DELAVCEV JE ZAPOSLENIH V ŽTO CELJE?

»V delovni organizaciji, ki obsega enaindvajset postaj, je zaposlenih 1500 delavcev. Na postaji v Celju in tovarni postaji v Čretu pa jih je tisoč sto.«

KATERE ŽELEZNIŠKE POSTAJE SODIJO V VAŠE OBMOČJE?

»To so postaje od Rimskih Toplic do vključno Slovenske

Bistrice, od Celja do Titovega Velenja, od Grobelnega do Imenega ter od Grobelnega do Rogatca.«

KAKO SO DELAVCI ZADOVOLJNI Z OSEBNIM DOHODKOM?

»Iz sredstev javnega obveščanja veste, da so strojevodje stavkali. Vse zahteve še niso urejene. Po tistem so dobili že dvojno izplačilo. Domnevam, da so zdaj vsaj delno zadovoljni. Ostali delavci ne izražajo nezadovoljstva. Vsaj s stavkami ne.«

SE VAM ZDI, DA JE CENA VOZOVNIC PRENIZKA?

»Železničarji pravimo, da so vozovnice, glede na stroške, prepoceni, posebno, če jih primerjamo z avtobusnimi. Država nam ne da možnosti za prosto oblikovanje cen.«

SE ZGODI KDAJ NA POSTAJI ALI KJE DRUGJE KAKŠNA NESREČA?

»Da. Največkrat pride do nesreče pri premikanju vago-

nov, pri naletih. Potem se zgodi, da dva vlaka trčita. Včasih, to je redko, vlak se tudi iztiri. Največ nesreč je na cestnih prehodih brez zapornic. Vozniki spregledajo znak stop ali rdečo luč. Tudi zapornice niso vedno zagotovilo za varno vožnjo. Nedisciplinirani vozniki vozijo tudi pri spuščeni zapornici.«

NABAVLJATE KAJ NOVIH LOKOMOTIV IN VAGONOV?

»To nabavlja SOZD ŽG Ljubljana. Vsako leto se vozni park obnavlja. Stare lokomotive in vagone pretopijo v železo.«

KAJ PA STARE LOKOMOTIVE? TISTE PARNE!

»Seveda ne vozijo več. Letos bomo ob tiru šest postavili spominsko parno lokomotivo. Takšno, ki je vozila do petintrideset do šestdeset let. Takrat bomo obvestili šole in vam učencem razložili delovanje parnih lokomotiv.«

KAKO HITRO VOZIJO NAJHITREJŠI VLAKI PRI NAS?

»Tudi sto petnajst kilometrov na uro, na primer na progi Zagreb-Beograd. Hitrost ni odvisna samo od lokomotive,

ampak tudi od stanja proge. Če je močnejša, je možna večja hitrost. Na ravni progi vlak lahko vozi hitreje kot na ovinkasti. V Franciji vlak na progi Pariz-Lion vozi tristo petdeset kilometrov na uro. Na Japonskem in v Zahodni Nemčiji so poskusno ugotovili, da je možna tudi hitrost nad štiristo kilometrov na uro.«

KAKO JE Z ODSOTNOSTJO DELAVCEV?

»Naši delavci so zelo disciplinirani. Odsotnost pravočasno sporočijo. Zamenjavo takoj uredimo. Ni se še zgodilo, da vlak zaradi bolezni delavcev ne bi vozil.«

KAJ JE VAŠE DELO?

»Zapleteno področje. Posameznik težko sam kaj naredi. Za lokalno območje prenašam priprave s terena v Ljubljano in obratno. Na osnovi tega sprejemamo odločitve. Zdaj nam pri tem pomaga računalnik.«

Čas, ki smo ga namenili za pogovor, je hitro minil. Ker je moral naš sogovornik na sestanek, smo se mu zahvalili za vse, kar nam je povedal in se poslovili.

PETER STENIČNIK, 6. b
COŠ Fran Roš Celje

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAMLJ

Bolj po pionirsko

Ko ste se pionirji lani sestali v Mariboru na svoji republiški pionirski konferenci in na njej razpravljali o svoji organizaciji, je bilo med drugim predlagano, naj bo pionirska konferenca v juniju in ne 29. septembra. Vendar zaenkrat še ostaja tako; 29. september je dan pionirjev in tega dne se pionirji že vrsto let sestajajo v svojih šolskih in razrednih skupnostih, da volite, sprejmete celoletni program svojega dela in tudi rečete kakšno o svoji organizaciji. Koliko so vaše besede potem upoštevane, to je seveda drugo vprašanje. Naj bi bile! Naj bi bila vaša organizacija zares vaša, otroška. Vaše kritične misli, ki ste jih izrekli v Mariboru, in ki so razburkale tako pionirske kot mentorske vrste, kažejo, da v leto 1990 ni mogoče brez korenitih sprememb. Ne bo potrebno veliko besed. Le prisluhniti bo treba vašim predlogom.

Tako ste na primer predlagali, naj bo pionirska organizacija prostovoljna. Menite, da so cicibani v prvem razredu premali, da bi razumeli namen in pomen pionirske organizacije, zato naj bi bil morda sprejem v 2. ali 3. razredu – za tiste, ki želijo, ali pa vsaj pomaknjen v mesec maj, da bi se od začetka šolskega leta pa do pomladi lahko seznanili s tem, kaj pomeni biti pionir. Pa tudi sprejem naj ne bi bil tako uradniško šolski, ampak prirčen. Naj čisto vsak posameznik dobi mesto v pionirski organizaciji. Naj bo v njej več aktivnih pionirjev in ne le odličnjaki. Naj imajo mentorji in ravnatelji več posluha za pionirske ideje, ne pa, da le nalagajo akcije, ki jih morajo pionirji izvesti. Pionirji si želijo tudi drugačne, sodobnejše simbole. Glede kurirčkove torbice sem slišala, da ne marate takšne, ki le pribriže v šolo in odhiti dalje, večkrat tudi z avtomobilom, saj hočete z njo ohraniti spomin na tiste otroke med NOB, ki so peš prenašali sporočila. Tako naj potuje tudi danes. Razveseljivo je, da razmišljate tudi, kako bi obogatili vsebino te kurirčkove torbice.

Kaj pa mentorji? Hočete, da so strokovnjaki, ki dajejo pobude, pa jih ne vsiljujejo. Hočete, da so to tisti, ki imajo radi otroke, ne pa tisti, ki jim v šoli zmanjka ur. In hočete, naj bo delo mentorjev v družbi bolj upoštevano.

Zveza prijateljev mladine je legitimni mentor pionirske organizacije od leta 1953, ko ji je to vlogo zaupala in jo obvezala komunistična partija. Pa sem stopila do Liane Kalčina, sekretarke sveta Zveze pionirjev Slovenije pri republiški Zvezi prijateljev mladine in jo vprašala o vlogi njihove organizacije pa o tem, kaj mislijo o vaših predlogih. Naj vam zaupam, da so na vaši strani in podpirajo vaše predloge v tem smislu, da je treba v družbi ustvariti pogoje in prostor za njihovo uresničevanje. »Zavreči je treba vse, kar je pomenilo vkalupljanje otroka po podobi monolitne družbe, v kateri ni nasprotij, ni različno mislečih, ne da bi pri tem mladim ljudem dovolili njihov osebni kritični odnos do tega, kar jim ponujamo,« pravi Liana. Tu čaka ZPM še veliko dela. V ospredju programa pionirske organizacije naj bi bile humanistične vrednote, mentorji pa naj bi pri svojem mentorskem delu ostali takšni, da ne bi propagirali dnevnih političnih strank, ampak le aktualizirali splošne vrednote. PO ni nikakršen podmladek nikakršne druge organizacije in nikakor ne sme biti spolitizirana. Poleg tega pa naj ne bo sestavni del šole in njenega programa, ampak le stvar otrok, ki jim šola daje možnost, pogoje za življenje in delo te organizacije. Tako na primer mesto zgodovine ni v PO, ampak je to stvar pouka. Vse, kar pri pouku pionirji spoznajo, pa lahko v svoji organizaciji udejanjijo.

Sicer pa, dragi mladi prijatelji, saj boste o tem in še o marsičem razpravljali na svojih pionirskih konferencah 29. septembra. Povedala sem vam samo tisto, kar sem slišala. Vi pa pišite, kako ste se imeli, kaj ste počeli, sklenili, dosegli itd. Pa lep pionirski dan vam želim!

Živa

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAMLJ

Posvetovanje mentorjev Gašperjeve bralne značke

Področni odbor koroških partizanov pri Mestnem odboru ZZB NOV Maribor je organiziral posvet mentorjev Gašperjeve bralne značke.

Mariborske osnovne in srednje šole ter domovi so bili v letih 1982–1985 na čelu gibanja za Gašperjevo bralno značko v Sloveniji. **Predsednik sosveta za Gašperjevo bralno značko prof. Janko Kuster** je dejal, da je začetni uspešni zalet v zadnjih treh letih zaradi izgubljenega stika z mentorji nekoliko popustil, dvignil in razvil pa se je le v Srednješolskem centru Dušana Kvedra v Ptuj, kjer so do konca minulega leta podelili skupaj 379 bralnih značk.

Za ta slovenski rekord med srednjimi šolami pa so zaslužne predvsem mentorice in profesorice **Darinka Čretnik, Marija Meznarič in Marija Sveteksek**. Gašperjeva bralna značka je trideseta in najmlajša v slovenski družini bralnih značk in so jih prvič podelili maja 1982. Poimenovali so jo po znanem zamejskem koroškem aktivistu in partizanu **Karlu Prušniku-Gašperju**, piscu odporniške knjige **Gamsi na plazu**. Njen namen je med mladino in odraslimi širiti vednost o zgodovinski

usodi slovenske Koroške in spodbujati vezi z našo narodno skupnostjo za mejo. Ustanovil jo je osrednji odbor koroških partizanov v Ljubljani, svoj domicil ima v Ljubljani, razširiti pa se želi po vsej Sloveniji. Za čvrsto družbeno in organizacijsko osnovo je poskrbel že njen pobudnik **ing. Pavle Žaucer-Matjaž**, organizator osvobodilnega boja na Koroškem (1914–1980). Značka je v sedmih letih pritegnila več kot deset tisoč tekmovalcev.

Mednje spadajo tudi učenci višjih razredov osnovnih šol, srednješolci, študenti, prekaljeni borci in drugi rodoljubi. Svoje aktivne ima tudi po družini (planinci, klubi koroških Slovencev), v nekaterih delovnih organizacijah in drugod. Začetno trisopenjsko zasnovano (bronasta, srebrna in zlata značka) so po treh letih dopolnili s posebno pionirsko značko. Njen bralni program je po dobri tradiciji samo literarni (Sketova Miklova Zala, Bevkov potopis Rož, Podjuna Zila in življenjski zapis Karla Prušnika-Gašperja), medtem ko je pri naslednjih leposlovnemu delu (Prežihova Požganica, Gamsi na plazu, Kmečlova koroška antologija Ta hiša je moja, pa

vendar moja ni) pridružen še študijski program (iz Zbornika znanstvenih in strokovnih razprav Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes, ki zajema snov o koroški preteklosti od srednjega veka do leta 1984. Do konca leta 1988 je bilo podeljenih skupaj 10.075 bralnih značk in sicer 4100 pionirskih, 3916 bronastih, 1419 srebrnih in 640 zlatih. Za Gašperjevo bralno značko pa so pripravili tudi dopolnilni program, ki ga poročajo kot alternativno čtivo, pri čemer ima mentor svobodno izbiro tudi glede na razvojne sposobnosti otroka. To so storili tudi zato, ker na trgu ni več mogoče dobiti vseh predpisanih knjig. Na posvetovanju so udeleženci z zanimanjem prisluhnili besedam **dr. Matjaža Kmečla**, ki jih je seznanil z zgodovinskim in kulturnim razvojem na slovenskem Koroškem ter z vlogo in pomenom Gašperjeve bralne značke. Prof. Vladimir Ovnič, predsednik osrednjega odbora Gašperjeve bralne značke, je opozoril, da bo potrebno urediti nekatere probleme v zvezi s financiranjem, saj postaja izdelava teh značk vedno dražja. Letos so podelili 2112 Gašperjevih bralnih značk od tega so jih

samo na Srednješolskem centru Dušan Kveder v Ptuj podelili v šolskem letu 1988/89, v Mariboru pa 138. Kljub temu bo treba poživiti delo in za sodelovanje v tej akciji zainteresirati še večje število mentorjev in učencev. V razpravi so opozorili tudi na zanimanje za Gašperjevo bralno značko v Ljubljani, kjer so v šolskem letu 1988/89 na 40 osnovnih šolah podelili 1225 Gašperjevih bralnih značk. V sosvet za Gašperjevo bralno značko bodo pritegnili tudi predstavnike Skupnosti osnovnih šol Maribor, Zavoda za šolstvo SRS – organizacijske enote Maribor in Zveze društev prijateljev mladine Maribor. Na posvetovanju so se strinjali s pobudo, naj bi na strokovnih letnih zborovanjih slavistov in zgodovinarjev v Sloveniji kot eno od tem obravnavali tudi problematiko Gašperjeve bralne značke. Dogovorili so se, da bodo pozneje sklicali še en posvet in nanj povabili vse predstavnike osnovnih in srednjih šol. Predlagali so tudi, naj bi o tej problematiki govorili tudi na seji aktivna ravnatelja osnovnih šol v okviru Skupnosti osnovnih šol Maribor

Marjan Kos

Vabila in obvestila

Krajevna organizacija Zveze borcev NOV Krize pri Trzinu vabi na praznovanje krajevnega praznika štirih krajevnih skupnosti, in sicer: Pristava, Krize, Sebenje in Senično.

Praznovanje bo v nedeljo, 8. oktobra.

Tako bo v nedeljo ob 11. uri spominska svečanost v vasi Gozd, s kulturnim programom in tovariškim srečanjem.

Tokrat se spominjamo 45-letnice požiga te vasi. Zato še posebej vabimo borce Kokoškega odreda, Gorenjskega odreda in ostalih enot ter ostale člane ZB, mladino in občane.

V NEDELJO 8. OKTOBRA SE DOBIMO V VASICI GOZD!

Temeljna skupnost borcev Istrskega odreda Koper sporoča, da bo v nedeljo, 15. oktobra 1989, ob 13.00 uri odkritje spominske plošče na hiši št. 23 v Trsku, kjer se je leta 1944 dal čas zadrževal štab I. bataljona Istrskega odreda. Odkritje bo povezano tudi s proslavitevjo 46-letnice ustanovitve I. O. Na slovesnost so vabljeni vsi nekdanji borci I. O., tudi tisti, ki morebiti ne bi dobili pisnega vabila.

Temeljna skupnost Koper

Občinska konferenca SZDL Krško sporoča, da so borci Kozjanskega odreda, aktivisti Kozjanskega okrožja in borci 2. bataljona 3. brigade VDV sklenili, da se letos, ko so v naši ožji domovini ujme pahnile v stisko marsikatero družino, uničile velik del kmetijskih pri-

delkov in pretrgale prenekatero prometno povezavo, odpovedo tradicionalnemu srečanju, ki naj bi bilo 24. septembra 1989 na gradu v Brestanici.

Denar, ki bi bil potreben za organizacijo srečanja, namenjajo najbolj prizadetim družinam borcev v občini Laško in Sentjur.

Ob tej priložnosti pozdravljamo vse borce, jim želimo predvsem trdnega zdravja in – na svidenje na srečanju v prihodnjem letu!

Odbor skupnosti borcev 7. SNO-UB Franceta Prešerna (Prešernove brigade) vabi prešernovce na 3. zbor skupnosti borcev, ki bo v soboto, 30. septembra 1989, ob 10. uri v Domu JLA v Kranju, Nazorjeva ul. 3.

Na zboru bomo razpravljali o opravljenem delu v preteklem mandatnem obdobju, prihodnjih nalogah in izvolili odbor.

Vabimo, da se zbora udeležite.

Predsednik skupnosti Ivan Javor-Igor

V soboto, 7. oktobra bo ob 11. uri v hotelu Triglav v Kopru srečanje borcev prekomorskih brigad in drugih prekomorskih enot NOVJ. Zbranim bo spregovoril Dušan Semolič, na sporedu pa bo tudi glasbeni program. Sledilo bo skupno kosilo v hotelskih prostorih. Letošnje tovariško srečanje je posvečeno 45-letnici osvoboditve Beograda in spominu na kninske bitke. Za tiste, ki bodo v Kopru prenočevali, pa še telefonska recepcije hotela Triglav: (066) 23-771.

Obisk delegacije OO ZZB NOV Škofje Loke v Goriški pokrajini

Občinski odbor ZZB NOV Škofja Loka v zadnjih letih zelo dobro sodeluje z Vsestranskim združenjem partizanov Italije (ANPI), posebno še z odborom VZPI za Goriško pokrajino, ki ima svoj sedež v Trzinu (Montefalcone).

To prijateljsko sodelovanje se je še zlasti poglobilo v letu 1987, ko je bilo v Rovtu v Selški dolini odkritje obnovljenega spomenika padlim borcem Škofjeloškega odreda in 158. italijanske partizanske brigade »Antonio Gramsci«. Istega leta so odkrili še spominske plošče na Lenartu v Selški dolini padlemu pomočniku komisarja italijanske brigade »Antonio Gramsci«, Manfredu Mazzeca, ki je padel na tem območju v noči 23. na 24. marca 1945. Od tedaj naprej imamo stalne medsebojne stike.

Dne 5. septembra 1989 je bila delegacija OO ZZB NOV Škofja Loka zopet na obisku v Goriški pokrajini na povabilo odbora VZPI (ANPI) za Goriško pokrajino. V tej delegaciji so bili Ferdo Tolar, Janez Lušina, Marjan Masterl in vodja delegacije, predsednik OO ZZB NOV Škofja Loka Stane Pečar.

Delegacija se je vrnila domov z najlepšimi vtisi. Bila je navdušena zaradi pozornosti in gostoljubja predstavnikov odbora VZPI, za Goriško pokrajino. Sprejeli so jih v Doberdobi, kjer je delegacija položila venec ob centralni spomenik. Sledil je ogled veličastnega spomenika padlim v prvi svetovni vojni v Redipugli, muzeja in še nekaterih drugih spomenikov NOB v Doberdobi. Med vojno je padlo 80 partizanskih borcev iz tega kraja. V Doberdobi je tudi lepa osnovna šola, poimenovana po pisatelju Lovru Kuharju-Prežihovem Vrancu. Delegacijo so vodili gostitelji pod vodstvom Giuseppa

Lorenza, ki ima največ zaslug pri zgodovinski raziskavi Goriške pokrajine, ki je prispevala velik delež v boju zoper nacifašizem.

Delegacija si je ogledala veliko zgodovinskih in kulturnih spomenikov na območju Posočja. V Trzinu je bil ogled pristanišča, seznanili so se z delovanjem velike ladjedelnice, v Krmini je bil ogled velike vinske kleti in polnilnice, kjer imajo hektolitrske sode, narejene iz slavonske hrastovine. V kraju Štarancan je delegacija obiskala grob in spomenik s ploščami padlega komandanta 31. divizije Evgena Matejka-Pemca in padlega Ljubomira Šercerja (oba sta proglašena za narodnega heroja).

V Gorici si je delegacija ogledala središče mesta, grad in muzej ter se zvečer odpravila domov v Škofjo Loko.

Ocena delegacije je bila: spomeniki, obeležja in kostnice so povsod urejeni in skrbno negovani. Na spomenikih in obeležjih NOB so dvojezični napis. Višina davka, plačanega v človeških življenjih, je ogromna. Iz Goriške pokrajine je padlo kar 1.008 partizanov, pri čemer pa je potrebno še 290 civilistov in vojaških oseb, ki so jih med zadnjo vojno v povračilnih akcijah ubili nacifašistični ali so umrli v raznih koncentracijskih taboriščih. Če pa bi hoteli dobiti popolnejšo sliko o žrtvah in tragičnem davku, ki je bil plačan v tej strahotni krivični vojni, bi morali pritišeti še 764 vojakov bivše kraljeve vojske, mornarice in letalstva, ki so padli med letom 1940 in 1945 na raznih frontah. Kako trd je bil osvobodilni boj, ki se je razvil predvsem po 8. septembru 1943, se vidi tudi iz tega, da je število padlih partizanov iz Goriške pokrajine po tem datumu precej višje od sicer ne tako majhnega števila vojakov, ki so padli na različ-

nih frontah v prav tako hudi vojni, vendar v dokaj daljšem časovnem razdobju. Iz zbranih podatkov lahko vidimo, da je bilo izmed 1.008 padlih partizanov 513 rojenih med leti 1921 in 1930, 257 med letoma 1911 in 1920, 161 med letoma 1901 in 1910 in med letoma 1891 in 1900 62.

Zgodovinske raziskave o odporniškem gibanju na Goriškem območju je vodil Giuseppe Lorenzon – »Jože«, delavec v trziški ladjedelnici in partizan divizije »Garibaldi Natisone« je delegacijo OO ZZB NOV Škofja Loka osvetil še o nekaterih zgodovinskih dejstvih:

Postopna rast italijanskega protifašističnega gibanja na območju Trzin in Posočja po letu 1940, ki se je krepilo predvsem na pobudo komunistov in nato prvih slovenskih partizanskih skupin poleti 1941, in čedalje večja podpora slovenskega in hrvaškega prebivalstva oboroženemu boju proti režimu so preusmerili politične tokove v zgodovini Furlanije in Julijske krajine.

Partizanski boj na ozemlju vzhodne Furlanije in Julijske krajine, kakršna je bila leta 1940, je bil znanilo dogodkov in pomembno je, da je že leta 1943 nastala prva italijanska garibaldinska skupina oziroma oddelek, ki so ga sestavljali komunisti in preganjani antifašisti, in ta se je pridružil slovenskim formacijam. Ta oddelek je bil eden od zametkov garibaldinskega gibanja, ki se je na tem območju razširilo po 8. septembru 1943. Partizanski boj v Furlaniji in Julijski krajini je bil med najostrejšimi v okupirani Italiji. Na tem območju, kjer se je bilo protifašistično in delavsko gibanje zakoreninilo in razširilo že v dvajsetih in tridesetih letih, se je italijanskim partizanskim enotam pridružilo tudi veliko kmetov in mešča-

nov nižjega in srednjega sloja. Nedvomno je njihova prisotnost močno vplivala na politični koncept, bojno taktiko in usposabljanje kadrov garibaldinskih partizanskih enot. Ta delavski odpor proti fašizmu, katerega jedro nastanka je bilo predvsem v trziški ladjedelnici, čeprav je njegov vpliv segal tudi v posoško zaledje, je bil dovolj močan, da je kljub hudim krizam in razhajanjem preživel tudi fašistično diktaturo in se je po 8. septembru 1943 preli v nastajanje prvih partizanskih skupin in bataljonov. Iz tega odpora se je spontano rodila Proletarska brigada, ki se je pridružila slovenskim enotam in z njimi bojevala trdo in krvavo bitko Goriške fronte. V tej bitki je padlo mnogo prostovoljcev. Padli so na Krasu, na goriški postaji, v Brdih, tostran in onstran Vipave. Goriška pokrajina in celo Primorje sta bili neprenehoma bojni polji, na katerih so nacisti poskušali zmagati z uporabo najbolj nečloveških metod hitlerjevske »totalne vojne«: od krematorijev v Rižarni, kjer so poleg velike množice slovenskih mučnikov sežigali tudi ujet partizane brigad Garibaldi in Osoppo, moše in žene, do pokolov »pod milim nebom« prebivalcev Istre, Furlanije, Krasa od javnih eksekucij do množičnih deportacij in povračilnih akcij ter uničevanja židovskih skupnosti.

Delegacija odbora VZPI (ANPI) za Goriško pokrajino bo vrnila obisk v mesecu septembru, ko bo v Škofji Loki proslava in srečanje borcev Škofjeloškega odreda ob 45. obletnici ustanovitve. S to enoto so se namreč skupaj borili in iz obroča prebijali tudi borci italijanske brigade. »Antonio Gramsci« na Rovtu v Selški dolini (v zadnji sovražni ofenzivi v noči 23. na 24. marca 1945).

(Galičič Franc)

Zbrali so se nekdanji ranjenci in osebje bolnišnice Pavle Srečanje Pavlovcev

Letos so se Pavlovci s svojci zbrali na Predmeji. V tem znanem partizanskem kraju so se s skromnim piknikom in obujanjem spominov na lepe, a težke čase malo povsneli. Borci so se v lepem številu odzvali vabilu in prišli na Predmejo iz raznih krajev Slovenije, nekaj pa jih je bilo tudi iz zamejstva. Letos so bili še posebno ponosni, ker se je piknika udeležil tudi Milan Lah, generalmajor v pokoju, ki je bil v NOB med drugim tudi načelnik slavne 7. Krajske brigade pa oficir za zvezo s tujimi misijami pri Vrhovnem štabu, namestnik načelnika GŠS in drugo.

Popoldne so udeleženci srečanja skupaj z domačini in šolsko mladino pričakali pohodno enoto, ki je prispela iz Cerknega po poteh prenosu ranjencev 9. korpusa na Notranjsko. Tu je pohodnikom, poleg predstavnikov krajevnih skupnosti iz Predmeje, spregovorila tudi dr. Pavla.

Po končanem sprejemu pohodnikov so se Pavlovci in šolska mladina umaknili na obronek bližnjega hrička, kjer je dr. Pavla pripovedovala o delovanju bolnišnice Pavle. O partizanskih dogodkih so prisotnim pripovedovali še drugi pripadniki osebja, ranjenci in teški invalidi te bolnišnice. Šolsko mladino je pozdravil tudi dr. Dušan Možina, bivši sanitetni referent 30. divizije. Ivo Gabrijelčič je pripovedoval o intendantskem delu v bolnišnici Pavli, o sovražnikovi grozodejstvi na Predmeji in Kovku in o uspehi držni akciji borcev brigade Ivana Gradnika na nemško kolono pri korih (v kraju, imenovanem Mačji kot, kjer je padlo 48 okupa-

torjevih vojakov, bilo požganih šest tovarnjakov ter zaplenjena večja količina vojnega materiala), o težkih bojih v zadnji sovražnikovi ofenzivi, ki so divjali še posebno na Sinjem vrhu. Poudaril je, da je bilo na Predmeji 32 spopadov, in da se je sovražnik kruto maščeval za vsak poraz, požgal 126 do 146 hiš, naropal mnogo blaga in živine, nekaj prebivalcev pa tudi pobil. Srečanje v prijateljskem vzdušju se je končalo pozno popoldan. Pavlovci so se pozdravili z »na svidenje v prihodnjem letu na Hudem polju«.

Ivo Gabrijelčič

TV-15 Časopis borcev NOB

Ustanovitelj: RO ZZB NOV Slovenije
Izdajateljica: Založba Borec
Naslov uredništva in uprave: Ljubljana, Miklošičeva 28/I, tel. 327-780
Delavci v uredništvu: Zvone Kržičnik (v. d. glavnega in odgovornega urednika), Živa Drole, Bojana Zokali-Josič, Bojan Kuntarič, Milenko Strašek (novinarji – uredniki rubrik), Viktor Konjar, Mirjana Menecelj (lektorica-redaktorica), Drago Sotničar (tehnični urednik-oblikovalec), Mara Okorn (tajnica uredništva).
Predsednica časopisnega sveta: Mira Svetina.
Ziro račun: 50101-603-45772.
Tiskarna: ČGP Delo.

TV-15 je oproščen tem. prom. davka po mnenju Sekretariata za inf. SRS.